

Výskumný ústav ekonomiky
poľnohospodárstva
a potravinárstva Bratislava

Research Institute of Agricultural
and Food Economics Bratislava

ISSN 1338-6336
online verzia

ISSN 1335-6186
tlačená verzia

Ekonomika poľnohospodárstva

Economics of Agriculture

4

2013

Obsah č. 4/2013 (Table of Contents No. 4/2013)

Vedecké práce (Scientific Papers)

Stanislav Buchta

Sociálne zmeny poľnohospodárskej populácie – proces postupného statusového pádu

Social changes of agricultural population - the process of gradual status downfall 5

Maroš Valach – Eva Balážová

Význam poľnohospodárstva a jeho sociálna funkcia v krajoch SR

The importance of agriculture and its social function in regions of Slovakia 21

Katarína Jankacká - Marcel Lincényi

Vývoj ekonomických ukazovateľov poľnohospodárskych podnikov

Development of economic indicators of farms 33

Martin Mariš

Evolution of economic imbalance in regional structure of V4 countries

Vývoj ekonomických disparít v regionálnej štruktúre krajín V4 45

Zuzana Chrastinová- Mária Stanková – Svetlana Belešová

Malé farmy a rodinné farmy na Slovensku a v krajinách EÚ

Small and family farms in Slovakia and EU-Countries 53

Zuzana Lušňáková – Mária Šajbidorová

Formovanie imidžu ovocinárskych poľnohospodárskych podnikov

Creating a corporate image of fruit-growing farms 69

Tomáš Rábek – Zuzana Čierna – Marián Tóth

Náklady kapitálu a finančný leverage v poľnohospodárskych podnikoch na Slovensku

Cost of capital and financial leverage in agricultural enterprises in Slovakia 78

Štatistické prehľady (Statistical Reviews)

Eva Meravá

Vývoj situácie v sektore ovocia a zeleniny v rokoch 2008 až 2012 na Slovensku

Situation development in fruit and vegetables sector

in the years 2008 until 2012 in Slovakia 90

Katarína Bradáčová

Štandardné výsledky FADN (Farm Accountancy Data Network) v členských štátoch EÚ
v roku 2010 (v Eurách; priemer za podnik/hektár/kus)

*FADN Standard Results 2010 in EU Member States (in Euro; average per farm, / hectare /
unit) 100*

Stanislav Buchta

Sociálne zmeny poľnohospodárskej populácie – proces postupného statusového pádu

Social changes of agricultural population - the process of gradual status downfall

Abstrakt *The paper analyses socio-demographic structure of labour force in agriculture. It refers to development trends in agricultural unemployment and spatial aggregation with accumulation of these unemployed persons. Growing pressure on employment legal relationships flexibility is expressed by lower working and social protection among other things and expansion of non-standard jobs. In the long term the average salaries in agriculture move just slightly above 70 % of average salary level in national economy. After the year 2000 it happens to decreasing of self-subsistence household numbers or particular structural and proportional development changes directed to extensification of these activities. It begins a retreat of these activities like particular strategy of seeking alternative subsistence resources that responds naturally to reduced rural population standard of living.*

Key words *Socio-demographic structure of employees in agriculture – agricultural employment and unemployment – employment legal relations – wage disparity – self-subsistence activities in the country*

Anotácia Článok analyzuje socio-demografickú štruktúru pracovnej sily v poľnohospodárstve. Poukazuje na vývojové trendy agrárnej nezamestnanosti a územné agregácie v kumulácii týchto nezamestnaných osôb. Zvyšujúci sa tlak na flexibilitu pracovno-právnych vzťahov sa okrem iného prejavuje zníženou pracovnou a sociálnou ochranou a nástupom neštandardných pracovných pozícií. Priemerné mzdy v poľnohospodárstve sa pohybujú už dlhšie len mierne nad 70 % úrovne miezd v národnom hospodárstve. Po roku 2000 dochádza k znižovaniu počtu samozásobiteľských domácností, resp. k určitým štrukturálnym a proporčným vývojovým zmenám smerujúcim k extenzifikácii týchto aktivít. Dochádza k ústupu týchto činností ako istej stratégie hľadania alternatívnych prostriedkov na živobytie, ktorá tak prirodzene reaguje na zníženú životnú úroveň vidieckej populácie.

Kľúčové slová socio-demografická štruktúra pracovníkov v poľnohospodárstve - agrárna zamestnanosť a nezamestnanosť - flexibilita pracovno-právnych vzťahov - mzdová disparita - samozásobiteľské aktivity na vidieku

Metodický postup

Článok vychádza z exploatácie regionálne diferencovaných sociálno-ekonomických indikátorov (na úrovni NUTS IV) a ich interpretácii vo vývojových rádoch. Okrem týchto štatistických agregácií sa v stati vychádzalo aj z analýzy príslušnej vedeckej a odbornej literatúry, ktorá sa dotýkala analyzovanej problematiky. Primárnym zdrojom dát boli štatistiky ŠÚ SR, MPSVR SR, Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny a údaje z rezortných štatistík a poľnohospodárskych cenzov. Týmto spôsobom sa získali relevantné údaje a dáta z širokospektrálneho pohľadu s osobitným zameraním na sociálne zmeny poľnohospodárskej populácie. Práca bola založená aj na kvalitatívnej analýze vecne príslušných dokumentov a dát. Bola použitá sekundárna analýza dostupných domácich i zahraničných materiálov – odborné dokumenty, štúdie, výskumné správy, dokumenty OECD a pod.

Vlastná práca

Vývoj poľnohospodárskej populácie prešiel od roku 1989 búrlivým regresným vývojom a smeruje k potenciálnym komplikáciám reprodukčnej základne pracovných síl pre poľnohospodárstvo. Ďalšou pretrvávajúcou prekážkou rozvoja je zabezpečenie stabilizácie dostatočne vzdelanej pracovnej sily, ktorá je jedným z predpokladov ekonomického rastu a inovačného rozvoja tohto odvetvia. Podstatná časť nezamestnanej populácie vzhľadom k pomalému tempu tvorby pracovných miest sa spolieha na rozsiahlu sociálnu sieť. Neschopnosť slovenskej ekonomiky vytvárať pracovné príležitosti pre marginálnych pracovníkov sa nezlepšila ani v poslednom období. Na vidieku dochádza ku koncentrácii nezamestnanosti do určitých sociálnych kategórií (poľnohospodárska populácia je jednou z nich), ktoré sú na trhu práce marginalizované alebo sú z neho zvýšenou mierou vylučované.

Vývoj vekovej štruktúry pracovných síl v poľnohospodárstve SR

Ku koncu roka 1989 činil priemerný vek pracovníkov v poľnohospodárstve v SR 41,1 roka (žien 42,8 rokov), v roku 2011 došlo k zvýšeniu na 45,9 rokov (u žien 46,8 rokov)¹. Priemerný vek pracovníkov v poľnohospodárstve sa výrazne zvýšil a dosiahol úroveň roka 1970 (Tab. 1). Po roku 1989 absentoval prísun mladej generácie a dochádzalo k zvyšovaniu podielu vyšších vekových kategórií zamestnancov. Permanentný pokles priemernej vekovej štruktúry, ku ktorému dochádzalo v 70. a 80. rokoch sa zastavil a od 90. rokov minulého storočia sa začína priemerný vek zvyšovať a poľnohospodárska populácia začína výrazne starnúť.

Tento proces starnutia poľnohospodárskej populácie je o to viac rizikový, že oproti minulosti, kedy v poľnohospodárstve pracovalo cca jedna pätina až šestina trvalo činných pracovníkov v poproduktívnom veku, v roku 2011 predstavuje tento podiel už len 5,6 % (Tab.

¹ Priemerný vek v poľnohospodárstve je výrazne ovplyvnený najpočetnejšou skupinou zamestnancov na farmách právnických osôb, ktorý osciluje okolo 43 roka. Priemerný vek na farmách hospodáriacich osôb je však výrazne vyšší (v priemere o 5,5 roka). Preto je nutné vidieť tieto priemerné hodnoty cez prizmu výrazných rozdielov medzi vekovou štruktúrou zamestnancov fariem právnických osôb a vekovou štruktúrou hospodáriacich na farmách fyzických osôb (SHR).

2). To znamená, že podiel poproduktívnych pracovníkov sa v prvých rokoch 21. storočia roku 2001 ďalej znižoval, ale priemerný vek sa výrazne zvyšoval.

Vývoj priemerného veku pracovných síl v poľnohospodárstve *Development of average labour force age in agriculture*

Tab. 1

Priemerný vek ¹	Rok ²									
	1970	1980	1984	1989	1994	2001	2008	2009	2010	2011
Trvalo činní pracovníci spolu ³	45,6	43,4	42,2	41,1	44,2	43,7	45,9	45,7	46,1	45,9
- z toho ženy ⁴	45,0	44,7	43,7	42,8	45,0	43,9	44,6	45,0	45,8	46,8

Prameň: Štatistická ročenka SR, ŠÚ SR, Výberové zisťovanie pracovných síl⁵

Poľnohospodársky census ŠÚ SR, 1994, 2001⁶

1) Average age, 2) Year, 3) Permanent economically active employees in total, 4) there of: females, 5) Source: Statistical Yearbook of the Slovak Republic, Labour Force Sample survey, 6) Agricultural Census of the Statistical Office of the Slovak Republic 1994, 2001

Vývoj podielu pracovníkov v poľnohospodárstve v poproduktívnom veku *Share of employees in post-productive age development in agriculture*

Tab. 2

	Rok ¹									
	1970	1980	1984	1989	1994	2001	2008	2009	2010	2011
Podiel pracovníkov v poproduktívnom veku ²	26,3	18,3	16,6	14,2	5,0	4,6	5,5	4,7	4,2	5,6

Prameň: Štatistická ročenka SR, ŠÚ SR, Výberové zisťovanie pracovných síl³

Poľnohospodársky census ŠÚ SR, 1994, 2001⁴

1) Year, 2) Share of employees in post-productive age, 3) Statistical Yearbook of the Slovak Republic, Labour Force Sample survey, 4) Agricultural Census of the Statistical Office of the Slovak Republic 1994, 2001

Vzdelanostná štruktúra

Oproti roku 1989 sa vzdelanostná štruktúra v poľnohospodárstve podstatne zlepšila. Výrazne sa znížil podiel pracovníkov so základným vzdelaním (v roku 1989 bol takmer každý druhý pracovník v poľnohospodárstve nekvalifikovaný, v roku 2011 bol v poľnohospodárstve nekvalifikovaný už len každý desiaty pracovník)² a zvýšil sa podiel kvalifikovaných pracovníkov (Tab. 3). Toto kvalitatívne zlepšenie vzdelanostnej štruktúry však nebolo plošne pokryté len poľnohospodárskym vzdelaním, ale aj inými (nepoľnohospodárskymi) typmi a smermi vzdelania³. I keď od roku 1989 došlo v poľnohospodárstve k masívnemu

² V roku 2011 pracovalo v poľnohospodárstve SR 10,3 % osôb so základným vzdelaním. Naopak, podiel vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov v poľnohospodárstve činil v roku 2011 10,4 %. V roku 2011 tak bol každý desiaty pracovník v poľnohospodárstve vysokoškolsky vzdelaný. Tento podiel (i keď v posledných rokoch sa kontinuálne zvyšuje) má, vzhľadom k zvyšujúcim sa nárokom na kvalitu ľudského kapitálu a modernizáciu odvetvia, stále vysoký potenciál rastu. Limitujúcim rozvojovým faktorom poľnohospodárstva sa tak stáva počet a kvalita kvalifikovaných odborníkov schopných zabezpečiť podmienky na podnikateľskú konkurencieschopnosť tohto odvetvia.

³ Poľnohospodársky census z roku 2001 napríklad ukázal, že (pri eliminácii skupiny osôb so základným a žiadnym vzdelaním – ide o korektné vyjadrenie) poľnohospodárske vzdelanie malo na farmách právnických osôb len necelá polovica (47 %) zamestnancov, u hospodáriacich fariem fyzických osôb len jedna tretina (36 %) týchto osôb.

absolútnemu úbytku stredoškolsky a vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov, v relatívnom vyjadrení počtu vysokoškolákov na 1000 trvale činných pracovníkov sa tento počet zvýšil z 35,9 v roku 1989 na 105 v roku 2011. U stredoškolákov bol tento nárast na 1000 trvale činných pracovníkov ešte vyšší, zo 121,2 v roku 1989 na 290,7 v roku 2011 (Tab. 4). Z uvedených relatívnych proporcií je vidieť, že proces znižovania pracovných síl v poľnohospodárstve bol najväčší, najmä v najnižších vzdelanostných kategóriách pracovníkov. Na druhej strane sa za posledné roky výrazne zhoršuje pomer vysokoškolákov na 100 ha poľnohospodárskej pôdy. Stav koncom roka 2010 (0,23 na 100 ha p. p.) je pod úrovňou roka 1980, kde bola táto relácia 0,25 na 100 ha p.p.

Relatívna hodnota počtu stredoškolákov na 100 ha p.p. poklesla hlboko pod úroveň roka 1980. V každom prípade je vidieť, že v 90. rokoch minulého storočia nastal z pohľadu viazanosti na poľnohospodársku pôdu prudký pokles počtu stredoškolsky a vysokoškolsky vzdelaných poľnohospodárskych odborníkov, ktorí z rezortu odchádzali do iných menej rizikových odvetví.

Z uvedeného je vidieť protikladný proces zvyšovania podielu stredoškolsky a vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov na 1000 trvale činných pracovníkov a na druhej strane znižovanie tohto podielu na 100 ha poľnohospodárskej pôdy. Tieto štrukturálne zmeny vo vývoji pracovných síl odrážajú realitu v dynamike týchto trendov, ktorá spočívala v masívnom vytlačaní nekvalifikovaných a nízkokvalifikovaných pracovných síl a nižšej dynamike znižovania stavov vzdelanejších a kvalifikovanejších pracovníkov. „Nasávacia schopnosť“ poľnohospodárskej prvovýroby z hľadiska zamestnanosti je vzhľadom k súčasnému nadbytku uvoľnených pracovných síl na trhu práce minimálna a skôr bude zamestnávať voľné pracovné sily v obdobiach vysokej potreby sezónnej práce.

Vývoj podielu vzdelanostných kategórií pracovných síl v poľnohospodárstve *Share of labour forces educational categories development in agriculture*

Tab. 3

Poľnoh. spolu ¹	Rok 1984				Rok 2001				Rok 2011			
	zákl. ²	vyuč. ³	stred. ⁴	VŠ ⁵	zákl. ²	vyuč. ³	stred. ⁴	VŠ ⁵	zákl. ²	vyuč. ³	stred. ⁴	VŠ ⁵
	29,9	47,3	18,4	4,4	30	48,5	19,4	6,1	10,3	50,3	29,0	10,4

Prameň: Štatistická ročenka SR, ŠÚ SR, Výberové zisťovanie pracovných síl⁶

Poľnohospodársky census ŠÚ SR, 1994, 2001⁷

1) Agriculture in total, 2) Basic education, 3) Secondary vocational education, 4) Secondary general education, 5) University education, 6) Statistical Yearbook of the Slovak Republic, Labour Force Sample survey, 7) Agricultural Census of the Statistical Office of the Slovak Republic, 1994, 2001

Vývoj pomeru relatívnych ukazovateľov vzdelanostných kategórií na zamestnanosť a pôdu**Development of relative educational categories indicators ratio on employment and land****Tab. 4**

Relácia ¹	*Rok 1980	*Rok 1989	**Rok 2001	Rok 2010	Rok 2011
Na 1000 trvale činných pracovníkov pripadá so vzdelaním ²					
- vysokoškolským ³	18,3	35,9	61,1	79,9	104,7
- stredoškolským ⁴	67,5	121,2	193,9	271,8	290,7
Na 100 ha poľ. pôdy pripadá pracovníkov so vzdelaním ⁵					
- vysokoškolským ³	0,25	0,51	0,22	0,23	0,28
- stredoškolským ⁴	0,91	1,72	0,70	0,78	0,76

Prameň: * Štatistická ročenka SR, ŠÚ SR, Výberové zisťovanie pracovných síl⁶

** Poľnohospodársky census ŠÚ SR, 1994, 2001⁷

1) Relation, 2) per 1000 permanent economically active employees pertain with education, 3) University, 4) Secondary, 5) per 100 hectares of agricultural land pertain employees with education, 6) Statistical Yearbook of the Slovak Republic, Labour Force Sample survey, 7) Agricultural Census of the Statistical Office of the Slovak Republic, 1994, 2001

I keď kvalifikácia pracovníkov v poľnohospodárstve sa zvyšuje, agrárny sektor patrí skôr k odvetviám s nižším kvalifikačným potenciálom, ktorý (spolu s ďalšími faktormi) obmedzuje možnosť zvyšovania technologickej úrovne produkcie a využívania inovácií. Slabší inovačný potenciál vedie k produkcii nižšej kvality a vykazuje i dopyt po pracovnej sile s nižšou úrovňou ľudského kapitálu (ide o tzv. pascu nízkych kvalifikácií a menej kvalitných pracovných miest. Tieto pracovné miesta sú spojené s nízkymi mzdami a obmedzenými príležitosťami k akumulácii ľudského kapitálu). V súčasnej konkurenčnej súťaži (najmä s vyspelými členskými krajinami EÚ) v oblasti ľudských zdrojov budú z hľadiska potrieb rozvoja poľnohospodárskych fariem dôležité dve kategórie pracovníkov a to: kvalifikačne zdatný a podnikateľsky orientovaný manažment a kvalifikovaní robotníci s odpovedajúcou praxou.

Agrárna zamestnanosť

Slovensko bolo ešte v 30. rokoch klasická vidiecka krajina s vysokou mierou agrárnej zamestnanosti. V roku 1930 pracovalo v poľnohospodárstve, lesníctve a rybárstve 57 % práceschopného obyvateľstva. Na začiatku kolektívizácie v roku 1949 pracovalo v agrárnom sektore 917 tis. osôb s miernou prevahou žien. Po roku 1945 pôvodne rurálne Slovensko bolo šokovým spôsobom industrializované a urbanizované. Toto rýchle tempo industrializácie a urbanizácie dynamizovalo vývoj slovenskej spoločnosti. Agrárny sektor na Slovensku bol pred rokom 1989 typický vysokou sociálnou zamestnanosťou najmä v regiónoch južného a juhovýchodného Slovenska, kde bola nedostatočná ekonomická infraštruktúra. Poľnohospodárstvo zamestnávalo marginálne sociálne skupiny (rómsku populáciu, nekvalifikovaných pracovníkov, vidiecke ženy, dôchodcov, atď.) tzn. tú časť práceschopnej populácie, ktorá nemala žiadne iné možnosti lokálneho pracovného uplatnenia. Poľnohospodárstvo vykonávalo akúsi sociálnu charitu v marginálnych oblastiach.

V priebehu transformačného obdobia došlo v poľnohospodárskej prvovýrobe k výraznému úbytku pracovníkov v hlavnom zamestnaní (v minulosti tzv. trvalo činní pracovníci). Z 351,2 tis. v roku 1989 na 51,6 tis. v roku 2011, t.j. na necelú jednu sedminu. Tento pokles súvisel nielen s obmedzením poľnohospodárskej výroby, ale aj so zánikom nepoľnohospodárskych aktivít (tzv. pridružených výrob), ktoré zamestnávali až jednu pätinu pracovných síl v poľnohospodárstve. Štatisticky podchytený vývoj zamestnanosti sa koncentruje predovšetkým na zamestnávateľské subjekty (v prevažnej väčšine ide o farmy právnických osôb) s 20 a viac zamestnancami, v ktorých prevláda zamestnanecký status. Ide o poľnohospodárske družstvá a obchodné spoločnosti. Pritom najmä v poľnohospodárskych družstvách je do určitej miery ešte stále viditeľná mierna sociálna zamestnanosť, ktorá je charakteristická snahou o zachovanie zamestnanosti časti vekovo starších zamestnancov v súvislosti s ich pokiaľ možno kontinuálnym prechodom do systému sociálneho zabezpečenia (predovšetkým do starobného dôchodku). Skutočný výskyt práce je ale v poľnohospodárstve výrazne vyšší ako odpovedá štatistickému vykazovaniu stavu pracovných síl. V reálnom výskyte práce (štatisticky podchytenom) sa nezohľadňujú rodinní príslušníci, pomáhajúci a osoby pracujúce na čierno (predovšetkým nezamestnaní). Najmä súkromne hospodáriaci roľníci a malé obchodné spoločnosti výrazné sezónne výkyvy v potrebe práce vykrývajú z miestnych zdrojov, prevažne evidovaných nezamestnaných a dôchodcov, väčšinou za naturálnu mzdu, resp. protislužbu.

Prevažujúcu časť pracovných síl v poľnohospodárstve tvoria zamestnanci (cca 90 %). Pritom pre súčasnú štruktúru agrárnych pracovných síl je charakteristický vysoký podiel zamestnancov so slabo pociťovanou spoluvlastníckou motiváciou. Po roku 1989 sa na vidieku už stabilizovali značne diferencované skupiny súkromne hospodáriacich roľníkov. Najčastejšie ide o skupinu roľníkov s ďalšími doplnkovými príjmami, ale v niektorých prípadoch ide i o silné podnikateľské subjekty, ktoré sa v danom regióne už stabilizovali.

Najvyššia koncentrácia súkromných roľníkov sa sústredila do dvoch typových regionálnych enkláv:

- do poľnohospodársky produkčných okresov južného a juhozápadného Slovenska s vysokým podielom maďarskej etnickej minority,
- do horších výrobných podmienok podhorských regiónov (najmä do regiónov Oravy, Kysúc a do tzv. rozptýleného (lazierkeho) osídlenia, kde i v minulosti pretrvávali tieto formy hospodárenia na pôde.

Primárnym znakom reštrukturalizácie v poľnohospodárstve bol proces postupného a extenzívneho rastu produktivity práce, ale s výrazným vytláčaním časti pracovníkov do evidencie v nezamestnanosti. Presadzoval sa tak model agrárnej ekonomiky s rastúcou produktivitou, ktorý má sociálne nepriaznivé dôsledky spočívajúcej vo vysokej nezamestnanosti a s veľmi nízkou zamestnaneckou participáciou vidieckeho obyvateľstva. Na druhej strane sa i v tomto odvetví sformovali silné podnikateľské skupiny, ktoré je ale veľmi ťažké štatisticky identifikovať.⁴

⁴ Zaujímavý názor na isté podnikateľské elity v poľnohospodárstve sformuloval exminister pôdohospodárstva Stanislav Becík v rozhovore v Roľníckych novinách 16.12.2009: „Náš vidiek nezachráni to, že pár vyvolených, ktorých ja nazývam novodobou agrárnou buržoáziou, sa zmocní transformovaných družstiev a s pár zamestnancami bude pestovať obiloviny, resp. polia len mulčovať a brať štedré dotácie. Nie je predsa možné, aby niekto, kto má prenajatých 2 či 3 tis. ha pôdy, bral dotácie a pritom nemal ani traktor“.

V poľnohospodárstve v roku 2011 pracovalo 26 % žien. Tento podiel žien je od roku 2000 relatívne stabilný. Podiel THP sa ale od roku 1989 kontinuálne zvyšuje. Tento stav je spôsobený zvýšeným nárastom obchodných spoločností, kde podiel manažmentu a administratívy je vysoký a naopak dochádza k výraznej racionalizácii u manuálnych pracovníkov.

Agrárny sektor prispieva k sociálnej kohézii vidieka, najmä v regiónoch, v ktorých si zachovalo optimálnu mieru zamestnanosti a akékoľvek negatívne trendy sa prejavia nežiadúcimi sociálno-ekonomickými dopadmi vo vidieckom priestore. Na druhej strane je však nutné zdôrazniť, že na teritoriálnej kohézii sa poľnohospodárstvo len spolupodieľa a nie je v tomto smere dominantným aktérom. Udržateľnosť hospodárskeho života vo vidieckych oblastiach je ale do značnej miery ovplyvňovaná prítomnosťou poľnohospodárstva a jeho ekonomickou výkonnosťou. V poľnohospodársky najproduktívnejších regiónoch poľnohospodárska aktivita vytvára nezanedbateľný podiel zamestnanosti a vidieckej ekonomiky. V iných, najmä silne industrializovaných oblastiach predstavuje poľnohospodárstvo komplementárny prvok vo využití disponibilných produkčných zdrojov a jej hlavné spoločenské prínosy spočívajú v udržiavaní prírodných zdrojov a prostredia pre sídelné, rekreačné a výrobné funkcie územia. Poľnohospodárstvo pomáha zabezpečovať udržanie osídlenia aj v odľahlých oblastiach mimo urbanizačných centier a poskytuje zamestnanie ľuďom, ktorí majú z objektívnych dôvodov zníženú priestorovú mobilitu.

Vývoj agrárnej zamestnanosti je charakteristický nielen všeobecným výrazným poklesom zamestnanosti, ale aj podielovou zmenou profesných kategórií pracovných síl. Pri všeobecnom poklese manuálnych i vedúcich pracovníkov dynamika znižovania manuálnych pracovníkov bola vyššia ako dynamika poklesu vedúcich a administratívnych pracovníkov.

Tento trend odráža prirodzenú korigujúcu reakciu na sezónne výkyvy v potrebe práce, mierne narastajúcu diverzifikáciu smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam, sústavné vytlačanie pomocných a nekvalifikovaných pracovníkov, zvyšujúci sa podiel krátkodobých pracovných úväzkov, nároky na rast produktivity práce a efektívnosť výroby, atď. a vytvára tak prirodzený tlak na racionalitu v tejto oblasti.

Napríklad za roky 2000 až 2010 došlo k zníženiu zamestnanosti o polovicu, ale s trojnásobným zvýšením počtu osôb pracujúcich na dohodu vykonávanú mimo pracovný pomer. Výrazne progresívny nárast podielu osôb pracujúcich mimo pracovný pomer bol typický pre všetky právne formy v poľnohospodárstve.

Agrárna nezamestnanosť

V období poklesu agrárnej zamestnanosti pochopiteľne rástla i nezamestnanosť pracovníkov s predchádzajúcim zamestnaním v poľnohospodárstve, ktorú operacionálne definujeme ako agrárnu nezamestnanosť (t.j. segment nezamestnanej populácie, ktorý mal posledné zamestnanie v poľnohospodárstve). Najvyšší absolútny počet týchto nezamestnaných sa objavil v roku 1999. Poľnohospodárstvo, po priemysle a stavebníctve sa dlhodobo stáva jedným z hlavných dodávateľov nezamestnaných osôb do evidencie úradov práce (Tab. 5).

V tomto type nezamestnanosti je evidentná prítomnosť tvrdého jadra dlhodobej nezamestnanosti (nad jeden rok evidencie na príslušnom úrade práce) najmä v regiónoch s nízkym počtom pracovných príležitostí. Väčšinou ide o poľnohospodárske regióny južného a východného Slovenska, v ktorých poľnohospodárstvo zamestnávalo vysoké počty nekvalifikovaného vidieckeho obyvateľstva.

Tento typ nezamestnanosti sa stáva v niektorých vidieckych oblastiach obtiažnym sociálne politickým problémom s multiplikačným efektom dĺžky nezamestnanosti (čím dlhšie sú tieto osoby bez zamestnania, tým menšiu majú nádej si prácu opäť nájsť). Dlhodobá agrárna nezamestnanosť sa stáva problémom v určitých deprivovaných oblastiach a v niektorých sociálnych skupinách. Uvedenú nezamestnanosť prehľbujú trendy, ako:

- dlhodobý útlm poľnohospodárskej výroby,
- postupný proces zmien zamestnaneckého statusu v poľnohospodárstve (fragmentarizácia zamestnaneckej kariéry) a vylúčenie menej kvalifikovaných skupín pracovníkov z trhu práce,
- nízka schopnosť poľnohospodárskej populácie k rekvalifikácii (nízka rekvalifikačná flexibilita),
- nárast agrárnej nezamestnanosti spojený s poklesom využitia výrobných kapacít v poľnohospodárstve, najmä v živočíšnej výrobe, ktorá na seba viazala vysoký podiel živej práce.

Nezamestnaní pracovníci z poľnohospodárstva majú všeobecne veľmi nízke šance na reintegráciu do trhu práce a za posledných 20 rokov tvorí tvrdé jadro dlhodobej nezamestnanosti.

Nezamestnaná populácia z tohto odvetvia je rozložená do troch štruktúr:

- tvrdé jadro dlhodobo nezamestnaných (najmä kategória pomocných a nekvalifikovaných robotníkov s nízkou rekvalifikačnou flexibilitou), u ktorých je reintegrácia do trhu práce veľmi znížená a ktorí sú prakticky neuplatniteľní na trhu práce a to aj za predpokladu vysokého dopytu po pracovnej sile,
- skupina cyklicky rotujúcich pracovníkov, ktorí „cirkulujú“ medzi krátkodobým sezónnym zamestnaním v poľnohospodárstve a lesníctve (resp. v pomocných a nekvalifikovaných prácach v sektore služieb, vo verejno-prospešných, resp. aktivačných prácach) a opätovnou evidenciou na úrade práce,
- časť evidovaných nezamestnaných, ktorá sa relatívne úspešne reintegruje do trhu práce a je u nej reálna šanca na sprostredkovanie vhodného dlhodobejšieho zamestnania, poprípade rekvalifikácie na určité typy pracovných miest a ktorá odchádza z evidencie dlhodobo a bez návratu.

V priestorovom spektre okresy (LAU 1), v ktorých zohráva mimoriadny význam skupina evidovaných nezamestnaných z *poľnohospodárstva* sa dajú priestorovo agregovať do troch regionálnych typov (sú takmer analogické s najvyššou územnou koncentráciou fariem neregistrovaných fyzických osôb, čo naznačuje zvýšený únik týchto osôb do týchto aktivít):

- tradične agrárne, málo urbanizované okresy s absenciou ekonomickej infraštruktúry s prežívajúcimi poľnohospodárskymi aktivitami vidieckeho obyvateľstva, typické pre horské a podhorské oblasti,
- okresy typické rýchlou povojnovou industrializáciou a v súčasnosti postihnuté ekonomickou reštrukturalizáciou, s tradične vysokou tradíciou poľnohospodárskeho súkromného hospodárenia a charakteristické tzv. lazničným (rozptýleným) osídlením. Ide o zaostávajúce, problémové a stagnujúce regióny s evidentným úpadkom starých odvetví priemyslu, v ktorých dochádza k selektívnym procesom deindustrializácie,
- poľnohospodársky produkčné okresy južného a juhovýchodného Slovenska.

Vývoj nezamestnanosti pracovníkov s posledným zamestnaním v pôdohospodárstve za obdobie 2001-2011

Development of unemployed employees with last job in agriculture for period 2001-2011

Tab. 5

Ukazovateľ ¹	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Počet uchádzačov o zamestnanie k 31.12. ²	41 140	38 444	39 483	28 109	21 462	16 100	12 702	10 096	11 898	11 497	10 609
Podiel z celkového počtu odvetvovo identifikovaných uchádzačov o zamestnanie v % ³	11,1	11	12,2	10,9	10,4	10,1	9,4	7,9	6,5	6,9	6,1

Prameň: www.upsvar.sk

1) Indicator, 2) Number of job applicants as of December 31, 3) Share of job applicants identified by branch from total number of applicants in percentage

Reformy na trhu práce realizované v roku 2004 sa prejavili nielen poklesom celkovej evidovanej nezamestnanosti, ale aj poklesom počtu uchádzačov o zamestnanie s posledným zamestnaním v pôdohospodárstve a ich podielu na celkovom počte odvetvovo identifikovaných uchádzačov o zamestnanie. Pokles agrárnej nezamestnanosti bol v tomto roku spôsobený i zrušením verejnoprospešných prác, ktoré opakovane a cyklicky zvyšovali prítoky nezamestnaných s posledným zamestnaním v poľnohospodárstve do evidencie nezamestnanosti. Na druhej strane sa ale pri znižujúcom absolútnom počte týchto osôb výrazne zvýšil podiel uchádzačov o zamestnanie z pôdohospodárstva s evidenciou na úradoch práce nad 12 mesiacov. Tieto osoby sa, vzhľadom na svoje štrukturálne charakteristiky z hľadiska reintegrácie do trhu práce, stali značne problémovou sociálnou skupinou s minimálnou šancou návratu do dlhodobejšieho zamestnania a s trvalou fixáciou na sociálne príspevky štátu. Absorpcia regionálnych trhov práce je v prípade tejto sociálnej skupiny veľmi nízka. Tieto osoby sú dlhodobo spojené s pôdou a poľnohospodárstvom, majú obmedzené rekvalifikačné schopnosti a nízky potenciál širších zručností. Určité možnosti sú v diverzifikačnom potenciáli poľnohospodárskych organizácií, tvorbe alternatívnych pracovných príležitostí v ich trvalom bydlisku a rozvoji individuálneho a drobného podnikania v poľnohospodárstve.

Tlak na flexibilitu pracovnoprávných vzťahov a nákladovo úsporný typ zamestnávania

V regiónoch s vysokou nezamestnanosťou z odvetvia pôdohospodárstva sa už do istej miery vyčerpal vysoký potenciál agrárnej zamestnanosti (i keď proces znižovania zamestnanosti tu bude ďalej prebiehať, ale miernejším tempom) a viac sa tu budú využívať možnosti krátkodobých pracovných úväzkov na sezónne práce, resp. v niektorých prípadoch zmena zamestnaneckého štatútu na štatút samostatne zárobkovej činnosti, s ktorou si zamestnávateľ v rámci potreby zabezpečí časovo obmedzené zmluvné výkony. Naopak, určité rezervy v znižovaní stavov (riešené odchodmi pracovníkov do evidencie v nezamestnanosti) sa prejaví najmä v poľnohospodárskych družstvách, ktoré sa v tomto smere správali značne „sociálne“ a v minulosti znižovali počty svojich zamestnancov metódou prirodzeného odchodu (odchod do dôchodku, dobrovoľné odchody) a nedoplňovaním nových, mladých zamestnancov).⁵

Nákladovo úsporný typ zamestnávania pracovníkov v poľnohospodárstve (s opakovaným využívaním svojim spôsobom už overeného a odskúšaného rezervoáru pracovných síl) sa tak presadzuje prostredníctvom rozdrobovania pracovného pomeru cez krátkodobé pracovné úväzky (realizované väčšinou dohodami o vykonanie práce) bez sociálnej ochrany predmetných pracovníkov a s negatívnym dopadom na výšku ich starobných dôchodkov.

Z analytických zisťovaní je evidentné, že vzorce zamestnávania sa v poľnohospodárstve menia, škála a rôznosť pracovných zmlúv sa rozširuje. Rozširujú sa nové formy práce, ktoré znamenajú príležitosti, ale aj riziká najmä s ohrozením sociálnej a pracovnej ochrany závislých pracovníkov. Chýbajúca ochrana má predovšetkým negatívne dôsledky pre poľnohospodárskych sezónnych pracovníkov a ich rodiny. Zároveň však absencia práv pracovníkov alebo určitých záruk môže byť kontraproduktívna aj pre záujmy samotného podniku a všeobecne negatívne ovplyvňovať makroekonomické ukazovatele (napr. ekonomické a sociálne dopady – zníženie odvodov do sociálnych fondov, daní, zvýšené nároky na sociálne transfery, zvýšenie riziká sociálnej marginalizácie a exklúzie, atď.).

Popri tradičných zamestnancov na plný úväzok sú zamestnávateľia stále viac naklonení zamestnávať pracovníkov spôsobmi, ktoré im umožňujú využívať ich služby z ich pohľadu čo „najracionálnejšie a najefektívnejšie“. Mnohé podnikateľské subjekty v poľnohospodárstve si organizujú pracovné činnosti tak, aby využívali pracovníkov čoraz viac diverzifikovane a selektívne, vrátane rôznych druhov zmlúv, decentralizácie činností na subdodávateľov alebo samostatne zárobkovo činných pracovníkov.

⁵ I keď pokles pracovných síl v poľnohospodárstve v SR bol za obdobie 1989-1998 (OECD 2002, 2004) v krajinách V4 druhý najvyšší (po Poľsku), existuje tu stále značný potenciál na ďalší pokles zamestnanosti. Všeobecne prevažuje názor, že na absorpciu prepustených pracovníkov z poľnohospodárstva je potrebná dynamickejšia tvorba pracovných miest v odvetví služieb. Objavuje sa však i kritika a odmietanie „zamestnávateľskej záchrany“ odvetvia služieb, poukazujúcich na obrovskú heterogenitu profesií v službách a na to, že nové technológie sú skôr integrované do súčasných odvetví a len v minimálnej miere ju nahrádzajú. Niektorí autori (Loudín, J., 2000) sa domnievajú, že zavádzanie nových technológií a vznik nových profesií v službách môže viesť, naopak k ďalšiemu znižovaniu kvalifikácie pracovníkov (de-skilling) a môže zo strany týchto osôb vytvárať „nový typ nekvalifikovanosti“ a dochádzať k určitému spovrchneniu, spohodlneniu a názorovému zúženiu pohľadu na komplikované spoločenské problémy. Kvalifikačná a profesná štruktúra u tejto časti nezamestnaných je vymedzená základným vzdelaním a vyučením. Spolu s jazykovým handicapom (charakteristickým pre vekovo staršie poľnohospodárske obyvateľstvo južných a východných regiónov štátu) je rozhodujúca časť tohto bloku nezamestnaných diskvalifikovaná pre uplatnenie na domácom pracovnom trhu vzhľadom k hľadanejším profesiám a požiadavkám na pracovnú silu. Na druhej strane je ale evidentné, že pracovné stimuly pre tento typ marginalizovanej poľnohospodárskej populácie sú slabé a ich rekvalifikačná flexibilita nízka a to nielen v službách „náročných na interakcie“, ale aj v subdodávateľských pracovných činnostiach náročných na jednoduchú ale presnú prácu pri pásových výrobách (syndróm tvrdých rúk).

Niektoré menšie obchodné spoločnosti sú tvorené len manažmentom a výrobné činnosti vykonávajú subdodávatelia, nezávislí pracovníci (živnostníci) a sezónni pracovníci zamestnávaní na dohody o vykonávaní práce, resp. nelegálne zamestnávané osoby za naturálnu protislužbu. Podniky, v ktorých prevládajú pracovné pomery na dobu neurčitú sa tak dostávajú do konkurenčnej nevýhody oproti tým podnikateľským subjektom, ktoré sa správajú nákladovo úsporne a svoje výrobné aktivity realizujú prostredníctvom subdodávateľov a krátkodobých pracovných úväzkov bez odvodov a platieb do sociálnych fondov.

V období nedostatku zdrojov v odvodových sociálnych fondoch (najmä vo fonde dôchodkového zabezpečenia) je uvedené správanie sa zamestnávateľov spoločensky rizikové. Takýto postup je súčasne i v rozpore s dlhodobejšími záujmami samotného zamestnanca. I keď rýchle sa vyvíjajúce podmienky na trhu práce si do určitej miery vyžadujú zvyšovanie jeho flexibility, počtu skrátených úväzkov a neštandardných pracovných úväzkov, považujeme za dôležité, aby došlo v tomto procese k vytvoreniu spoločensky akceptovateľného konsenzu (medzi zamestnávateľmi a zamestnancami, atď.).

Ekonomické a sociálne dôsledky zníženej pracovnej a sociálnej ochrany

Ekonomické

- zníženie objemov sociálnych príspevkov do príslušných fondov a tým i potenciálny nedostatok prostriedkov v predmetných fondoch (napr. fondy sociálneho a zdravotného zabezpečenia),
- nákladovo úsporné zamestnávanie pracovníkov v poľnohospodárstve vedie k zvýšenej cyklickej nezamestnanosti, zníženiu odvedených daní a zvýšeniu výdavkov štátu na sociálne dávky a transfery (podpora v nezamestnanosti, sociálne dávky, atď.),
- zvýšenie finančných a personálnych nákladov na skupinu sezónne nezamestnaných,
- zníženie kúpyschopnosti a pokles spotrebiteľského dopytu a logický tlak úniku tejto príjmovovo deprivovanej sociálnej skupiny do tieňovej (neformálnej) ekonomiky, atď.

Sociálne

- zvýšenie počtu domácností ohrozených príjmovou a materiálnou depriváciou (resp. ohrozené príjmovou nedostatočnosťou) a tým i nárokmi na sociálne transfery,
- zníženie životnej úrovne a zhoršovanie sociálnej situácie, zafixovanie trvalej, fatálnej kultúry závislosti na sociálnych dávkach, ktorá generuje generačnú, zdedenú znevýhodnenosť,
- negatívny dopad na výšku starobného dôchodku,
- zvýšenie rizika sociálnej marginalizácie a exklúzie, nízkej sociálnej participácie, nedostatočných sociálnych interakcií, vytláčanie z verejného priestoru, nedostatok sociálnej ochrany,
- znížená dispozícia k adaptácii na nové podmienky, zanedbávanie rozvoja ľudského potenciálu ako základného aktivizujúceho a rozvojového faktora,

- nižšia šanca prístupu (vstupu) do sociálnych inštitúcií, ktoré disponujú možnosťou zmeniť ich životné podmienky a sociálnu situáciu.

Mzdová disparita

Priemerné mzdy v poľnohospodárstve sa pohybujú už dlhšie len mierne nad 70 % úroveň miezd v národnom hospodárstve (v roku 2011 činila mzdová parita poľnohospodárstva voči priemeru národného hospodárstva 75,1 %). Celkový nominálny nárast priemerných miezd v poľnohospodárstve je dlhodobo akcelerovaný len vďaka dynamickejšiemu nárastu miezd u vedúcich technických a administratívnych pracovníkov. Inými slovami povedané, nárast miezd manuálnych zamestnancov zaostáva za celkovým nárastom priemerných miezd všetkých pracovníkov v poľnohospodárstve.

Ukazuje sa, že vzdelanie a kvalifikácia ako základný faktor ľudského kapitálu stále viac ovplyvňuje mzdovú úroveň. Rozdiely v mzdách jednoznačne súvisia s rozdielmi v hodnote ľudského kapitálu. Preto nízke mzdy v poľnohospodárstve odrážajú nielen úroveň produktivity práce, dôchodkovosti, ale i obsah práce, ktorý sa prejavuje odpovedajúcou kvalitou pracovných síl. Práca v poľnohospodárstve zatiaľ málo využíva technický pokrok a inovácie, prevláda jednoduchá manuálna práca s nízkym zastúpením mechanizácie a moderného strojového vybavenia. Mzdové ocenenie práce tak prirodzene reaguje na obtiažnosť, zložitnosť a technologické vybavenie práce.

Zvyšovanie mzdovej úrovne poľnohospodárstva bude výrazne ovplyvňované inováciami a technickým pokrokom, ktorý si zákonite bude vyžadovať novú kvalitu ľudského kapitálu aj v tomto odvetví národného hospodárstva. V poľnohospodárstve pracuje stále vysoký počet osôb s nízkym ľudským kapitálom (t.j. osôb s nižšou úrovňou kvalifikácie, starší manuálni zamestnanci, atď.), ktorí majú i nízku mzdu. Dlhodobo sú zachytení v tzv. pasci nízkeho príjmu (low-wage trap). Je vysoko pravdepodobné, že v budúcom období bude dochádzať k znižovaniu podielu týchto nízkokvalifikovaných zamestnancov úmerne dynamike trvalého odchodu starších manuálnych pracovníkov z trhu práce a v dôsledku technologického pokroku a rozvoja poznatkovej ekonomiky budú ich pracovné pozície zaujímať mladší kvalifikovaní zamestnanci s vyššou úrovňou ľudského kapitálu.

V celom kontexte trvalého tlaku na zvyšovanie konkurencieschopnosti je evidentné, že dlhodobá politika lacnej pracovnej sily je sociálne i ekonomicky riskantná a neudržateľná, pretože lacná pracovná sila obmedzuje nutnú náhradu živej práce pracou zhmotnenou, negatívne deformuje výrobnú štruktúru a môže viesť k trvalejšiemu technickému zaostávaniu vedúcemu k poklesu konkurenčnej schopnosti.

Samozásobiteľské aktivity – ustupujúca záchranná alternatíva vidieckeho obyvateľstva

V podmienkach vysokej nezamestnanosti, relatívne vysokého počtu ekonomicky neaktívneho obyvateľstva, vysokého počtu malých vidieckych sídiel, rozptýleného vlastníctva pôdy, zníženej kúpyschopnosti vidieckej populácie a zvýšených životných nákladov bol rozvoj samozásobiteľských aktivít z pohľadu vidieckej populácie zmysluplnou a logickou reakciou tohto obyvateľstva, ktorá prirodzene zapadá do subkultúry vidieckych vzorov

správania. Uvedené aktivity vrcholili v 70. až 90. rokoch minulého storočia. Na najvyššiu koncentráciu týchto aktivít vplývali nasledujúce skutočnosti:

- kontinuálny vývoj založený na generačne odovzdávanej tradícii, ktorá sa dlhodobo udržiavala v oblastiach, kde tieto aktivity prežívali ešte za socializmu a prispievali k zvyšovaniu životnej úrovne vidieckeho obyvateľstva. Tento typ samozásobiteľských aktivít je charakteristický predovšetkým pre niektoré horské a podhorské oblasti Slovenska (Orava, Kysuce, tzv. rozptýlené osídlenie, v ktorom došlo k združstevňovaniu až v 60. a 70. rokoch minulého storočia) a ďalej pre produkčné oblasti južného Slovenska, v ktorých ale v posledných rokoch dochádza k strate zvýšeného potenciálu týchto aktivít z 80. a prvej polovice 90. rokov minulého storočia. V tomto type domácností ide o generačne zmiešané domácnosti, v ktorých je vysoko zastúpená postekonomická generácia. Túto akceleráciu naturálneho hospodárenia postekonomickej skupiny obyvateľstva dokumentujú i dáta zo štatistiky rodinných účtov, z ktorých je vidno kontinuálny nárast naturálnych príjmov dôchodcov (za obdobie 1993 až 2003 sa naturálne príjmy⁶ tejto sociálnej skupiny zvýšili viac ako dvojnásobne). V roku 2003 už boli naturálne príjmy dôchodcov zo všetkých sledovaných sociálnych skupín najvyššie a prevyšovali už i naturálne príjmy roľníkov;
- v regiónoch, v ktorých bola zamestnanosť založená na dominantnom zamestnávateľovi (išlo väčšinou o veľké priemyselné podniky postihnuté priemyselnou konverziou) sa po úpadku tohto regionálne strategického zamestnávateľského subjektu začínal prejavovať zvýšený nástup týchto samozásobiteľských fariem. Ide o istú formu „záchranej verzie“, ktorá reagovala na nedostatok platenej práce, resp. stigma nezamestnanosti a je trvalo viazaná i s obyvateľstvom v ekonomicky aktívnom veku;
- tretí typ samozásobiteľských domácností nie je jednoznačne regionálne vymedziteľný a bol v rôznej miere zastúpený vo viacerých vidieckych regiónoch. Je možné ho charakterizovať skôr individuálnymi osobnostnými charakteristikami hospodáriacich fyzických osôb (napr. samozásobiteľské farmy vidieckej populácie v postekonomickom veku, osamelých dôchodcov s výpomocou rodinných príslušníkov, rôzne typy kombinácie relatívne stabilného zamestnávateľského statusu jedného člena domácnosti spojeného so samozásobiteľskými aktivitami, atď.);
- špecifický typ samozásobiteľstva je spojený i s tzv. druhým bývaním. Vývoj najmä po druhej svetovej vojne viedol k tomu, že na Slovensku značná časť mestskej populácie vlastní chatu alebo chalupu na vidieku. Určitá časť mestskej populácie tu nachádza životnú realizáciu a čiastočne i možnosti samozásobenia (predovšetkým rastlinnými komoditami).

Pri zovšeobecnení analytických dát vyplýva, že fenomén samozásobiteľských domácností vytváral na vidieku:

⁶ Naturálne príjmy tvoria produkty, ktoré domácnosť sama vyprodukuje a spotrebuje (v minulosti išlo o tzv. naturálnu osobnú spotrebu) a z naturálnych darov od organizácií a jednotlivcov. V skupine roľníkov a dôchodcov v drvivej väčšine túto položku tvoria osobne vyprodukované a spotrebované potravinárske komodity.

- sociálny nárazník, resp. tlmiaci systém najmä v domácnostiach ohrozených príjmovou nedostatočnosťou často i znásobený rizikom nezamestnanosti, resp. zvýšeného sociálno-ekonomického ohrozenia populácie v ekonomicky aktívnom veku,
- prirodzene reagoval na zníženú životnú úroveň vidieckej populácie najmä post-ekonomickej skupiny obyvateľstva, poprípade iných sociálne ohrozených skupín,
- podieľal sa na vytváraní istej záchranej alternatívy hľadania alternatívnych prostriedkov na živobytie nielen priamo ohrozených sociálnych skupín, ale u časti vidieckej populácie napomáhal k vytvoreniu určitých subjektívnych obranných mechanizmov, ktoré ponímajú tieto aktivity ako akési náhradné či ekvivalentné zamestnanie (napr. v prípade žien v domácnosti, atď.).

Na slovenskom vidieku sa najmä v posledných dvoch dekádach 20. storočia konštituovala určitá subkultúra samozásobiteľstva typická relatívne malými a uzavretými lokálnymi sociálnymi sieťami. Vidiecka populácia (Buchta, S., 2003, 2004, 2006), ktorá je diferencovane zapojená do samozásobiteľských aktivít si týmto spôsobom pomáhala udržiavať určitý životný štandard tým, že si vyrobila určité komodity pre vlastnú spotrebu, resp. určitú časť rozdelila pre širšiu rodinu a v niektorých prípadoch zvyšnú časť i odpredala. Týmto spôsobom sa čiastočne zmierňovala či neutralizovala príjmová deprivácia vidieckych domácností.

Po roku 2000 dochádza k znižovaniu počtu samozásobiteľských domácností, resp. k určitým štrukturálnym a proporčným vývojovým zmenám smerujúcich k istej extenzifikácii týchto aktivít (klesajúci podiel pôdy spojené s domácim hospodárstvom, nárast trvalo trávnych porastov, znižovanie aktivít náročných na živú prácu, atď.). Dochádza tu k ústupu týchto činností a ich budúci vývoj nebude charakteristický ich ďalším hromadným rozširovaním. I keď z týchto aktivít neplnú výrazné peňažné príjmy (zvyšujú si skôr naturálne príjmy) pomáhajú aspoň parciálne riešiť príjmovú depriváciu vidieckeho obyvateľstva a zmysluplne vyplňujú ich voľný čas. Sú charakteristické predovšetkým pre postekonomicke populácie, ale zasahujú i do domácností osôb v ekonomicky aktívnom veku, najmä v regiónoch, v ktorých došlo k zániku dominantných priemyselných podnikov. Vytvárajú tak nezanedbateľný „sociálne tlmiaci efekt“, ktorý zmierňuje sociálne dopady transformácie a reštrukturalizácie spoločnosti a pozitívne prispievajú k čiastočnej neutralizácii vysokej polarizácie v životnej úrovni medzi mestskou a vidieckou populáciou Slovenska.

Záver

V poľnohospodárstve sa v posledných dvoch dekádach prejavili nasledujúce trendy a nové prvky:

- masívne prepúšťanie nekvalifikovaných a nízkokvalifikovaných zamestnancov, vznik tvrdého jadra agrárnej nezamestnanosti,
- zhoršovanie vekovej štruktúry, ktorá je ale doprevádzaná miernym zlepšovaním kvalifikačnej štruktúry,
- razantný nástup sezónneho využívania pracovných síl, najmä u nových podnikateľských subjektov a súkromných roľníkov,
- zvyšovanie diverzity podnikateľskej štruktúry v poľnohospodárstve,

- zvýraznenie kontúry etnizácie poľnohospodárskej prvovýroby pevne fixované na polaritu produkčných podmienok agrárneho sektora,⁷
- zjavné trendy k diverzifikácii činností podnikateľských subjektov, atď.

Skupina poľnohospodárskych zamestnancov, ktorá ešte v roku 1990 patrila skôr k víťazom - „winners“- (priemerná mzda v poľnohospodárstve v tomto roku prevyšovala priemernú mzdu v národnom hospodárstve o 11,2 % a počet zamestnancov prevyšoval 300 tis. osôb) sa po transformácii poľnohospodárstva dostala do skupiny porazených - „losers“- (v roku 2011 ich počet klesol na 51,6 tis. osôb a ich priemerná mzda bola nižšia o 24,9 % ako priemer hospodárstva SR). Výrazne nízka cena práce v poľnohospodárstve a pracovná neistota tak prispieva k znevýhodňovaniu práce v poľnohospodárstve, ktorá sa tak stáva existenčnou alternatívou pre stále sa zužujúcu skupinu vidieckeho obyvateľstva. Poľnohospodárska populácia bola trhovou ekonomikou vytlačená do sekundárneho trhu práce⁸. Pre niektoré sociálne skupiny to malo charakter stigmatizujúceho a anomického statusového pádu (najmä v sociálnej skupine poľnohospodárskej populácie, ktorá už koncom 90. rokov minulého storočia „vyčerpala“ skôr naakumulovaný kapitál z kombinovaného príjmu so svojho legálneho zamestnania a z intenzívneho osobného domového hospodárstva). Zvýšená nezamestnanosť tejto populácie a absencia doplnkových príjmových možností (v oblasti, v ktorej celý život pracovali a boli v nej i profesne zdatní) im neumožňuje zlepšenie svojej finančnej situácie, dochádza tak u nich k zvýšenej zostupnej vertikálnej sociálnej mobility v proporciách, ktoré potenciálne ohrozujú sociálnu súdržnosť. Nové statusové postavenie v spoločnosti je ďaleko výraznejšie závislé od postavenia jedinca na trhu práce a na jeho ľudskom kapitále. V tejto zneistenej poľnohospodárskej populácii, ktorá sa postupne dostáva do sekundárneho trhu práce, dochádza k procesom sociálnej marginalizácie a exklúzie.

Literatúra

- [1] BUCHTA, S.: Hungarian Ethnic Minority and Slovak Rural Areas. Zemědělská ekonomika, roč. 46, 2000, č. 7. s. 315-320.
- [2] BUCHTA, S.: Marginalizované skupiny poľnohospodárskej populácie v kontexte sociálnych zmien vidieka. Bratislava, VÚEPP, december 2004.
- [3] BUCHTA, S.: Samozásobiteľské farmy a vidiecka populácia na Slovensku. Ekonomika poľnohospodárstva, č. 2., roč. 2006. s. 5-14.
- [4] BUCHTA, S.: Slovenský vidiek na konci dvadsiateho storočia. Sociológia, roč. 35, 2003, č. 2. s. 125-140.

⁷ Maďarská menšina žijúca prevažne v 16 južných okresoch SR, ktoré sú veľmi silno spojené s poľnohospodárstvom, aj keď intenzita tohto spojenia sa znižuje. Vzhľadom k šokovému spôsobu znižovania zamestnanosti v poľnohospodárstve a nízkej rekvalifikačnej schopnosti týchto osôb sa stáva proces ich pracovného začleňovania veľmi pozvoľný. Nerovné postavenie týchto osôb na trhu práce vyplýva z ich zníženej použiteľnosti na trhu práce (Buchta, S., 2000).

⁸ Teória segmentácie trhu práce (Mareš, P., 1994) rozlišuje medzi primárnym trhom, ktorý je charakteristický dobre platenými a stabilnými pracovnými miestami s rozmanitou prácou a možnosťou kariéry a sekundárnym trhom práce s nízkymi mzdami, s rizikom nezamestnanosti, fragmentovanou pracovnou kariérou a rutinnou prácou.

- [5] BECÍK, S.: Je šťastím, keď človek vie o čom hovorí. Rozhovor, Roľnícke noviny, 16.12.2009.
- [6] LOUDÍN, J.: Nová ekonomika – nové možnosti a rizika. Věda, technika, společnost. IX/1. 2000, in POTŮČEK, M. a kol.: Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku, Centrum pro sociální a ekonomické strategie Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Praha, 2002.
- [7] MAREŠ, P.: Nezaměstnanost jako sociální problém. Sociologické nakladatelství, Praha, 1994.
- [8] OECD, Ekonomické prehľady, Slovenská republika, jún 2002, február 2004.
- [9] OECD, Ekonomické prehľady, Slovenská republika, február 2004.
- [10] Poľnohospodárska cenzus 2001. ŠÚ SR, 2002.
- [11] Štruktúra pracovníkov v poľnohospodárstve 1993 až 2008. Bratislava, ŠÚ SR.
- [12] Štruktúra, príjmy a výdavky súkromných domácností SR 1993 až 2003. Bratislava, ŠÚ SR
- [13] Štatistická ročenka ČSFR 1990. Praha, SNTL, 1990.
- [14] Štatistická ročenka SR 2008. Bratislava, ŠÚ SR, 2009.
- [15] Výsledky výberového zisťovania pracovných síl za 4. štvrťrok 2004-2012. Bratislava, ŠÚ SR.
- [16] www.upsvar.sk

Došlo 19. 9. 2013

Kontaktná adresa

PhDr. Stanislav BUCHTA, PhD.

Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55,
824 80 Bratislava, SR

tel. 0258243297 e-mail stanislav.buchta@vuepp.sk

Maroš Valach – Eva Balážová

Význam poľnohospodárstva a jeho sociálna funkcia v krajocho SR

The importance of agriculture and its social function in regions of Slovakia

Abstract *Agriculture currently does not belong to high attractive, high productive and profitable sectors. Its importance for the country and the economy is indisputable. It performs several vital roles in the economic policy of the state, particularly in terms of population food security. Its function of landscaping, soil and water protection is important from the perspective of environmental protection. Equal, these two functions is the social function. The social function together with the production function is critical for the elimination of regional disparities.*

Key words *agriculture - employment - social function of agriculture - region*

Abstrakt Poľnohospodárstvo v súčasnosti nepatrí medzi vysoko atraktívne, vysoko produkčné a rentabilné odvetvia. Jeho význam pre krajinu a ekonomiku je však nespochybniteľný. Plní viaceré nezastupiteľné úlohy v hospodárskej politike štátu, najmä z hľadiska potravinovej bezpečnosti obyvateľov. Z hľadiska ochrany životného prostredia je významná jeho krajinotvorná funkcia, ochrana pôdy, vody a iné. Rovnocennou, týmto dvom funkciám, je sociálna funkcia. A práve sociálna funkcia spolu s produkčnou funkciou je rozhodujúca z hľadiska zmiernovania regionálnych disparít.

Kľúčové slová poľnohospodárstvo - zamestnanosť - sociálna funkcia pôdohospodárstva - kraj

Do roku 1990 plnilo poľnohospodárstvo z celospoločenského hľadiska významnú sociálnu funkciu, najmä v oblasti zamestnanosti. Poľnohospodárstvo bolo často jediným možným variantom zamestnania vo vidieckych regiónoch Slovenskej republiky. Rozvoj priemyselných odvetví v 40-tych a 50-tych rokoch minulého storočia ako aj využívanie dostupných nových technológií, ktoré viedli k zvýšeniu produktivity práce, spôsobili značný pokles počtu pracovníkov v poľnohospodárstve. Uvedenú skutočnosť dokumentuje Graf 1.

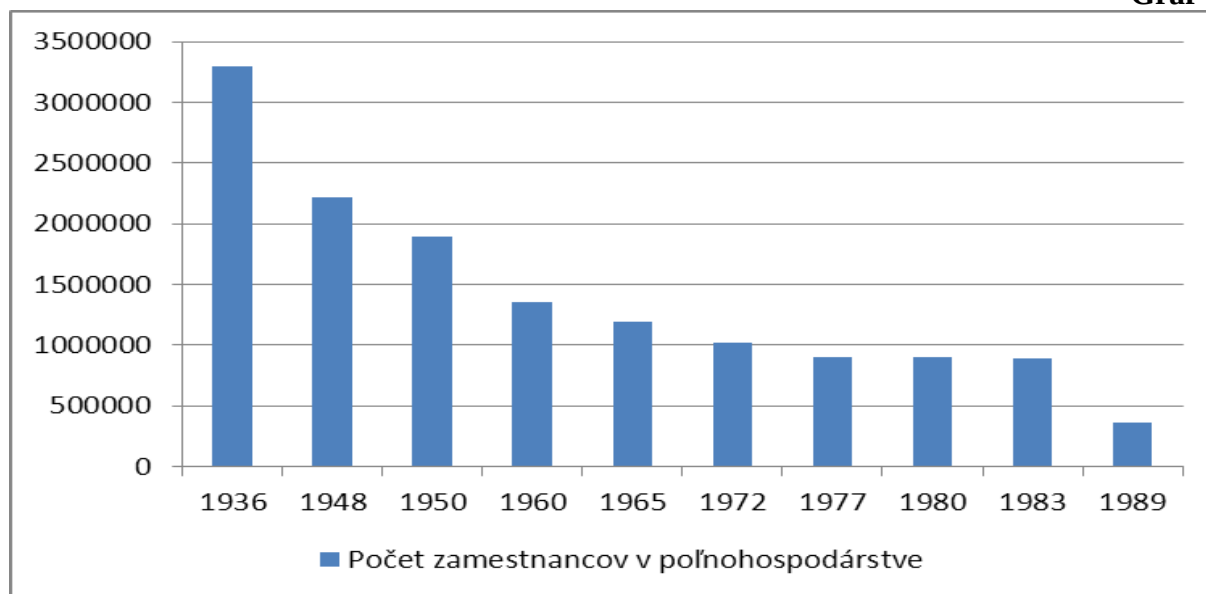
Celospoločenské zmeny po roku 1990, ktoré viedli k transformačným procesom, privatizácii a pozemkovej reforme, znamenali ďalšie zníženie počtu zamestnancov v poľnohospodárstve. Výsledkom týchto procesov bol aj dramatický pokles podielu tohto sektora na HDP (Gubová, M. – Ambrózyová, M., 2005).

Poľnohospodárstvo plní viaceré dôležité úlohy v hospodárskej politike štátu, najmä z hľadiska potravinovej bezpečnosti obyvateľov. Z environmentálneho hľadiska je významná

najmä jeho krajinotvorná funkcia, ochrana pôdy, vody atď. Rovnako dôležitou je aj sociálna funkcia poľnohospodárstva (Kodada, M., 2008).

Vývoj počtu zamestnancov v poľnohospodárstve *Development of the number of employees in agriculture*

Graf 1

Počet zamestnancov v poľnohospodárstve – Number of employees in agriculture

Prameň: Špyrka, M., 1987, SLOVDAT¹

1) Source: Špyrka, M., 1987, SLOVDAT

Poslaním sociálnej funkcie poľnohospodárstva je schopnosť vytvárať celospoločensky a regionálne prijateľné podmienky sociálneho života i individuálneho rozvoja ľudí, ktorí pracujú v poľnohospodárstve a k nemu sa vzťahujúca sociálna sféra. Cieľom práce je poukázať na význam poľnohospodárskeho sektora a jeho sociálnej funkcie v krajoch SR.

Metodický postup

Údaje použité k spracovaniu príspevku boli získané z nasledujúcich zdrojov:

- Štatistický úrad SR – údaje sú spracované podľa krajov (úroveň NUTS III) v Slovenskej republike,
- knižné publikácie od domácich a zahraničných autorov,
- internetové zdroje zamerané na analýzu zamestnanosti v pôdohospodárstve,
- vládne materiály ku regionálnej politike nadviazanej na pôdohospodárstvo.

V práci boli použité nasledujúce metódy:

- *Zhluková analýza* – bola využitá za účelom klasifikácie krajov Slovenskej republiky podľa podielu poľnohospodárstva na HDP a zamestnanosti v poľnohospodárstve. Zhluková analýza sa zaoberá tým, ako by mali byť objekty (štatistické jednotky) zaradené do skupín tak, aby bola čo najväčšia podobnosť v rámci skupín a čo najväčšia rozdielnosť medzi skupinami. Metóda je založená na kombinácii viacerých

premenných (Kriška, J., 2010). V práci bola zhluková analýza zrealizovaná prostredníctvom programu Neuro XL Clusterizer

- *Lokalizačný kvocient* môžeme vypočítať podľa nasledujúceho vzťahu:

$$LQ = (e_i / E_i) / (e_t / E_t),$$

alebo alternatívne v tvare:

$$LQ = (e_i / e_t) / (E_i / E_t).$$

Pritom e_i reprezentuje zamestnanosť vo vybranom odvetví a e_t celkovú zamestnanosť v regióne. Podobne E_i reprezentuje zamestnanosť vo vybranom odvetví a E_t celkovú zamestnanosť v celej krajine. Z jednoduchého vzorca vyplýva, že ak lokalizačný kvocient dosahuje hodnotu väčšiu ako jeden pre vybrané odvetvie, v uvažovanom regióne existuje špecializácia v tomto odvetví a preto sa jeho produkcia exportuje do iných regiónov. V opačnom prípade, ak lokalizačný kvocient dosahuje hodnotu menšiu ako jeden, do uvažovaného regiónu sa importuje produkcia daného odvetvia z iných regiónov (Hudec, O., 2008).

Vlastná práca

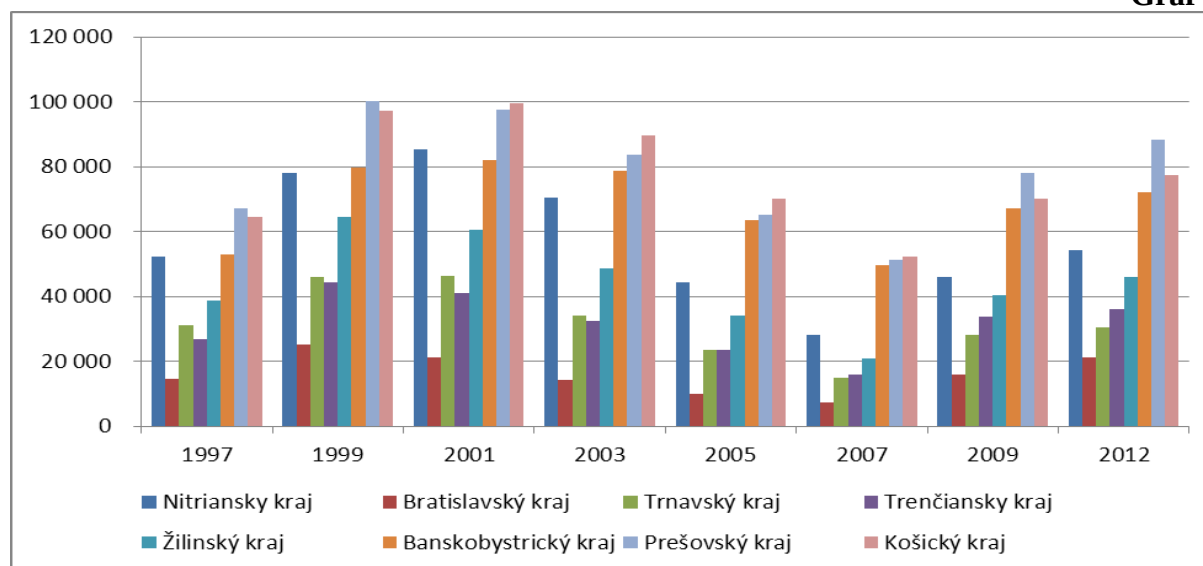
Poľnohospodárstvo do roku 1990 bolo konsolidované a zabezpečovalo zamestnanie pre cca 350 tis. pracovníkov, t. j. 17 % všetkých pracovníkov v odvetví hmotnej výroby. Na tvorbe hrubého domáceho produktu sa poľnohospodárstvo podieľalo 10,7 %. Od roku 1990 sa v agrárnom sektore veľa zmenilo.

Spomalenie dynamiky hospodárskeho rastu sa prejavilo na vývoji zamestnanosti. Likvidácia pracovných miest v dôsledku transformačných a reštrukturalizačných procesov nebola kompenzovaná vytváraním nových pracovných miest v ozdravených častiach hospodárstva. Pre celú ekonomiku je charakteristická vysoká miera nezamestnanosti a nízka tvorba nových pracovných miest. Napriek výraznému poklesu zamestnanosti, poľnohospodárstvo a lesníctvo stále ešte ponúkajú v určitých regiónoch najviac pracovných príležitostí.

V súčasnosti vysoká miera nezamestnanosti, pohybujúca sa priemerne okolo 14 %, spôsobuje potrebu zaoberať sa sociálnou funkciou pôdohospodárstva na vidieku Slovenskej republiky. Najvýraznejšie problémy s nezamestnanosťou majú kraje na východe Slovenska, a to Prešovský a Košický kraj. K nim sa pridáva v minulosti poľnohospodársky významný Banskobystrický kraj (niektoré južné poľnohospodárske okresy majú nezamestnanosť dlhodobo okolo 30 %) a tiež Nitriansky kraj (Graf 2).

Vývoj počtu evidovaných nezamestnaných osôb podľa krajov SR v rokoch 1997–2012
Development of the number of registered unemployed persons by region in Slovakia in 1997-2012

Graf 2

Prameň: ŠÚ SR¹

1) Source: Statistical Office of the Slovak Republic

Na základe analýzy situácie zamestnanosti v poľnohospodárstve v rokoch 1989–2012 možno konštatovať, že prelom poklesu počtu pracovníkov nastal v roku 2004. Do tohto obdobia počet pracovníkov v poľnohospodárstve neustále klesal. V tomto období sa počet zamestnancov prestal znižovať a úbytok pracovníkov do radov nezamestnaných nestúpал, ale väčšinou bol úbytok spôsobený prirodzeným spôsobom (odchod do dôchodku).

Podľa vyjadrení odborníkov z poľnohospodárskych podnikov (Petrášová, V. - Valach, M., 2011) bola táto situácia do roku 2003 spôsobená najmä:

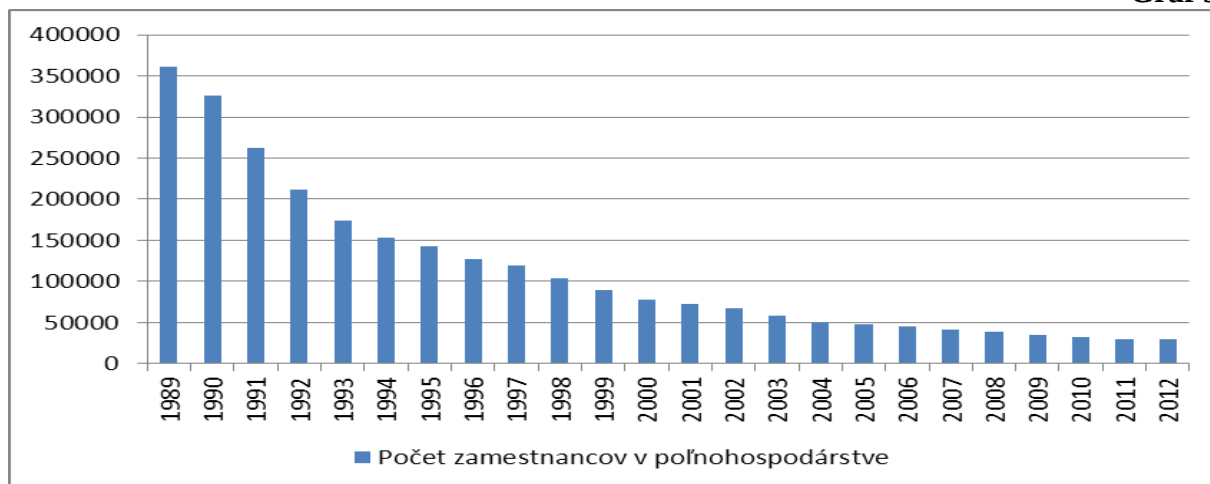
- chýbajúcou podporou projektov zvyšovania zamestnanosti v rezorte pôdohospodárstva. Projekty podporujúce poľnohospodárske podniky boli zamerané najmä na nákup nových zariadení zvyšujúcich produktivitu práce a znižujúcich nárok na manuálnu prácu, diverzifikácia činností v pôdohospodárstve nebola podporovaná spolu s rastom vytvorených pracovných príležitostí. Tým, že poľnohospodárske podniky boli podporované z Plánu rozvoja vidieka, nemali podľa dohodnutých pravidiel nárok na žiadne finančné prostriedky z Európskeho sociálneho fondu (ESF),
- presadením sa v rámci trhu s potravinami novovytvorených obchodných reťazcov výrobkov zo zahraničia a nie z domácej produkcie. Tým klesla zamestnanosť aj nadväzne v potravinárskom priemysle,
- extenzívny rozvoj lesných podnikov znamená neustále znižovanie zamestnanosti v tomto sektore hospodárstva,
- nezvládnutím transformácie poľnohospodárstva reštrukturalizáciou družstevného majetku sa nevytvorili podmienky pre rozvoj intenzívnej poľnohospodárskej výroby.

Názorne je pokles počtu zamestnancov prezentovaný v Grafe 3. Slovenská republika patrí v súčasnosti v Európe podľa údajov EUROSTATU medzi krajiny, v ktorej nastal jeden z najväčších poklesov agrárnej zamestnanosti.

Vývoj zamestnanosti v poľnohospodárstve od roku 1989

Development of employment in agriculture since 1989

Graf 3

Počet zamestnancov v poľnohospodárstve - Number of employees in agriculture

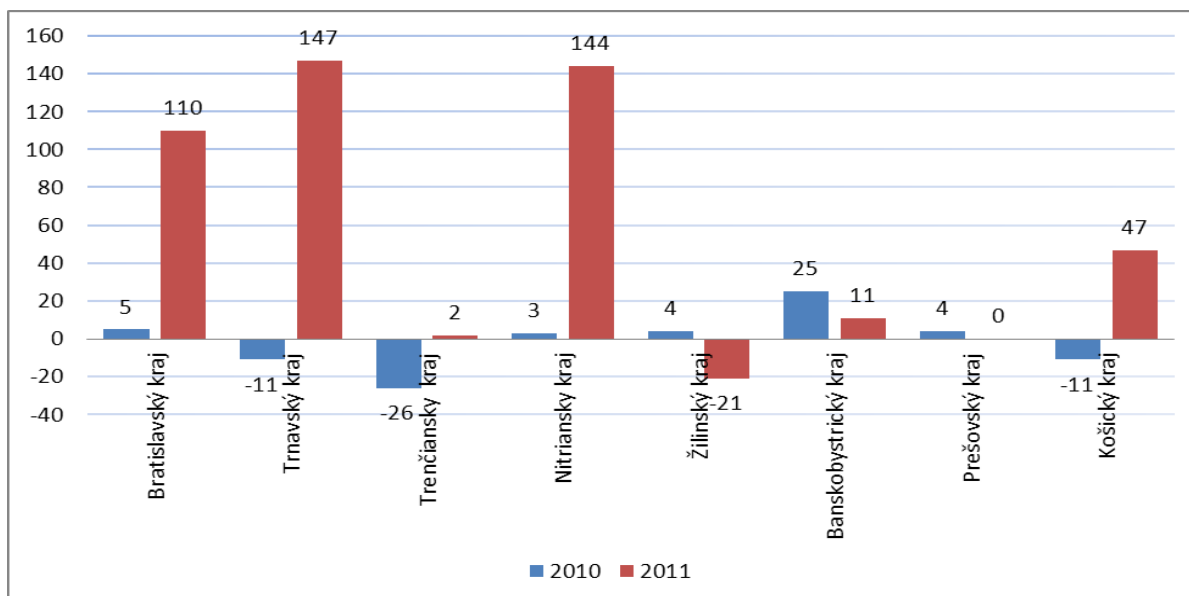
Prameň: ŠÚ SR, Zelená správa 2000¹

1) Source: Statistical Office of the Slovak Republic, Green Report 2000

Výsledky poľnohospodárskeho sektora v krajoch Slovenskej republiky za roky 2010 a 2011

Výsledok hospodárenia poľnohospodárskej výroby za rok 2011 bol takmer vo všetkých krajoch kladný, okrem Žilinského kraja. Všetky kraje v priemere zlepšili výsledok hospodárenia s výnimkou Žilinského kraja, ktorý na rozdiel od roku 2010, kedy bol ziskový, vykázal stratu. Najvyššiu úroveň výsledku hospodárenia dosiahli najproduktívnejšie kraje, a to Trnavský (147 €·ha⁻¹ p.p.) a Nitriansky kraj (144 €·ha⁻¹ p.p.), ktoré zaznamenali aj jeho najvyššiu medziročnú zmenu. Porovnanie výsledku hospodárenia v krajoch SR medzi rokmi 2010 a 2011 dokumentuje Graf 4.

Výsledok hospodárenia v € . ha⁻¹ p. p.
Economic result in € . ha⁻¹ p. p.

Graf 4

Prameň: VÚEPP¹

1) Source: Research Institute of Agricultural and Food Economics

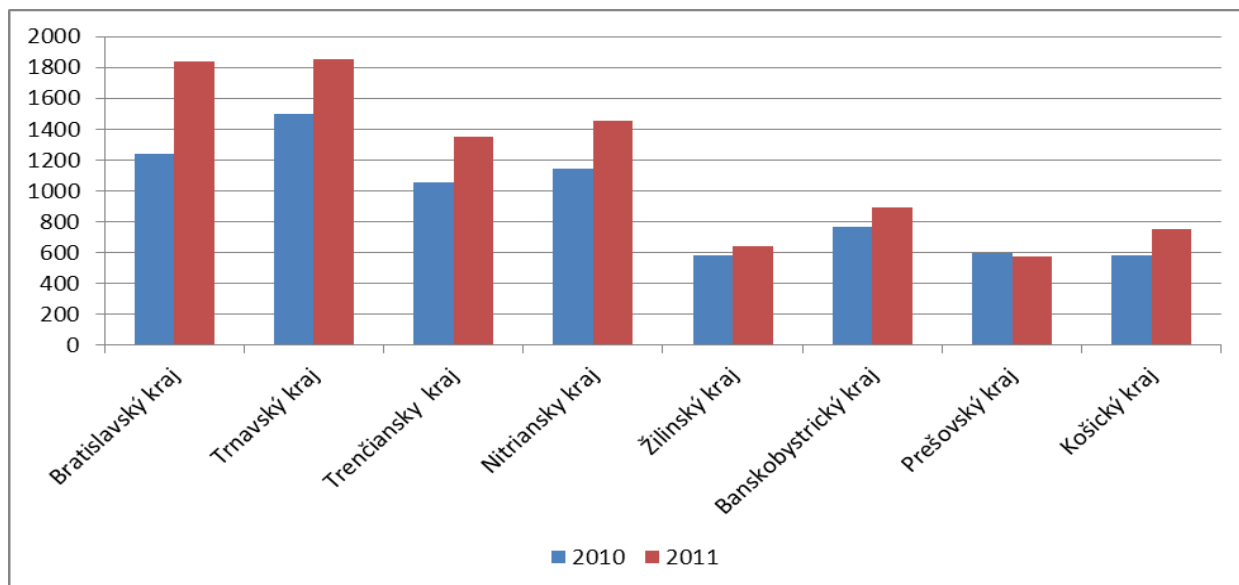
Nižšia úroveň výsledku hospodárenia bola dosiahnutá v krajoch s menej produkčnými prírodnými podmienkami stredného a východného Slovenska. Táto situácia je prejavom medziročných diferencií vo výrobe, ktorá sa výrazne zvýšila vo všetkých krajoch s rýchlejším tempom jej nárastu v krajoch západného Slovenska ako v krajoch stredného Slovenska. V krajoch východného Slovenska výroba mierne klesla.

Úroveň výroby pri porovnaní rokov 2010 a 2011 medziročne narástla takmer vo všetkých krajoch okrem Prešovského. Najviac v Bratislavskom (48,4 %), Košickom (19,0 %) a v Trenčianskom kraji (27,7 %).

Produkcii nad priemerom Slovenska dosiahli kraje západného Slovenska, objemovo najviac Trnavský kraj (1853 € . ha⁻¹ p. p.), kde bola produkcia na ha takmer 2 až 3-násobne vyššia ako v krajoch s prevažujúcimi menej priaznivými prírodnými podmienkami (Žilinský, Prešovský a Košický kraj).

Poľnohospodárska výroba v € . ha⁻¹ p. p.
Agricultural production in € per hectare of farmland

Graf 5

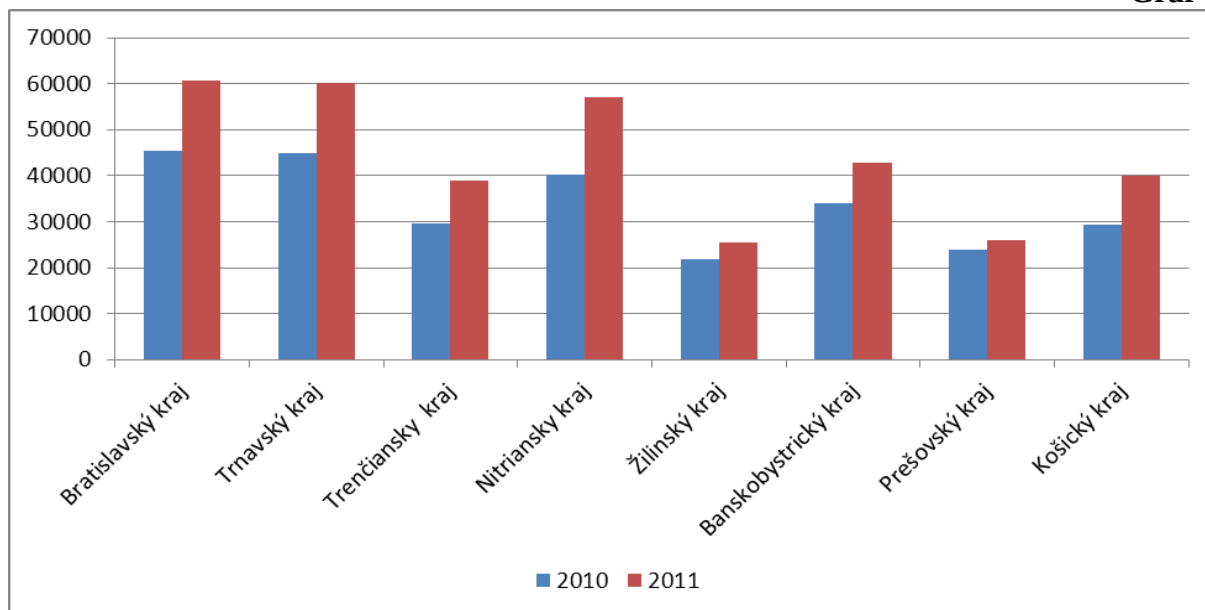
Prameň: VÚEPP¹

1) Source: Research Institute of Agricultural and Food Economics

S nárastom výroby a poklesom počtu zamestnancov sa zmenila aj produktivita práce z výroby, ktorá výrazne vzrástla vo všetkých krajoch Slovenska. Nitriansky kraj dosiahol v sledovanom období až 42 % nárast produktivity práce z výroby.

Produktivita práce z výroby na pracovníka v €
Labour productivity from production per employee in €

Graf 6

Prameň: VÚEPP¹

1) Source: Research Institute of Agricultural and Food Economics

V nasledujúcej časti práce uvádzame rozdelenie regiónov Slovenskej republiky na úrovni NUTS III podľa výsledkov zhlukovej analýzy. Vstupnými údajmi pre zhlukovú analýzu boli údaje za rok 2011 pre nasledujúce indikátory:

- podiel poľnohospodárstva na HDP,
- podiel zamestnanosti v poľnohospodárstve na celkovej zamestnanosti,
- indikátor Výskum a Vývoj (VaV).

Pre potreby analýzy boli použité hodnoty indikátora VaV od Černákovéj, A. (2012). Tento kompozitný indikátor zohľadňuje dva ukazovatele – hrubé domáce výdavky na výskum a vývoj a počet zamestnancov výskumu a vývoja. Podľa Černákovéj, A. (2012) pre indikátor VaV platí nasledovné:

- hodnota indikátora VaV < 0,2 nízka úroveň tvorby poznatkov,
- hodnota indikátora VaV 0,2 – 0,8 stredná úroveň tvorby poznatkov,
- hodnota indikátora VaV > 0,8 vysoká úroveň tvorby poznatkov.

Tab. 1, Grafy 7 a 8 prezentujú výsledky zhlukovej analýzy. Prvý zhluk je tvorený Nitrianskym, Trnavským a Banskobystrickým krajom, ktoré sa vyznačujú vysokými hodnotami použitých indikátorov okrem indikátora VaV. Nitriansky kraj v roku 2011 dosahoval najvyššie hodnoty podielu poľnohospodárstva na HDP (8,88 %) ako aj najvyšší podiel zamestnanosti v poľnohospodárstve (6,24 %). Z hľadiska hodnôt indikátora VaV Nitriansky kraj sa vyznačuje nízkou úrovňou tvorby poznatkov.

Rozdelenie krajov SR do zhlukov podľa hodnôt použitých indikátorov
Division of Slovak republic regions into clusters according to values of the indicators

Tab. 1

	Podiel zamestnanosti v poľnohospodárstve v % ¹	Podiel poľnohospodárstva na HDP v % ²	VaV ³
Nitriansky kraj ⁴	6,24	8,88	0,11248
Trnavský kraj ⁵	4,69	6,06	0,09222
Banskobystrický kraj ⁶	5,58	3,76	0,10724
Trenčiansky kraj ⁷	3,56	2,82	0,20896
Žilinský kraj ⁸	3,4	1,59	0,13497
Košický kraj ⁹	3,9	2,59	0,23555
Prešovský kraj ¹⁰	5,91	2,56	0,06805
Bratislavský kraj ¹¹	0,97	0,76	1

Prameň: ŠÚ SR, Černáková, A. (2012), vlastné spracovanie¹²

1) Share of employment in agriculture (in %), 2) Share of agriculture on GDP (in %), 3) Research and Development, 4) Nitra region, 5) Trnava region, 6) Banská Bystrica region, 7) Trenčín region, 8) Žilina region, 9) Košice region, 10) Prešov region, 11) Bratislava region, 12) Source: Statistical Office of the Slovak Republic, Černáková, A. (2012), own processing

Výsledky zhlukovej analýzy
Results of cluster analysis

Graf 7

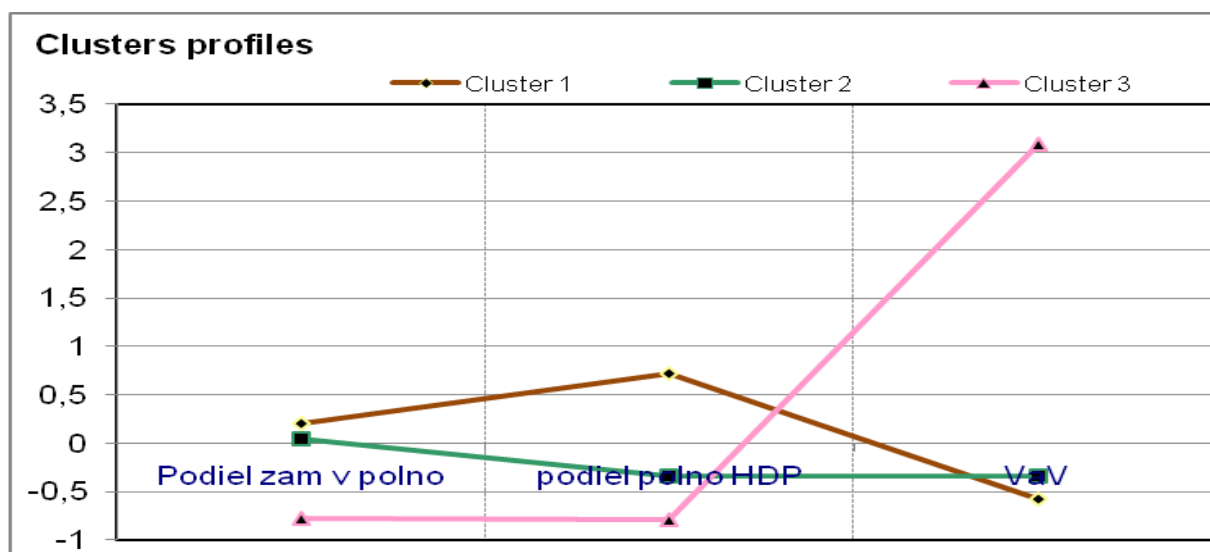
Prameň: Výstup programu Neuro XL Clusterizer¹

1) Source: Output of Neuro XL Clusterizer program

Do druhého zhľuku patria Trenčiansky, Žilinský, Košický a Prešovský kraj. V rámci tejto skupiny krajov výrazne najvyšší podiel zamestnanosti v poľnohospodárstve (5,91 %) sledujeme v Prešovskom kraji. Pre Trenčiansky a Košický kraj, na základe indikátora VaV, je charakteristická stredná úroveň tvorby poznatkov. Tretí zhľuk je tvorený Bratislavským krajom, ktorý dosahuje najnižší podiel poľnohospodárstva na HDP (0,76 %) spomedzi všetkých krajov v SR.

Výsledky zhlukovej analýzy
Results of cluster analysis

Graf 8

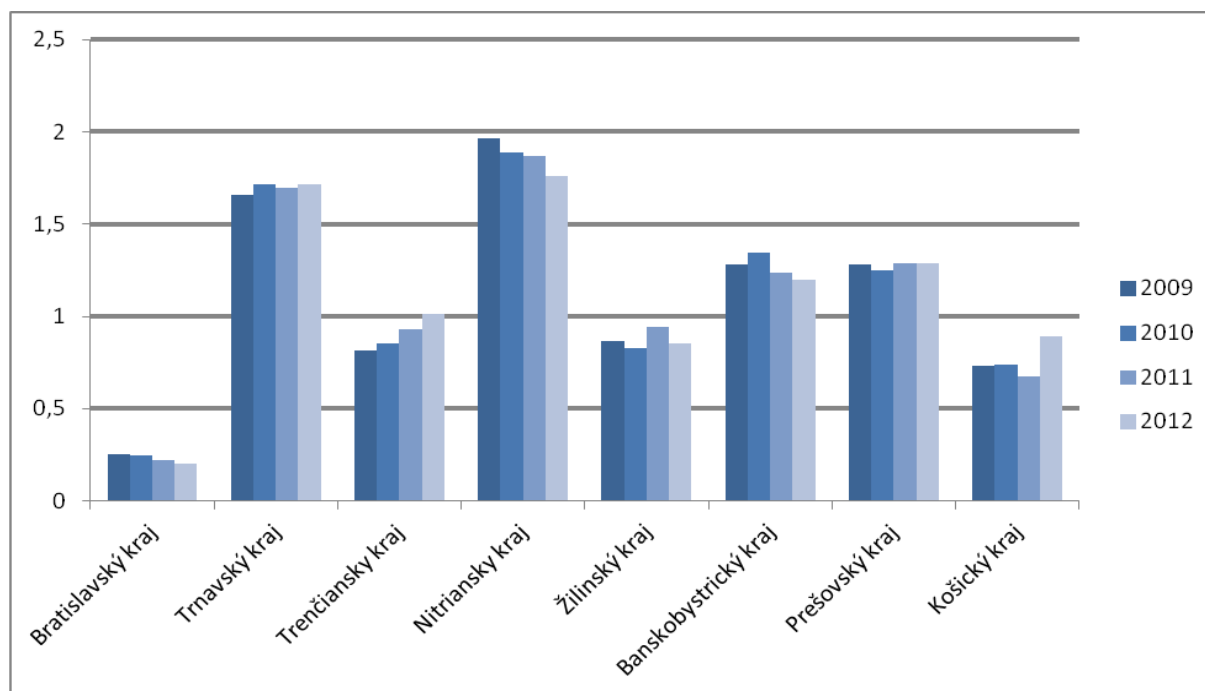
Prameň: Výstup programu Neuro XL Clusterizer¹

1) Source: Output of Neuro XL Clusterizer programe

Na základe lokalizačnej analýzy, ktorej výsledky sú graficky prezentované v Grafe 6 možno uviesť, že poľnohospodárstvo je najvýznamnejším exportujúcim odvetvím v Nitrianskom kraji, v ktorom dosahuje najvyššie hodnoty lokalizačného kvocientu. Odvetvie poľnohospodárstvo bolo základným aj v Trnavskom, Banskobystrickom a Prešovskom kraji.

Vývoj lokalizačného kvocientu sektora poľnohospodárstvo v rokoch 2009-2012
Development of localization quotient of agriculture sector in the years 2009-2012

Graf 9

Prameň: ŠÚ SR, vlastné výpočty¹

1) Source: Statistical Office of the Slovak Republic, own calculations

Na území Nitrianskeho kraja je poľnohospodárstvo plošne najrozšírenejšou aktivitou. Región patrí medzi poľnohospodársky najvyužívannejšie v rámci SR. Má veľmi dobré prírodné i klimatické podmienky pre pestovanie takmer všetkých poľnohospodárskych plodín a pre zabezpečovanie poľnohospodárskej produkcie. Preto je rozvoj tohto regiónu úzko spätý s rozvojom najmä produkčných, ale aj verejnoprospešných funkcií poľnohospodárstva v rámci jeho územia. Potreba zvyšovať konkurencieschopnosť poľnohospodárskych podnikov si vyžaduje zavádzanie inovácií.

Petrášová, V. a Valach, M. (2012) uvádzajú, že pri riešení zamestnanosti obyvateľov slovenského vidieka v rámci sociálnej funkcie sektora pôdohospodárstvo musíme mať na zreteli viaceré aspekty pre naplnenie krajinotvornej, sociálnej a produkčnej funkcie pôdy:

- spustnutá krajina v prípade neobrábania pôdy,
- migrácia obyvateľstva z dôvodu absencie pracovných príležitostí,
- adresnosť regionálnej politiky podľa typu vidieckeho regiónu s cieľom dosiahnuť synergický a multiplikačný efekt,
- potenciálna zanedbanosť ľudského kapitálu, nízka kvalifikačná úroveň,

- potreba rozvoja multifunkčného pôdohospodárstva s diverzifikáciou činností.

Tým, že poľnohospodárstvo je viazané na pôdu, vytvára podmienky pre rozvoj všetkých regiónov Slovenska, čo umožňuje rozvíjať aj najzaostalejšie regióny. Preto prvoradou úlohou je zabezpečiť využitie pôdy spôsobom prospešným pre danú oblasť z hľadiska produkcie a ekológie.

Záver

Kým v predchádzajúcom období bolo prvoradé zabezpečenie hospodárskeho rastu a bol kladený jednoznačný dôraz na neustále zvyšovanie produkcie, bez zohľadnenia produkčných možností krajiny či regiónov, v súčasnosti sú ekonomické aktivity limitované podmienkou udržateľnosti rozvoja.

Napriek nízkemu podielu poľnohospodárstva na tvorbe ekonomických hodnôt a zamestnanosti má svoje opodstatnenie v hospodárskej štruktúre krajiny, nakoľko vytvára v dôsledku dodávateľsko–odberateľských vzťahov multiplikačný efekt k iným odvetviám. Na jedného pracovníka v poľnohospodárstve sa viaže 1,3 pracovníka v dodávateľských odvetviach, službách, spracovateľskom priemysle a obchode, čo zvyšuje jeho účasť na tvorbe HDP. Diverzifikácia výrobných štruktúr poľnohospodárskych podnikov zhodnocuje jedinečný potenciál vidieckych sídel a prispieva k rozvoju sociálnej funkcie poľnohospodárstva tvorbou nových pracovných príležitostí pre miestne obyvateľstvo.

Poľnohospodárstvu sa v súčasnosti okrem jeho základnej produkčnej funkcie pripisuje okrem nemenej dôležitej mimoprodukčnej, krajinotvornej, aj funkcia sociálna. A práve sociálna funkcia spolu s jeho produkčnou funkciou je rozhodujúca z hľadiska zmiernenia regionálnych disparít. Už v minulosti táto funkcia mala zabezpečiť rovnaké podmienky pre všetkých, rovnakú životnú úroveň, v súčasnosti je táto funkcia modifikovaná a je orientovaná skôr na zmiernenie ekonomicko–sociálnych rozdielov medzi jednotlivými regiónmi, ako aj medzi mestskými a vidieckymi oblasťami, ktoré sa stále vyznačujú nerovnakou produktivitou a nevyrovnaným hospodárskym rozvojom. Modifikované, alternatívne formy poľnohospodárskej produkcie môžu zabezpečiť posilnenie pôsobenia produkčných funkcií, dosahovanie zisku a vyššiu efektívnosť produkčného procesu, avšak bez obmedzenia mimoprodukčných funkcií poľnohospodárstva.

Literatúra

- [1] ČERNÁKOVÁ, V., 2012: Možnosti podpory inovácií na regionálnej úrovni. [cit.2013-10-01]. Dostupné na internete: <http://ekonomikavs.fvs.upjs.sk/pdf/Cernakova.pdf>
- [2] GUBOVÁ, M. - AMBRÓZYOVÁ, M.: Vývojové tendencie štrukturálnych zmien v poľnohospodárskej prvovýrobe. Bratislava: VUEPP, 2005. ISBN 80-8058-300-5.
- [3] HUDEC, O., 2008: Lokalizačná teória regionálnej ekonomiky. [on-line]. [cit. 2013-10-01]. Dostupné na internete: http://www3.ekf.tuke.sk/re/0%20Poziadavky%20na%20skusku%2007%2008/Oblast%201/Lokalizacia_Hudec.pdf

- [4] KODADA, M.: Ekonomická výkonnosť slovenského poľnohospodárstva v porovnaní s vybranými krajinami EÚ. In: Konkurencieschopnosť a ekonomický rast: Európske a národné perspektívy – CD z medzinárodnej vedeckej konferencie MVD 2008. Nitra: SPU, s. 1-6. ISBN978-80-552-0061-3.
- [5] KRIŠKA, J., 2010: Hierarchická a nehierarchická zhuková analýza. [on-line]. [cit. 2013-10-01]. Dostupné na internete: <http://www2.fiit.stuba.sk/~kapustik/ZS/Clanky0607/kriska/index.html>
- [6] PETRÁŠOVÁ, V. - VALACH, M.: Dopady znižovania pracovných síl v poľnohospodárstve na regionálnu politiku v Nitrianskom kraji. In: Nová temeta v řešení socio-ekonomického rozvoje regionů. Sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí. Liberec, 8. března 2011. Vysoká škola regionálního rozvoje, 2011. s. 93-101. ISBN 978-80-87174-02-9
- [7] PETRÁŠOVÁ, V. - VALACH, M.: Sociálna funkcia pôdohospodárstva po roku 1990 v SR. In: Ekonomika poľnohospodárstva. ISSN 1335-6186. Bratislava: Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, 2012, roč. 7, č. 3. s. 67-79.
- [8] ŠPYRKA, M.: Ekonomika poľnohospodárstva, Príroda, Nitra, 1987. 305 s.
- [9] Správa o poľnohospodárstve v SR za rok 2012 (Zelená správa)

Došlo 11.10.2013

Kontaktná adresa

Ing. Maroš VALACH, PhD.

Katedra verejnej správy, Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja SPU,
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, SR

tel. +421 37 641 5654 e-mail maros.valach@uniag.sk

Ing. Eva BALÁŽOVÁ, PhD.

Katedra verejnej správy, Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja SPU,
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, SR

tel. +421 37 641 5655 e-mail eva.balazova@uniag.sk

Katarína Jankacká - Marcel Lincényi

Vývoj ekonomických ukazovateľov poľnohospodárskych podnikov

Development of economic indicators of farms

Abstract *The Common Agricultural Policy was established to address the problems of the agricultural sector in the European area. It is based on the single market, Community preference and financial solidarity. Direct payments are among the most important financial instruments provided by the European Union agricultural entities. The introduction of the single payment scheme for farmers created space for greater focus on demand and therefore the consumer. The system of direct payments significantly affects the economic situation of Slovak farms. The impact analysis to support policy economic indicators farms were devoted project VEGA no. 1/0594/11.*

Key words *direct payments - supporting policy – costs – revenues – operating results - gross agricultural production*

Abstrakt Spoločná poľnohospodárska politika vznikla s cieľom riešiť problémy poľnohospodárstva v európskom priestore. Je postavená na jednotnom trhu, preferenciách spoločenstva a finančnej solidarite. Medzi najdôležitejšie finančné nástroje, ktoré poskytuje Európska únia poľnohospodárskym subjektom, patria priame platby. Zavedením priamych platieb sa pre poľnohospodárov vytvoril priestor na výraznejšiu orientáciu na dopyt a teda na spotrebiteľa. Systém priamych platieb výrazným spôsobom ovplyvňuje ekonomickú situáciu slovenských poľnohospodárskych subjektov. Analýza vplyvu podpornej politiky na ekonomické ukazovatele poľnohospodárskych subjektov bola cieľom riešeného projektu VEGA č. 1/0594/11.

Kľúčové slová priame platby - podporná politika – výnosy – náklady – výsledok hospodárenia - hrubá poľnohospodárska produkcia

Slovensko svojím vstupom do Európskej únie (EÚ) v roku 2004 akceptovalo SPP a tým pravidlá podpory poľnohospodárskeho sektora. Znamená to prijatie rovnakých mechanizmov podpory, aké sú platné v EÚ a postupné zvyšovanie príspevkov farmárom z európskeho rozpočtu až do roku 2013 (MARUŠINEC, J. - ŠKRIEČKA, M.) [7].

Podľa vysvetlenia Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka (MPRV SR) sú priame platby podporné platby na zachovanie poľnohospodárskej produkcie a tvoria veľkú časť výdavkov EÚ do poľnohospodárstva. Jednotná platba na plochu bola poskytovaná formou priamych platieb. Výmera poľnohospodárskej pôdy, na ktorú bola platba

nárokovateľná, bola 1 955 tis. ha. Od roku 2009 sa zmenil systém platieb na plodiny pestované na ornej pôde. Zásadnou zmenou je, že platby boli poskytované na všetky plodiny pestované na ornej pôde, teda aj krmoviny a trvalé kultúry.

Uvedený systém podporných platieb sa stretáva s podporou i rozsiahlou kritikou odborníkov z oblasti poľnohospodárstva i poľnohospodárskej praxe. Princípy uvedeného systému podľa MARUŠINCA, J. - ŠKRIEČKA, M. [7] nie sú navrhnuté pre podmienky slovenského poľnohospodárstva. Naopak, prostredníctvom priamych platieb je možné podľa URMINSKÉHO, J. [12] výrazne prispieť k stabilizácii sektora. Priame platby v synergii s cenovým vývojom agrokomodít významne ovplyvňujú celkový výsledok hospodárenia poľnohospodárskych podnikov. Navyše podpora sektoru poľnohospodárstva podporí zamestnanosť vidieckeho obyvateľstva, pretože značné percento dlhodobo nezamestnaných pochádza práve z tohto sektora. Podľa GOZORU, V. [2] prosperita podniku závisí primárne od ľudí, ktorí ho riadia, od ich schopností, zručností, vzdelanosti atď. Sekundárne sa na prosperite podniku podieľajú všetci jeho zamestnanci.

Podľa CHRASTINOVEJ, Z. a kol. [5] rozhodujúcim faktorom, ovplyvňujúcim dôchodkovú situáciu a ekonomickú stabilitu poľnohospodárstva, je efektívnosť výroby, konkurenčná schopnosť poľnohospodárskej produkcie a podporná politika. Okrem toho k ďalším determinantom patrí úspornosť nákladových faktorov poľnohospodárskych podnikov nielen vo vstupoch, ale aj v zamestnanosti.

Podpora z európskych fondov je rozhodujúcim prvkom z hľadiska hospodárenia poľnohospodárskych podnikov. Podporné platby sú motivujúcim faktorom a finančným stabilizátorom poľnohospodárskych podnikov. Podpory z európskych fondov predstavujú významný podiel na výnosoch poľnohospodárskych podnikov. Bez podpôr by bolo poľnohospodárstvo vysoko stratové.

Metodický postup

Cieľom príspevku je zhodnotiť vývoj vybraných ekonomických ukazovateľov vrátane podporných platieb určených poľnohospodárskym podnikom. Použité údaje sú sumarizované za všetky poľnohospodárske podniky v SR s 20 a viac zamestnancami. Pre dosiahnutie daného cieľa boli zvolené ekonomické ukazovatele ako výsledok hospodárenia, hrubá produkcia a celkové výnosy poľnohospodárskych podnikov. Ich vzájomné vzťahy sme skúmali prostredníctvom matematicko-štatistickej metódy regresnej analýzy a vývoj sme sledovali za daný časový horizont 2003-2011. Použité dáta boli získané z publikácií, interných dokumentov Výskumného ústavu ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva (VÚEPP) a publikácií a dokumentov MPRV SR.

Vlastná práca

Vstupom SR do Európskej únie v roku 2004 sa zmenil systém finančnej podpory poľnohospodárskych podnikov i podmienky podnikania na Slovensku. Podpory z európskych fondov majú veľmi výrazný vplyv na životaschopnosť slovenských poľnohospodárov.

Dotácie z európskych fondov zohrávali (a budú zohrávať) podľa KOTULIČA, R. [6] pozitívnu úlohu pri stabilizácii výrobných podmienok v transformačnom procese poľnohospodárstva SR a pri stabilizovaní vidieka v duchu trvalo udržateľného rozvoja. Pozitívne sa dotácie prejavili i vo vzťahu k tvorbe dôchodku z poľnohospodárskej prvovýroby.

Vyššie dotácie z európskych fondov podľa HALUZU, I. [4] posúvajú doteraz stratové poľnohospodárske podniky ku významnejším ziskom. Dotácie pomáhajú aj celkovej modernizácii agrosektora a významne pomohli sprístupniť poľnohospodárskym podnikom čerpať hlavne krátkodobé úvery. Vyššie dotácie slúžia bankám ako dostatočná záruka.

Výnosy, náklady a predovšetkým výsledok hospodárenia patria podľa BIELIKA, P. [1] k najdôležitejším charakteristikám hospodárenia každého podniku. Tržby sú hlavnou súčasťou výnosov a ako rozhodujúci finančný zdroj podniku slúžia k:

- úhrade nákladov a zaisteniu reprodukcie výrobných faktorov,
- úhrade daní a iných potrieb podniku.

Poľnohospodársky podnik získava tržby v podmienkach dokonalej konkurencie. To mu umožňuje, aby reguloval svoje správanie v závislosti od trhovej ceny, množstva predaných výrobkov a vývoja marginálnych tržieb.

Efektívnosť podniku je okrem úrovne cien, stupňa využitia majetku a optimálnej zadlženosti, ovplyvnená predovšetkým nákladmi, vynaloženými na určitú výrobnú činnosť. V podnikovej ekonomike má efektívne vynakladanie nákladov mimoriadny význam, pretože takmer každé manažérske rozhodnutie vychádza z porovnania nákladov s výnosmi.¹

¹http://www.agris.cz/Content/files/main_files/61/139512/bielik.pdf

Vývoj nákladov a HPP v b. c. poľnohospodárskych podnikoch a ich medziročná zmena v rokoch 2002 až 2011***Development of costs and gross agricultural production in current prices in agricultural enterprises and year-to-year change in years 2002 till 2011*****Tab. 1**

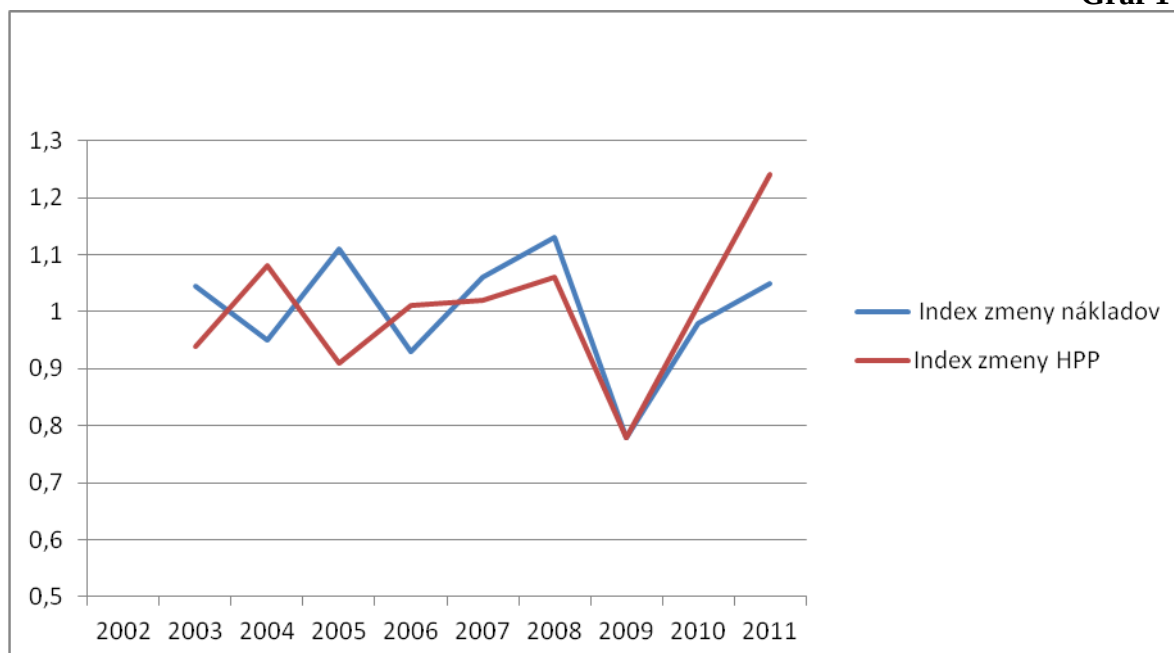
	2002	2003	2004	2005	2006
Náklady v mil. € ¹	2107,4	2101,6	2145,7	2144,1	2435,7
Index zmeny ²	0,93	1,0	1,02	1,0	1,14
Hrubá poľnohospodárska produkcia v bežných cenách v mil. € ³	2089,0	1941,1	2092,2	1913,3	1926,9
Index zmeny ²	1,04	0,93	1,08	0,91	1,01
	2007	2008	2009	2010	2011
Náklady v mil. € ¹	2475,8	2664,2	2078,7	2032,9	2361,0
Index zmeny ²	1,02	1,08	0,78	0,98	1,16
Hrubá poľnohospodárska produkcia v bežných cenách v mil. € ³	2058,8	2096,4	1644,1	1655,8	2090,9
Index zmeny ²	1,07	1,02	0,78	1,01	1,26

Prameň: Zelená správa 2002-2012, MPRV SR, vlastné prepočty, prepočítané SK na eurá sú zaokrúhlené na jedno desatinné miesto⁴

1/ Costs in millions EUR, 2/ Index of change, 3/ Gross agricultural production in current prices, 4/ Source: Green Report 2002-2012, Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, own calculations, currency conversion to EUR is rounded to one decimal place

Vývoj celkových nákladov v poľnohospodárskych podnikoch s 20 a viac zamestnancami mal kolísavý charakter (Tab. 1). Dôvodom je kolísavý vývoj cien vstupov do poľnohospodárstva, vyššia investičná aktivita podnikov ako i rast nominálnych miezd.

Vývoj zmeny nákladov zobrazuje nasledujúci Graf 1 v % vyjadrení oproti stavu predchádzajúceho roku.

Index zmeny nákladov a hrubej poľnohospodárskej produkcie poľnohospodárskych podnikov v rokoch 2002 až 2011 (%)**Index change of costs and gross agricultural production in agricultural enterprises in years 2002 till 2011 (%)****Graf 1**

Prameň: vlastné prepočty z údajov MPRV SR¹

1/ Source: own calculations from data of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic

Cyklický vývoj nákladov poľnohospodárskych podnikov v sledovanom období bol ovplyvnený viacerými faktormi, no najmä optimalizáciou výrobného zamerania a zavádzaním technologických systémov, nárastom podpôr, najmä priamych platieb, zmiernením cenových nožníc medzi cenami vstupov a cenami poľnohospodárskych výrobkov, rastom cien vstupov, zmenou stavu vnútroorganizačných zásob, lepšou prístupnosťou k úverovým zdrojom, zmenou štruktúry výroby.

Podnikanie v poľnohospodárstve je spojené s vysokým rizikom. Úspešnosť alebo neúspech v agropodnikaní závisí od klimatických podmienok, vývoja cien komodít na svetových trhoch a mnohých ďalších podmienok. Uvedené faktory sa do značnej miery podpisujú pod výsledky hospodárenia poľnohospodárskych podnikov. Účelom Spoločnej poľnohospodárskej politiky a dotačného systému je do určitej miery i korigovať vplyv uvedených faktorov na hospodárenie podnikov.

Dôležitým ekonomickým ukazovateľom činnosti poľnohospodárskych podnikov je výsledok hospodárenia, ktorý predstavuje rozdiel medzi nákladmi a výnosmi podniku v sledovanom období. Ak je podiel nákladov vyšší, ide o stratu podniku, ak je podiel výnosov vyšší, podnik hospodári so ziskom. Ako uvádzajú výsledné zelené správy MPRV SR, do roku 2004 bol výsledok hospodárenia poľnohospodárskych podnikov veľmi nízky. Obdobie po vstupe do Európskej únie umožnilo svojim dotačným systémom vytvárať trvalejšie zisky a modernizovať hmotné i nehmotné vybavenie poľnohospodárskych podnikov.

Vývoj výsledku hospodárenia poľnohospodárskych podnikov v rokoch 2002–2011
Development in profit or loss of agricultural enterprises in years 2002-2011

Tab. 2

	2002	2003	2004	2005	2006
Výsledok hospodárenia v mil. € ¹	-0,1	-84,8	33,9	9,6	23,4
Medziročný rozdiel v mil. € ²	-9,43	-84,74	118,70	-24,30	13,88
	2007	2008	2009	2010	2011
Výsledok hospodárenia v mil. € ¹	73,6	54,7	-112,8	-13,9	73,6
Medziročný rozdiel v mil. € ²	50,17	-18,93	-167,47	98,90	87,50

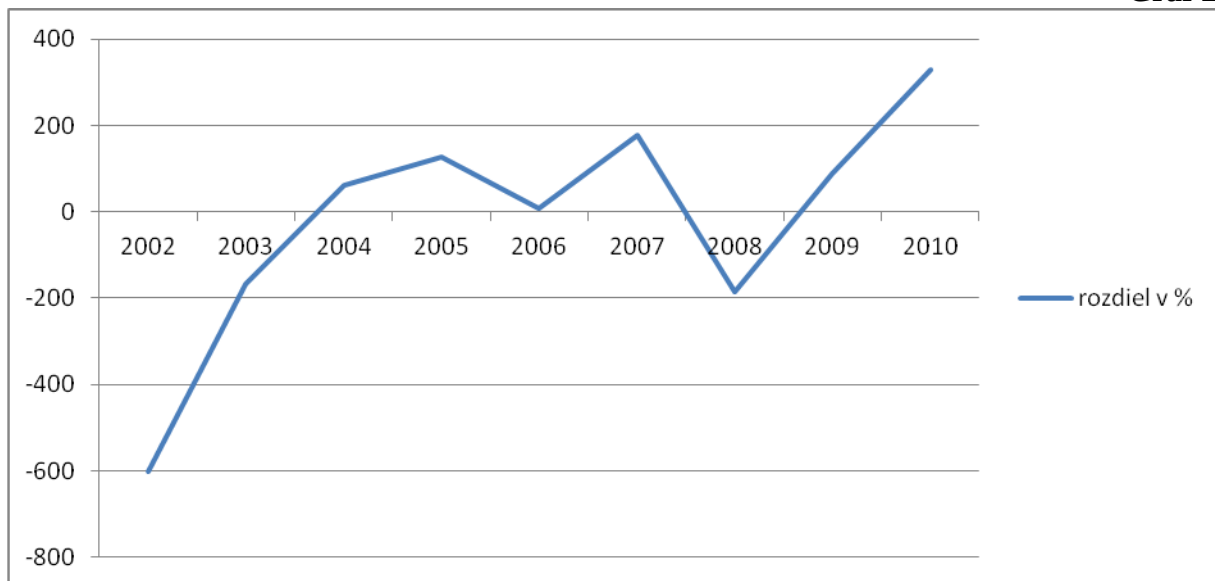
Prameň: vlastné prepočty z údajov MPRV SR³

1/ Profit or loss in million EUR, 2/ Year-to-year difference in million EUR, 3/ Source: own calculations from data of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic

Z Tab. 2 je vidieť, že najväčší negatívny výsledok hospodárenia, čiže stratu dosiahli poľnohospodárske podniky v rokoch 2003 a 2009. Strata v roku 2003 bola spôsobená mimoriadne nepriaznivými klimatickými podmienkami, kedy slovenské poľnohospodárstvo zasiahlo výrazné sucho a zničená bola značná časť poľnohospodárskych plodín. Rok 2009 bol prvým stratovým rokom od vstupu SR do Európskej únie. K tomuto vývoju výrazne prispeli aj dôsledky svetovej finančnej a následne hospodárskej krízy, najmä prudký pád cien komodít, ktoré sa cez trhové systémy premietli aj do slovenského poľnohospodárstva a spomalili finančné toky. V rámci Spoločnej poľnohospodárskej politiky sa ani po dlhoročných diskusiách neprijali systémové opatrenia na elimináciu prírodných a trhových vplyvov na odbyt, ceny, prípadne poistné náhrady poľnohospodárskym výrobcam (2). Vývoj medziročnej zmeny výsledku hospodárenia ukazuje nasledujúci Graf 2.

Rozdiel výsledku hospodárenia poľnohospodárskych podnikov v rokoch 2002–2010 (%)
Difference in operating results of agricultural enterprises in years 2002-2010

Graf 2

Prameň: Zelená správa 2003-2012, MPRV SR, vlastné prepočty¹

1/ Source: Green Report 2003-2012, Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, own calculations

Výsledok hospodárenia v roku 2003 bol ovplyvnený rýchlejšim poklesom výnosov ako rastom nákladov, pod vplyvom nižšej úrovne tržieb v dôsledku nižších realizačných cien poľnohospodárskych komodít. Ekonomickú situáciu poľnohospodárstva významne ovplyvnili podpory. V roku 2008, podobne ako v roku 2007, bolo možné vyplatiť poľnohospodárskym výrobcom maximálnu možnú úroveň celkových priamych platieb vrátane doplnkových národných priamych platieb, vo výške 80 % platieb poskytnutých v EÚ-15. Prispelo k tomu aj poskytnutie maximálnych doplnkových národných priamych platieb.

Významný podiel na výnosoch poľnohospodárskych podnikov dosiahli podpory zo zdrojov EÚ. Bez podpôr by bolo poľnohospodárstvo vysoko stratové. Podpory boli motivujúcim faktorom a finančným stabilizátorom poľnohospodárskych podnikov. Pri nízkej hladine odbytových cien poľnohospodárskych výrobkov a pri vyšších cenách priemyselných vstupov a cenách služieb pre poľnohospodárstvo sú priame platby a ostatné podpory nevyhnutnou zložkou úhrady výrobných nákladov poľnohospodárov a udržiavania ich príjmov na sociálne prijateľnej úrovni.

Vývoj výnosov a priznaných dotácií v poľnohospodárskych podnikoch v € na ha p.p.
Development of income and granted subsidies in agricultural enterprises in EUR per
hectare of agricultural land

Tab. 3

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Výnosy spolu ¹	1547,0	1500,7	1689	1868,1	1523	1671,8	1864,6
Rozdiel oproti predchádzajúcemu roku ²	1,06	0,97	1,13	1,11	0,82	1,09	1,12
Priznané dotácie a podpory ³	244,7	268,6	268,8	297,1	313,6	307,9	276,3
Rozdiel oproti predchádzajúcemu roku ²	1,25	1,09	1,00	1,11	1,06	0,98	0,89

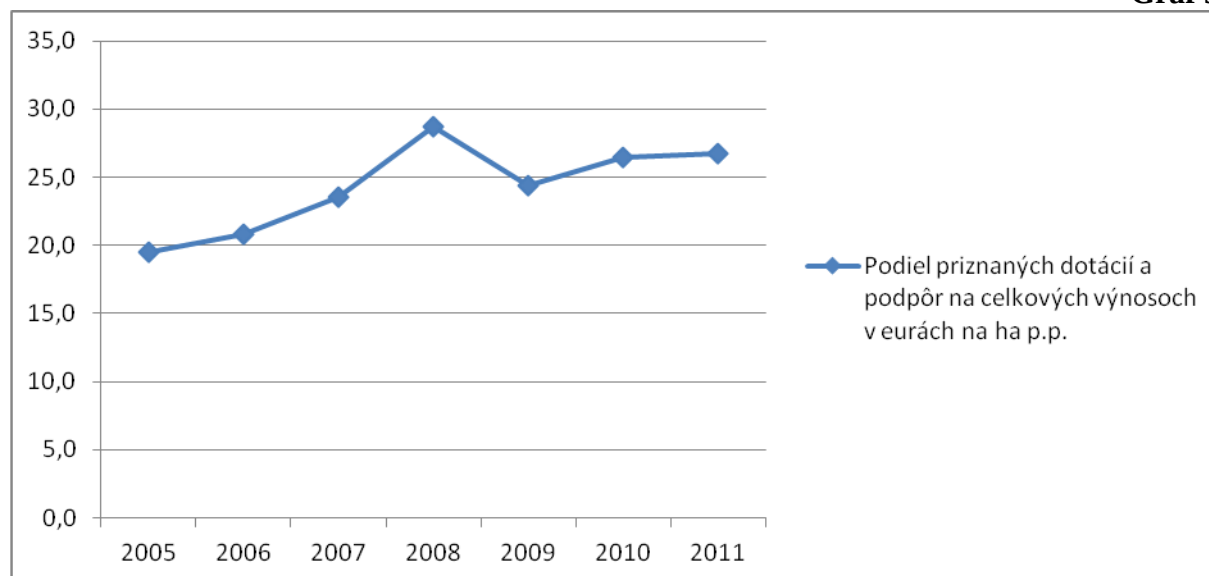
Prameň: vlastné prepočty z údajov MPRV SR⁴

1/ Total income, 2/ Difference compared to previous year, 3/ Granted subsidies, 4/ Source: own calculations from data of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic

Podiel priznaných dotácií na výnosoch poľnohospodárskych podnikov v rokoch 2005–2011 (%)

Share of granted subsidies on earnings of agricultural enterprises in years 2005-2011 (%)

Graf 3

Prameň: vlastné prepočty z údajov MPRV SR¹

1/ Source: own calculations from data of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic

Z Grafu 3 vidieť, že podiel priznaných dotácií a podpôr v slovenských poľnohospodárskych podnikoch mal mierne kolísavý charakter v rozmedzí od 14,8 % po 20,6 %. V roku 2009 bolo možné vyplatiť poľnohospodárskym výrobcam maximálnu možnú úroveň celkových priamych platieb vrátane doplnkových národných platieb. Prispelo k tomu aj poskytnutie maximálnych doplnkových národných priamych platieb (30 %). Úroveň priamych platieb sa v roku 2009 zvýšila v súlade s plánom prechodného obdobia a dosiahla 60 % úroveň podpôr starých členských krajín.

Ako už bolo v príspevku viackrát spomenuté, otázka dotácií je veľmi diskutovanou problematikou a názory odborníkov na poskytovanie dotácií z európskych fondov sa odlišujú.

Podľa GRZNÁRA, M. a SZABA, E. [3] hodnota majetku podniku, pracovníci a dotácie sú faktormi, ktoré ovplyvňujú výsledok hospodárenia spoločností. Dotácie na hodnotu výroby však nepôsobia priamo a ovplyvňujú len priamo výsledok hospodárenia, sú teda doplnkom k nemu. POKRIVČÁK, J. [8] však hodnotí Spoločnú poľnohospodársku politiku a dotačný systém ako veľmi neefektívny nástroj, ktorý spôsobuje rozsiahle rozpočtové problémy v EÚ, deformuje domáce a svetové trhy na škodu spotrebiteľov a daňových poplatníkov v EÚ a svetových poľnohospodárskych výrobcov. Zároveň spôsobuje zlú alokáciu zdrojov, ktorá ohrozuje ďalší ekonomický rast v EÚ.

Každopádne viaceré štúdie dokazujú, že dotácie sú pre dlhodobú existenciu poľnohospodárskych podnikov nevyhnutným zdrojom financovania. Vstup Slovenska do EÚ priniesol zvýšenie objemu dotácií na hektár. Schopnosť poľnohospodárskych podnikov prežiť, resp. dosahovať zisk bez dotácií, sa po vstupe do EÚ znižuje (TÓTH, M. - RÁBEK, Z. - ČIERNA, T. [11]). Aj SERENČEŠ, R. - TÓTH, M. - PREVUZŇÁKOVÁ, J. [10] potvrdzujú, že závislosť medzi dotáciami a výsledkom hospodárenia je veľmi silná.

Dôležitým ukazovateľom stavu poľnohospodárskeho sektora je vývoj priemerného počtu pracovníkov a tiež nominálnej mzdy za ich prácu. Podiel počtu pracovníkov v poľnohospodárstve na pracujúcich v národnom hospodárstve každoročne mierne klesá a podiel poľnohospodárstva nedosahuje priemernú mesačnú nominálnu mzdu. Vývoj uvedených ukazovateľov zobrazuje nasledujúca Tab. 4.

Vývoj počtu pracovníkov v poľnohospodárstve a priemernej mesačnej mzdy*
Number of employee development in agriculture and average monthly salary

Tab. 4

	2002	2003	2004	2005	2006
Počet pracovníkov v poľnohospodárstve v tis. osobách ¹	108,9	99,4	86,6	81,5	77,4
Medziročný index zmeny ²	1,02	0,91	0,87	0,94	0,95
Priemerná nominálna mesačná mzda v € ³	347,7	363,7	412,8	441,8	476
Medziročný index zmeny ²	1,06	1,05	1,14	1,07	1,08
	2007	2008	2009	2010	2011
Počet pracovníkov v poľnohospodárstve v tis. osobách ¹	75,5	70,8	65,3	56,3	51,6
Medziročný index zmeny ²	0,98	0,94	0,92	0,86	0,92
Priemerná nominálna mesačná mzda v € ³	525,9	584,9	597,5	601	641
Medziročný index zmeny ²	1,10	1,11	1,02	1,01	1,07

* jedná sa o organizácie s 20 a viac zamestnancami⁴

Prameň: Zelená správa 2002–2012, MPRV SR, vlastné prepočty⁵

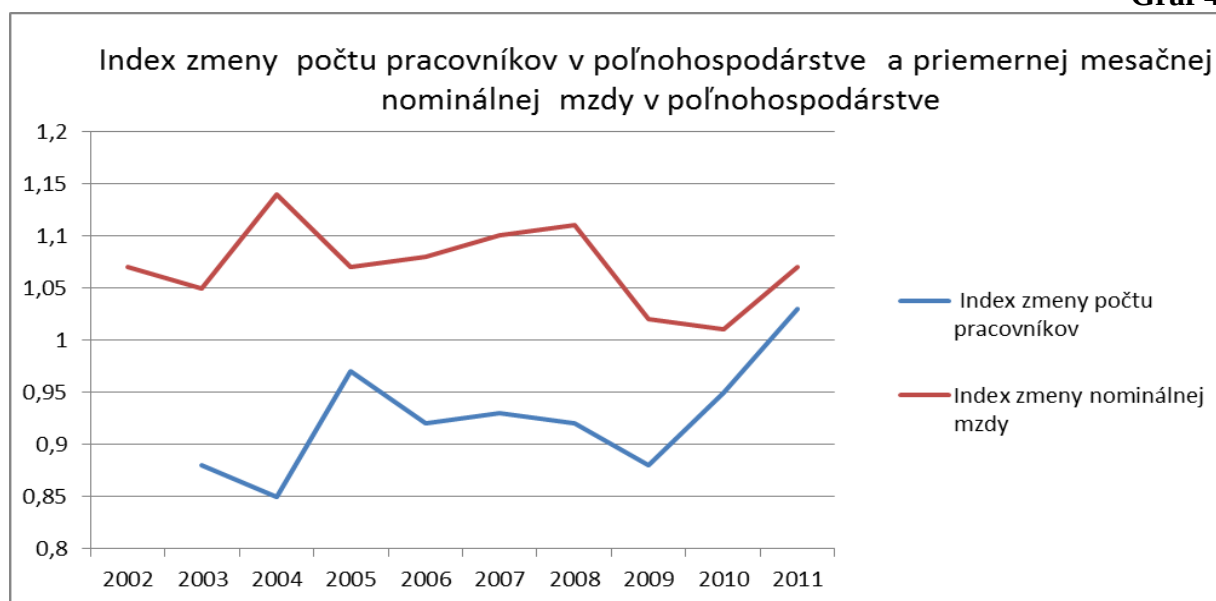
1/ Number of employee in agriculture in thousand persons, 2/ Year-to-year index of change, 3/ Average nominal monthly salary, 4/ *concerning companies with more than 20 employees, 5/ Source: Green Report 2002-2012, Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, own calculations

Poľnohospodársky sektor zaznamenáva každoročný pokles priemerného počtu zamestnancov. Hlavným dôvodom je zefektívňovanie poľnohospodárskej výroby, úspora

mzdových nákladov a náhrada ľudskej práce prácou strojovou. Z Tab. 4 môžeme vidieť, že počet pracovníkov v poľnohospodárskych podnikoch s 20 a viac zamestnancami poklesol v sledovanom období o 50 %. Súčasný stav pracovných síl v poľnohospodárstve v porovnaní s rokom 1989 presahuje 10 %. Percentuálny podiel počtu zamestnaných v poľnohospodárstve z celkového počtu pracujúcich ľudí dosahuje priemer krajín Európskej únie – 4,38 %.

Index zmeny počtu pracovníkov v poľnohospodárstve a priemernej mesačnej nominálnej mzdy v poľnohospodárstve
Number of employees index change in agriculture and average monthly nominal salary in agriculture

Graf 4

Prameň: vlastné prepočty z údajov MPRV SR¹

1/ Source: own calculations from data of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic

Priemerná nominálna mesačná mzda dlhodobo nedosahuje priemernú mzdu v národnom hospodárstve. Aj to je jeden z dôvodov, prečo je poľnohospodársky sektor málo atraktívny pre mladých ľudí z hľadiska zamestnania. Najvýraznejší nárast priemernej nominálnej mesačnej mzdy bol zaznamenaný v rokoch 2004 a 2008. Poľnohospodárske podniky majú tendencie znižovať počet stálych pracovníkov pri zvyšovaní nákladov na ich prácu a zvyšovať počet pracovníkov na dohodu, prípadne iný ako trvalý pracovný pomer. Z Grafu 4 je zrejmé, že počet pracovníkov mal klesajúcu tendenciu pri rastúcej tendencii priemernej mesačnej mzdy.

Záver

Po predchádzajúcich dvoch stratových rokov dosiahlo slovenské poľnohospodárstvo v roku 2011 kladný výsledok hospodárenia. Rok 2009 bol z hľadiska analyzovaného obdobia najstratovejší. Bol to prvý stratový rok od vstupu SR do Európskej únie. Výrazne k tomuto výsledku prispela aj hospodárska a finančná kríza a prepád cien poľnohospodárskych komodít. Výnosy, náklady ako aj výsledok hospodárenia a hrubá poľnohospodárska produkcia dosiahli v tomto roku desaťročné minimum. Výsledok hospodárenia bol výrazne

ovplyvnený poklesom výnosov z dôvodu nižších tržieb a realizačných cien komodít. Pozitívne však je, že i v tejto situácii bolo viac ako 50 % podnikov ziskových. Rozhodujúci význam pre ekonomickú situáciu podnikov zohrávajú podpory z EÚ a v rámci nich práve nárokovateľné priame platby. Z dôvodu ekonomickej stabilizácie v poľnohospodárskych podnikoch je zreteľný neustály pokles počtu pracovníkov vyjadrený v absolútnych číslach. Mierny nárast počtu ľudí zamestnaných v agrosektore bol len v roku 2011, čo bolo spôsobené nárastom počtu podnikateľov. No i napriek tomu majú poľnohospodárske subjekty tendenciu znižovať stály počet pracovníkov, prípadne viac využívať pracovníkov na kratší pracovný pomer a dohodu.

Literatúra

- [1] BIELIK, P.: Poľnohospodársky podnik v podmienkach transformácie slovenského poľnohospodárstva. [online]. [cit. 2013-07-16]. Dostupné na internete: http://www.agris.cz/Content/files/main_files/61/139512/bielik.pdf
- [2] GOZORA, V.: Význam ľudského činiteľa pri dosahovaní podnikateľskej úspešnosti. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Faktory podnikovej úspešnosti“. Nitra: SPU, 2001. s. 7-12. ISBN 80-7137-972-7.
- [3] GRZNÁR, M. - SZABO, Ľ.: Niektoré determinanty úspešnosti agrárnych podnikov v SR. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Faktory podnikovej úspešnosti“. Nitra: SPU. ISBN 80-7137-972-7.
- [4] HALUZA, I.: Vstup do únie priniesol farmárom viac dotácií i vľúdnosť bánk. In: Trend, 2005, č. 18, s. 19. ISSN 1338-06.8
- [5] CHRASTINOVÁ, Z a kol.: Zhodnotenie úrovne a vplyvu zmien ekonomických parametrov na efektívnosť poľnohospodárskej výroby a jej hlavných výrobkov z pohľadu podpornej politiky. VÚEPP: Bratislava, 2013. Štúdia. ISBN 978-80-8058-589-1.
- [6] KOTULIČ, R.: Vybrané aspekty pri posudzovaní prosperity a efektívnosti podnikateľských činností v manažmente poľnohospodárskych podnikov. Elektronická publikácia. Prešovská univerzita, Prešov. [online]. 2011, [cit. 2013-07-16]. Dostupné na internete: http://www.pulib.sk/elpub2/FM/Kotulic13/pdf_doc/06.pdf
- [7] MARUŠINEC, J. - ŠKRIEČKA, M.: Analýza systému podpory v poľnohospodárstve. In: Analýzy, argumenty, názory 9/2009. Bratislava: MESA 10 – Centrum pre ekonomické a sociálne analýzy, 2010. ISBN 978-80-89177-22-6.
- [8] POKRIVČÁK, J.: Politika cenovej determinácie v spoločnej agrárnej politike EÚ a jej dôsledky pre integráciu Slovenska. Dizertačná práca. Nitra: SPU, 2000.
- [9] SERENČEŠ, R. - TÓTH, M. - ČIERNA, Z.: Dotácie v poľnohospodárstve a ich vplyv na výsledok hospodárenia poľnohospodárskych podnikov na Slovensku. In: Acta oeconomica et informatica 1/2009. Nitra, Slovaca Universitas Agriculturae Nitrae, s. 1-5. [online]. 2009, [cit. 2013-07-16]. Dostupné na internete: www.fem.uniag.sk/acta/download.php?id=667

- [10] SERENČEŠ, R., TÓTH, M., PREVUZŇÁKOVÁ, J.: Impact of direct payments reform of CAP 2014–2020 on the Economy of Agricultural Enterprises in Slovakia. In: *Polityki Europejskie, Finanse i Marketing* č. 7/56/2012. Warszawa. [online]. 2012, [cit. 2013-07-16]. Dostupné na internete: <http://www.fem.uniag.sk/Marian.Toth/publikacie/20122.pdf>
- [11] TÓTH, M. - RÁBEK, Z. - ČIERNA, T.: Impact of CAP on the Cash-Flow Components in Slovak Agriculture. In: *Polityki Europejskie, Finanse i Marketing* č. 7/56/2012, Warszawa 2012. [online]. [cit. 2013-07-16]. Dostupné na internete: <http://www.fem.uniag.sk/Marian.Toth/publikacie/20121.pdf>
- [12] URMINSKÝ, J.: Farmagazín – Stropovanie dotácií, Košice – LAW FARM, [online]. 2011, [cit. 2013-07-16]. Dostupné na internete: <http://www.lawfarm.info/pdf/1317024895.pdf>
- [13] Zelená správa 2003–2012, dokumenty Ministerstva pôdohospodárstva SR. [online]. [cit. 2013-07-16]. Dostupné na internete: <http://www.mpsr.sk/index.php?navID=122>

Došlo 5.11.2013

Kontaktná adresa

Ing. Katarína JANKACKÁ, PhD.

Trenčianska Univerzita A. Dubčeka v Trenčíne, Fakulta priemyselných technológií so sídlom v Púchove, Katedra materiálových technológií a environmentu, I. Krasku 491/30, 020 01 Púchov, SR

tel. 042/2851 811 mail: katarina.jankacka@tnuni.sk

PhDr. Marcel LINCÉNYI, PhD.

Trenčianska Univerzita A. Dubčeka v Trenčíne, Katedra politológie, Študentská 2, 911 01 Trenčín, SR

tel. 031/47400906 mail: marcel.lincenyi@gmail.com

Martin Mariš**Evolution of economic imbalance in regional structure of V4 countries***Vývoj ekonomických disparít v regionálnej štruktúre krajín V4*

Abstract Examination of regional imbalance in territory is warm object of interest from the point of view of policymakers, researchers, academics, entrepreneurs and even ordinary people. Its impact on entire economy is really far-reaching. It encourages unwilling movements of productive factors, mainly labour which seeks for better income and livelihood and capital which craves for higher yield. The result is spontaneous drain of economic productive resources from region and rising claims for subsidizing from state. At present V4 countries are facing to regional imbalance on its territory since establishing the market economy, which keeps naturally growth. Political representatives of V4 countries are trying to tackle these disparities, which are spreading mainly between rural and urbanized regions, by offering new economic policy tools and measures. Their effort from the point of view citizens, academics and other professionals is considering as unsatisfactory. Globalization and internationalization keeps the regions under pressure and demands from policymakers for appropriate measures and results are rising.

Key words regional imbalance - regional policy - transitive period - V4 countries

Abstrakt Skúmanie regionálnej nerovnováhy v území je horúcim objektom záujmu politikov, vedcov, akademikov, podnikateľov a dokonca aj obyčajných ľudí. Jej dopad na celú ekonomiku je naozaj ďalekosiahly. Podnecuje nežiadaný pohyb výrobných faktorov, najmä práce, ktorá si hľadá lepší príjem pre lepšie živobytie a kapitálu, ktorý smeruje k vyššiemu výnosu. Výsledkom je spontánny odliv ekonomicky produktívnych zdrojov z regiónu a rastúce nároky na dotovanie od štátu. V súčasnej dobe krajiny V4 čelia regionálnej nerovnováhe na svojom území od existencie trhového hospodárstva, ktoré umožňuje prirodzený rast. Vlády krajín V4 sa snažia potlačiť tieto rozdiely, ktoré sa rozvíjajú najmä medzi vidieckymi a urbanizovanými regiónmi, prostredníctvom navrhovania nových hospodárskych nástrojov a opatrení. Ich úsilie z pohľadu občanov, akademikov a iných expertov je považované za nedostatočné. Globalizácia a internacionalizácia udržiava regióny pod tlakom a nároky po adekvátnych opatreniach a výsledkoch od vlád rastú.

Kľúčové slová regionálna nerovnováha - regionálna politika - tranzitívne obdobie - krajiny V4

V4 countries as former satellite states of Soviet union, during the transformation period have overcome numerous obstacles on its trajectory of growth and gaining the competitiveness (Enyedi, G., 1990, Csiszarik-Kocsir, Á. et. al, 2013). In the strongly centralized political power system there was no room for regionalism or local initiatives. Regional development targets, e.g. industrial deconcentration, were formulated according to sectoral interests rather than local (regional) interests or desires.

After 1989 they began on building market environment. In these sense we are thinking about structural changes in economy and on labour market. Economic structure of country and its labour market was submitted by process of self-adaptation, as response at competitive pressure of western countries and emerging market economies. Self-adaptation itself, namely on the field of production factors was fairly inelastic in most regions of V4 countries, what became the ground of regional imbalance. The post 1989 economic transformation turned earlier industrial strongholds into areas of comparative disadvantage, changed the relation between public and private actors in favour of the latter and cities and regions became areas for the location of private investment instead of objects of public planning (Lorenzen, A., 1996).

The V4 countries during its transitive period invested amount of resources for mitigating of the imbalance and general social- economic convergence of regions towards to western countries of EU (Balchin, P. - Sýkora, L., 1997). Inequalities increased with the decline in traditional industrial regions and foreign investments targeted on capital cities, selected regional centres and western border regions. Generally it can be stated that most important object of regional policy V4 countries remains spatial remote and economic peripheral regions, which are still facing low level of capital inflows, or emigration of labour. (Sýkora, L., 1994) The very liberal thinking of first transition years was characterized by low political priority of the central government given to physical planning, regional policy, housing policy, etc. The absence of comprehensive national spatial development strategy and consistent regional policy, changes in the local and regional government system and disputes about new planning legislation created contextual and institutional uncertainty.

Public administration occupies a significant place in the system of all elements of social development. Moreover, effective public administration is one of the conditions of EU membership. Public sector is a substantial part of economic system and individual countries differ only by its extent, way of organisation and quality of its functioning (Marišová, E., 2010).

In the process of regional planning and deciding about formulation and implementation of appropriate tools of regional policy is inevitable to come out from current situation of regions, including its evolution during the last period. It is necessary to submit regional structure of V4 countries by examination from the point of development of horizontal and structural indicators, which are able to measure and describe facts. Due to them it is able to find out real facts and propose appropriate measures for gradual creating of market balance in entire regional framework of V4 countries.

Methodology

In the paper we will be focusing on examination of prevalence of regional disparities in two times periods 1990 and 2009. For the base year 1990 we use data prepared by OECD and determined index of imbalance based on GDP/capita. For the year 2009 we use statistical data based on the same indicator and self computed indicator with similar explanatory value, which enables to compare both times periods.

In this area we will focus on analysis of *concentration ratios* two key variables from the point of economic vitality of region – *capital and human resources*. In term of capital we mean the sum of all physical goods produces in given time period, expressed by regional GDP in current prices. In term of human resources we mean the population of region in given time period. An appropriate indicator of concentration level is *coefficient of concentration and concentration ratio*, expressed from statistical analysis of data. For practical visualization *Lorenz curve* will shown on. Analysis of empirical data we perform in the analogue sequence for each region of V4 countries at NUTS III.

Coefficient of concentration represents the proportion of area bounded by Lorenz curve and diagonal of triangle area, bounded by diagonal, x-axis and the vertical line on the x axis point 1.

$$K_k = \frac{P}{T} = \frac{0,5 - S}{0,5} = 1 - 2S$$

where P is area bounded by diagonal and Lorenz curve

T – triangle area; T = 0,5

S = T – P

The area of „S” can be roughly calculated as sum of areas of rectangles whose sides are f_i and $\frac{1}{2} (Z_{i-1} + Z_i)$, by substituting into the relation we get $K_k = 1 - \sum_{i=1}^m f_i (Z_{i-1} + Z_i)$

Concentration ratio is an average of the relative differences between the cumulative relative abundance of groups and the groups cumulative total values in a statistical character set.

$$P_k = \frac{\sum_{i=1}^{m-1} D_i F_i}{\sum_{i=1}^{m-1} F_i} = \frac{\sum_{i=1}^{m-1} \frac{F_i - Z_i}{F_i} F_i}{\sum_{i=1}^{m-1} F_i} = \frac{\sum_{i=1}^{m-1} (F_i - Z_i)}{\sum_{i=1}^{m-1} F_i}$$

Both assuming a value in the interval (0,1) the more closer to one, the concentration is stronger. Our sample and in this case identical with basic sample of regions V4 countries, for purpose of our research we divided into intervals. As a basis for determining the interval frequency distribution of regional GDP of each region, became the national median of regional GDP of V4 countries, expressed in US currency in 2009. The number and width of the interval range we set according of our needs.

In conclusion, the point is to verify the hypothesis that the expansion of regional disparities in the reporting period based on regional growth gap between the most developed and the most lagging regions of V4 countries. As an indicator we consider regional GDP/capita in 2009 for the V4 regions.

Hypothesis we try to check from the sample of regions of V4 countries. In essence, the analysis will be based on an assessment of descriptive characteristics of the sample – moments. In practice, we use third moment of standard variable *skewness* $\mu_{t,3}$

To test normality of the distribution of the sample we use test for normality based on selection *skewness and D'Agostino test*.

The selection skewness can be characterized as follows:

$$A_3 = \frac{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (X_i - M)^3}{\left[\sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (X_i - M)^2} \right]^3}$$

Can be shown that the choice of the normal distribution applies:

$$E(A_3) = 0, \quad D(A_3) = \frac{6(n-2)}{(n+1)(n+3)}$$

Test based on skewness rejects the hypothesis of normal distribution on asymptotic significance level α if:

$$U_3 = \frac{|A_3|}{\sqrt{D(A_3)}} \geq u_{1-\alpha/2}$$

The D'Agostino test can be characterized by using auxiliary variables as follows:

$$b = \frac{3(n^2 + 27n - 70)(n+1)(n+3)}{(n-2)(n+5)(n+7)(n+9)}$$

$$W^2 = \sqrt{2(b-1)} - 1$$

$$d = \frac{1}{\sqrt{\ln W}}, \quad a = \sqrt{\frac{2}{W^2 - 1}}$$

Test characteristics is

$$Z_3 = d \cdot \ln \left[\frac{U_3}{a} + \sqrt{\left(\frac{U_3}{a} \right)^2 + 1} \right]$$

It is valid that it has approximately normal distribution $N(0,1)$. For $n > 8$ we reject hypothesis of normal distribution if $|Z_3| \geq u_{1-\alpha/2}$.

Basically we would like to demonstrate whether the sample meets the assumption of normal distribution. Normal distribution assumes that the statistical units of surveyed random variable will be concentrated in the vicinity of the sample characteristics, which may be average or median. This case will be approximated as a balance in the area in the context of V4 countries. In the event that the normal distribution can be considered that the imbalance between the regions in terms of the ratio of GDP/capita V4 is statistically insignificant. We formulate hypothesis:

H_0 = in the regional structure of the V4 countries, there is no statistically proven more significant imbalance between regions of the V4 countries in terms of the ratio GDP/capita.

H_1 = in the regional structure of the V4 countries, there is a statistically proven more significant imbalance between regions of the V4 countries in terms of the ratio GDP/capita.

Scientific work

Regions of V4 countries based on regional GDP and population

Figure 1

Range of Med. %	Population	Regional GDP in mil. USD	Relative frequency %	Cumulative and rel. Freq.	Share GDP Z_i	$F_i - Z_i$	$(Z_{i-1} + Z_i)f_i$
0 – 50	3639043	42589	5,76	5,76	3,405928	2,35	19,60334
50 - 100	19644633	274596	31,07	36,83	25,366	11,46	893,96
100 - 150	22620141	394326	35,78	72,60	56,90	15,70	2943,26
150 - 200	3524176	79072	5,57	78,18	63,22	14,95	669,58
>200	13797550	459854	21,82	100,00	100,00	x	3562,01
Sum	63225543	1250437	100,00	x	x	44,47	8088,41
				193,36			

Source: Own edition, based on data of statistical office of V4 countries: www.statistics.sk, www.ksh.hu, www.stat.gov.pl, www.czso.cz

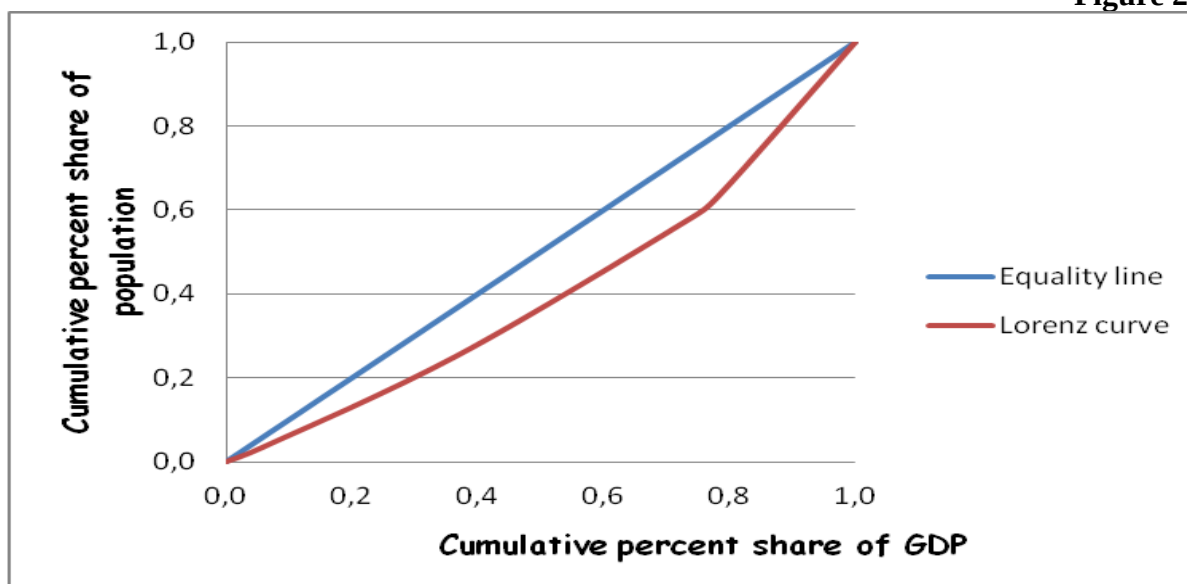
$$R_k = \frac{44,47}{193,36} = 0,167$$

analogical

$$K_k = 1 - 0,8088 \cong 0,191$$

Lorenz curve, V4 countries

Figure 2

Source: Own edition, based on data of figure 1.

When testing the hypothesis of normally distributed statistical sample describing regional GDP/capita at Nuts III of V4 countries we proceed as follows.

Skewness:

$$A_3 = \frac{\frac{1}{108} \cdot 1,522748 \cdot 10^{14}}{\left[\sqrt{\frac{1}{108} \cdot 7,019542 \cdot 10^9} \right]^3} = \frac{1,409952 \cdot 10^{12}}{5,239955 \cdot 10^{11}} = 2,69077 \text{ Variance:}$$

$$D(A_3) = \frac{6(108 - 2)}{(108 + 1)(108 + 3)} = 0,052566$$

Test based on skewness:

$$U_3 = \frac{|2,69077|}{\sqrt{0,052566}} = 11,736 \geq 1,96$$

D'Agostino test:

$$b = \frac{3(n^2 + 27n - 70)(n+1)(n+3)}{(n-2)(n+5)(n+7)(n+9)} = 3,2679$$

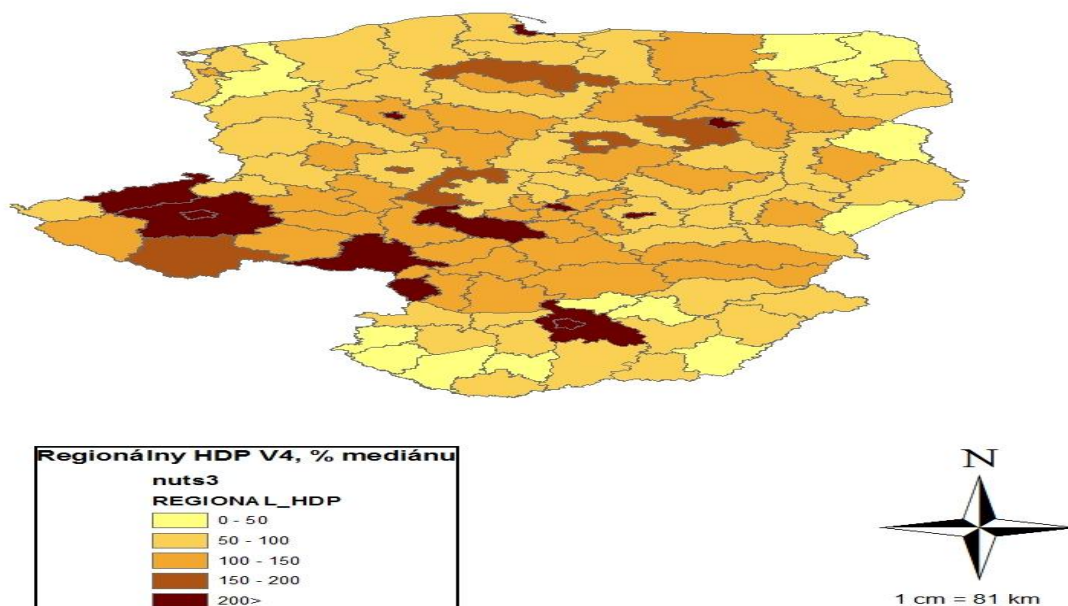
$$W^2 = \sqrt{2(b - 1)} - 1 = 1,1297$$

$$d = \frac{1}{\sqrt{\ln W}} = 4,0489; \quad a = \sqrt{\frac{2}{W^2 - 1}} = 3,9261$$

$$Z_3 = d \cdot \ln \left[\frac{U_3}{a} + \sqrt{\left(\frac{U_3}{a} \right)^2 + 1} \right] = 7,349033 \geq 1,96$$

Empirical results have shown us, that previously calculated rate of skewness indicates a high degree of skewness. The sample is skewed to the left-side asymmetry, which means that the frequency is more concentrated at lower values and character towards higher values are declining. That selection and characterization together with test indicates a relatively heterogeneous set that speaks about spatial imbalance in the territory of the regions of V4 countries. In conclusion, the results of both tests values, far outweigh the tabular value of the normal distribution $u_{1-\alpha/2} = 1,96$; i.e. at the asymptotic significance level $\alpha = 0,05$ accept the alternative hypothesis of the existence of statistically significant imbalances in the overall regional structure of the V4 countries. Furthermore, according to the data resulting from the evaluation of the regional imbalance OECD regions of V4 countries in early 1990, regional imbalance ranged from 0,08 to 0,15 points, according to index imbalance GDP/capita on NUTS II level (OECD, 2011).

In terms of results shown by Lorenz curves, it can be stated that from the beginning, at lower values of the character area between the Lorenz curve and diagonal triangle is narrow and nearly equal to the diagonal, which is more uniformity of distribution of GDP among the population in the regions of V4 countries. At higher values of character, the area gradually increases and the Lorenz curve is close to 1. Intervals of top division in all V4 countries are developed regions with significantly greater proportions in the creation of regional GDP

Regional GDP distribution among V4 countries**Figure 3**

Source: Own edition, based on data of figure 1.

The Conclusion

These regions are in almost all cases, the capital city region and adjacent areas, allowing the concentration of labour and capital in a smaller space. Indeed, most of these regions are also characterized by higher levels of the population, which relatively statistically balances regional imbalances. It can be concluded that the mechanical movement of the population is generally determined by the jobs and wages, which helps to increase the concentration of labour and capital just in developed regions. On the other hand, barriers of the labour mobility steadily diminish and contribute to the displacement of marginalized regions, thus reducing the economic and population share in the total GDP of the country.

References

- [1] BALCHIN, P. – SÝKORA, L., 2001: Regional policy and planning in Europe, Routledge. ISBN 0-415-16009-X
- [2] BAKYTOVÁ, H., et al., 1979: Základy štatistiky. Bratislava, 302 03 2
- [3] ČADIL, J.: Regionální ekonomie – teórie a aplikácie. Praha, 2010. ISBN 978-80-7400-191-8

- [4] CSISZÁRIK-KOCSIR, Á – FODOR, M. – MEDVE, A., 2013: The context of the macro data and the characteristics of the General Government in Central Europe, International Proceedings of Economics Development and Research, Economics, Marketing and Management (edited by: Yan Han), Vol. 59., IACSIT Press. 195.-199. pp. <http://www.ipedr.com/vol59/040-ICEMM2013-P00033.pdf>
- [5] ENYEDI, G., 1990: New Basis for Regional and Urban Policies in East-Central Europe, Pécs: Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences
- [6] FALŤAN, L. - PAŠIAK, J., 2004: Regionálny rozvoj Slovenska – východiská a súčasný stav. SAV Bratislava. ISBN 80-85544-35-0
- [7] LORENZEN, A., 1996: Regional development and institutions in Hungary: past, present and future development, European Planning Studies 4.
- [8] MARIŠOVÁ, E. et al., 2010: EU public administration and development policies and V-4countries particularities“. SPU Nitra. 210 s. ISBN 978-80-552-0341-6
- [9] SAMSON, Š. a kol., 2001: Regionálna ekonomika. Ekonomická fakulta Technickej univerzity v Košiciach. ISBN 80-7099-716-8
- [10] STEHLÍKOVÁ, B., 2002: Priestorová štatistika. Nitra. ISBN 80-8069-046-4
- [11] SÝKORA, L., 1990: Local urban restructuring as a mirror of globalization processes: Prague in, Urban Studies 31(7): 1149–1166.
- [12] WOKOUN, R. a kol., 2008: Regionální rozvoj. Praha. ISBN 978-80-7201-699-0
- [13] ZVÁRA, K. - ŠTĚPÁN, J., 2001: Pravděpodobnost a matematická statistika. MATFYZPRESS –Vydavatelství Matematicko-fyzikální Univerzity Karlovi. ISBN 80-2240736-4
- [14] OECD Regional Outlook 2011: Building resilient regions for stronger economies. 2011. [online]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/49077205.pdf>
- [15] OECD Regional Outlook 2011: Building resilient regions for stronger economies. 2011. [online]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/49077179.pdf>
- [16] OECD Regional Outlook 2011: Building resilient regions for stronger economies. 2011. [online]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/49074931.pdf>
- [17] OECD Regional Outlook 2011: Building resilient regions for stronger economies. 2011. [online]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/49075051.pdf>

Došlo 13. 11. 2013

Author's address

Ing. Martin MARIŠ, PhD.

Department Regional and Rural Development, Faculty of European Studies and Regional Development, Tr. A. Hlinku 2, Slovak University of Agriculture, Nitra, Slovak Republic
tel. +421 37 641 652 e-mail: Martin.maris@uniag.sk

Zuzana Chrastinová- Mária Stanková – Svetlana Belešová

Malé farmy a rodinné farmy na Slovensku a v krajinách EÚ

Small and family farms in Slovakia and EU-Countries

Abstract *Structure of agricultural farms size by cultivated land is substantially different. In Slovakia it existed 24 463 farms focused on agricultural activity in the year 2010. Numerically the most farms with 38.7 % share operated on land area smaller than 2 hectares of agricultural land. Next numerically decisive group of farms with 25,7 % share on total number of agricultural enterprises were the farms with agricultural land area from 2 up to 4,9 hectares. Majority of small farmers with area up to 2 hectares of agricultural land are represented by small house farmsteads which are just supplementary source of subsistence for family. Importance of these small farms consists predominantly in rural settlement because their production is minor for market purposes and it serves rather for own or partial local consumption. According to economic size of farms the Slovak small farmers, although they comprise decisive share on total number of farms, can't compete against large farms and retail chains because they do not have enough products for whole retail chain and also a capital for sufficient equipment of tangible investment property. In the future the European Union legislation can significantly proclaim prospects of small farmers as integrated approach to farms' size towards all EU-Countries. One of barriers for young in farming is access to land. Here it would be suitable consider with certain share of state land which agricultural enterprises have in rent.*

Key words *small farms – family farms – young farmers – structure of farms size – subsidies – competitiveness – regime of small farmers within CAP of the EU*

Abstrakt Veľkostná štruktúra poľnohospodárskych fariem podľa obhospodarovanej pôdy je značne diferencovaná. V roku 2010 existovalo na Slovensku 24 463 fariem zameraných na poľnohospodársku činnosť. Početne najviac fariem s podielom 38,7 % hospodáril na výmere pôdy menšej ako 2 ha p. p. Ďalšou početne rozhodujúcou skupinou fariem s podielom 25,7 % na celkovom počte fariem boli farmy s výmerou od 2 do 4,9 ha p.p. Väčšinu malých slovenských farmárov s výmerou do 2 ha poľnohospodárskej pôdy predstavujú malé prídomové hospodárstva, ktoré sú len doplnkovým zdrojom obživy pre rodinu. Význam týchto malých fariem je predovšetkým v osídlení vidieka, pretože ich produkcia je bezvýznamná pre trhové účely a slúži skôr pre vlastnú, resp. čiastočnú miestnu spotrebu. Podľa ekonomickej veľkosti fariem slovenskí malí farmári, aj keď tvoria rozhodujúci podiel na celkovej početnosti fariem, nemôžu konkurovať veľkým farmám, pretože nemajú dostatok produktov pre celú obchodnú sieť a tiež kapitál na dostatočné vybavenie hmotného investičného majetku. Vyhliadky malých farmárov do budúcnosti môže významne deklarovať legislatíva EÚ ako jednotný prístup k veľkosti fariem voči všetkým štátom EÚ. Jednou

z prekážok hospodárenia mladých je prístup k pôde, tu by bolo vhodné uvažovať s určitým podielom štátnej pôdy (SPF), ktorá je v prenájme v poľnohospodárskych podnikoch.

Kľúčové slová malé farmy - rodinné farmy - mladí farmári - veľkostná štruktúra fariem – dotácie – konkurencieschopnosť - režim malých farmárov v SPP EÚ

Medzi pôvodnými štátmi EÚ-15 a pristúpenými do EÚ po roku 2004 z východného bloku sú značné diferencie v štruktúre poľnohospodárskych fariem z hľadiska ich veľkosti. Na Slovensku malí farmári obhospodarujú cca 10 % poľnohospodársky využívannej pôdy, aj keď početne tvoria až 90 % z celkovej početnosti poľnohospodárskych podnikov. Je to závislé od genézy vzniku väčších hospodárstiev v minulosti tzv. kolektivizáciou a koncentraciou poľnohospodárskej pôdy. No napriek tomu niektoré štáty, napr. Poľsko si zachovalo v rozhodujúcej miere tradičný systém malých poľnohospodárskych fariem, čo sa odráža tak v zamestnanosti, osídlení krajiny a produkčnej výkonnosti.

Aj keď malí farmári na Slovensku dosahujú podľa Hubu, M. (2) nízky podiel obhospodarovanej poľnohospodárskej pôdy, ich úlohu treba vnímať nielen z ekonomického hľadiska, ale najmä z hľadiska sociálneho, krajinotvorného, environmentálneho, ako faktora prispievajúceho k tvorbe a pestovaniu miestnej identity, lokálnych a regionálnych trhov, pracovných príležitostí, samozásobiteľstva, obnovy remesiel, zručností a ľudových tradícií, rozvoja turizmu a pod. Tieto a ďalšie prínosy malých fariem a farmárov dohromady sú schopné prinášať pozitívne, synergické a multiplikačné efekty v prospech celej spoločnosti a preto sú hodné celospoločenskej podpory i podpory zo strany EÚ.

Slovenskí poľnohospodári starnú a pre mladých ľudí nie je poľnohospodárstvo lukratívne. Priemerný vek poľnohospodárov je vysoký, pričom mladí ľudia nemajú veľký záujem pracovať podľa Sedláka, J. (4) v družstvách ani si založiť rodinnú farmu. Tento problém nie je charakteristický len pre Slovensko, ale aj pre ostatné štáty Európskej únie.

Vidiek, najmä v okrajových oblastiach Slovenska sa vyludňuje, počet obyvateľov rastie len v prímestských obciach. Brusel preto zvyšuje podporu pre mladých farmárov. Podľa Péma, B. (3) ak mladý farmár obháji svoj podnikateľský projekt, môže dostať na jeho realizáciu až 70 tis. €. Peniaze môžu byť využité na nákup pôdy, strojov, technológií. Podnikanie mladých farmárov by mohlo smerovať do oblastí mimo záujmu veľkovýroby. Mohlo by ísť o pestovanie špeciálnych plodín, ovocia, zeleniny, zemiakov, maku, strukovín, potravinárskej kukurice alebo chovu oviec, kôz, husí. Veľkosť farmy bude predurčovať druh produkcie.

Podpora mladých farmárov bude viesť k zvýšeniu zamestnanosti na vidieku a novej generačnej výmene, ktorá má dlhodobú tendenciu poklesu. Od roku 1990 sa zamestnanosť výrazne znížila a to z 326,7 tis. osôb v roku 1990 na súčasných 50, 4 tis. osôb v roku 2012. Podľa Buchtu, S. (1) by bolo potrebné preferovať aj investičné podpory pre renováciu, resp. revitalizáciu poľnohospodárskych brownfields, pre zveľadenie opustených poľnohospodárskych usadlostí v intraviláne obcí. Týmto nástrojom by došlo k širokému zapojeniu vidieckych uchádzačov o zamestnanie do údržby zanedbaných poľnohospodárskych budov, resp. areálov.

Metodický postup

Práca je vykonaná na základe relevantných ukazovateľov a následnej analýze dát za Slovensko. Primárnym zdrojom údajov boli štatistiky a databázy ŠÚ SR najmä údaje zo Štrukturálneho cenzu fariem za rok 2010, ŠÚ SR, spracované na základe algoritmov VÚEPP. Ďalšie údaje o počte fariem žiadajúcich podpory boli z PPA. Okrem toho boli využité dostupné materiály z internetu a to nielen rezortného, ale i nadrezortného charakteru.

V práci boli použité nasledujúce metódy a techniky:

- analýza štatistických údajov,
- sekundárna analýza odbornej literatúry, štatistických údajov, výskumných materiálov a ďalších vecne príslušných dokumentov,
- analýza odborných dokumentov,
- syntéza získaných poznatkov.

Vlastná práca

Malé a rodinné farmy – súčasná situácia a vyhliadky do budúcnosti

Na Slovensku ŠÚ SR vykonáva v pravidelných intervaloch (5 a 10 ročných) Štrukturálny census fariem, ktorý zachytáva informácie o právnických osobách a fyzických osobách - registrovaných a neregistrovaných. Posledný census bol vykonaný za rok 2010.

Podrobné informácie o početnosti fariem právnických a fyzických osôb a ich výmery obhospodarovanej pôdy v intervalovom členení zachytáva Tab. 1 a 2.

V roku 2010 existovalo na Slovensku 24 463 fariem právnických a fyzických osôb, ktoré obhospodarovali 1 895 500 ha poľnohospodárskej pôdy. Početne väčšinovú skupinu s podielom 90,7 % tvorili podniky fyzických osôb a to registrovaných a neregistrovaných.

Z hľadiska veľkosti obhospodarovanej pôdy bola situácia opačná, kde podniky právnických osôb obhospodarovali 80,7 % poľnohospodárskej pôdy, aj keď na celkovom počte podnikov sa podieľali len 9,3 %.

Za malé podniky v rozhodujúcej miere môžeme považovať fyzické osoby, registrované a neregistrované, ale aj právnické osoby s malými výmerami fariem. Neregistrované osoby tvoria hlavne domácnosti s malým prídomovým hospodárstvom.

Registrované osoby sú v rozhodujúcej miere SHR - samostatne hospodáriaci roľníci rôznej veľkostnej kategórie. V roku 2010 ich bolo 6 008 a obhospodarovali 316 370 ha poľnohospodárskej pôdy, čo je 16,7 % z celkovo vyžívanej poľnohospodárskej pôdy Slovenska.

Počet a výmera poľnohospodárskych fariem v roku 2010
Number and land area of agricultural farms in the year 2010

Tab. 1

Farmy ¹	Počet ²	Podiel v % na počte ³	Výmera v ha ⁴	Podiel v % na výmere ⁵
Právnické osoby ⁶	2 276	9,30	1 529 083	80,67
Fyzické osoby ⁷	22 187	90,70	366 417	19,33
- registrované ⁸	6 008	-	316 370	-
- neregistrované ⁹	16 179	-	50 047	-
Právnické a fyzické osoby spolu ¹⁰	24 463	100,00	1 895 500	100,00

Prameň: CD MPRV SR, VUEPP, Štrukturálny census fariem za rok 2010¹¹

1) Farms, 2) Number, 3) Share on number in %, 4) Land area in hectares, 5) Share on land area in %, 6) Legal entities, 7) Natural persons, 8) Registered, 9) Unregistered, 10) Legal entities and natural persons in total, 11) Source: Central Database of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, Structural Census of Farms in the year 2010

Neregistrované fyzické osoby tzv. samozásobiteľské alebo polosamozásobiteľské farmy (domácnosti) početnosťou 16 179 obhospodarovali 50 047 hektárov poľnohospodárskej pôdy, čo je 2,6 % z celkove využívanej poľnohospodárskej pôdy Slovenska.

Podrobnejšie informácie o počte a výmere poľnohospodárskej pôdy súhrnne za Slovensko ako aj za jednotlivé právne formy - právnické a fyzické osoby, diferencované podľa veľkostných skupín obhospodarovanej pôdy vyjadruje Tab. 2.

Intervalové rozloženie fariem podľa výmery obhospodarovanej poľnohospodárskej pôdy za rok 2010

interval v ha, podiel v %

Interval division of farms by land area of cultivated agricultural land in year 2010

Intervals in hectares, share in %

Tab. 2

Intervaly v ha ¹	0	do 0,5	0,5 - 1	1,1 - 5	5,1-10	10,1-50	50,1-100	Nad ² 100	Spolu ³
Právnické a fyzické osoby spolu ⁴									
a) počet fariem ⁵	744	1 755	1 475	11 941	2 561	3 001	775	2 211	24 463
podiel fariem na počte ⁶	3,04	7,17	6,03	48,81	10,47	12,27	3,17	9,04	100,00
b) výmera p.p. v ha ⁷	0	350	1238	27621	17964	66807	55226	1726295	1895500
podiel fariem na výmere ⁸	0,00	0,02	0,07	1,46	0,95	3,52	2,91	91,07	100,00
1. Právnické osoby spolu ⁹									
a) počet fariem ⁵	77	7	13	126	108	360	165	1 420	2 276
podiel fariem na počte ⁶	3,38	0,31	0,57	5,54	4,75	15,82	7,25	62,39	100,00
b) výmera p.p. v ha ⁷	0	2	11	360	795	9092	11617	1507207	1529083
podiel fariem na výmere ⁸	0,00	0,0001	0,0007	0,02	0,05	0,59	0,76	98,57	100,00
2. Fyzické osoby spolu ¹⁰									
a) počet fariem ⁵	667	1 748	1 462	11 815	2 453	2 641	610	791	22 187
podiel fariem na počte ⁶	3,01	7,88	6,59	53,25	11,06	11,9	2,75	3,57	100,00
b) výmera p.p. v ha ⁷	0	348	1227	27262	17168	57715	43609	219088	366417
podiel fariem na výmere ⁸	0,00	0,09	0,33	7,44	4,69	15,75	11,90	59,79	100,00
2.1 Registrované ¹¹									
a) počet fariem ⁵	110	159	169	1 435	840	1 916	595	784	6 008
podiel fariem na počte ⁶	1,83	2,65	2,81	23,88	13,98	31,89	9,90	13,05	100,00
b) výmera p.p. v ha ⁷	0	36	145	3946	6116	45595	42657	217876	316370
podiel fariem na výmere ⁸	0,00	0,01	0,05	1,25	1,93	14,41	13,48	68,87	100,00
2.2 Neregistrované ¹²									
a) počet fariem ⁵	557	1 589	1 293	10 380	1 613	725	15	7	16 179
podiel fariem na počte ⁶	3,44	9,82	7,99	64,16	9,97	4,48	0,09	0,04	100,00
b) výmera p.p. v ha ⁷	0	312	1082	23316	11053	12120	952	1212	50047
podiel fariem na výmere ⁸	0,00	0,62	2,16	46,59	22,08	24,22	1,90	2,42	100,00

Prameň: CD MPRV SR, VUEPP, Štrukturálny census fariem za rok 2010¹³

1) Intervals in hectares, 2) Above 100, 3) Total, 4) Legal entities and natural persons in total, 5) Number of farms, 6) Share of farms on total number, 7) Agricultural land area in hectares, 8) Share of farms on land area, 9) Legal entities in total, 10) Natural persons in total, 11) Registered, 12) Unregistered, 13) Source: Central Database of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, Structural Census of Farms in the year 2010

Farmy spolu možno, podľa Štrukturálneho cenzu fariem, rozdeliť aj podľa skupín veľkosti obhospodarovanej pôdy v ha a podľa ekonomickej veľkosti fariem v EUR.

Veľkostná štruktúra poľnohospodárskych fariem podľa obhospodarovanej pôdy je značne diferencovaná. V roku 2010 existovalo na Slovensku 24 463 fariem zameraných na poľnohospodársku činnosť. Početne najviac fariem s podielom 38,7 % hospodáril na výmere pôdy menšej ako 2 ha p. p. (Tab. 3). Ďalšou početne rozhodujúcou skupinou fariem, s podielom 25,7 % na celkovom počte fariem, boli farmy s výmerou od 2 do 4,9 ha p.p. Na výmere vyššej ako 100 ha hospodáril 9 % fariem, ktoré boli rozhodujúce z hľadiska produkcie a udržiavania poľnohospodárskej krajiny v dobrom stave, pretože zaberali značnú plochu poľnohospodárskej krajiny.

Väčšinu malých slovenských farmárov s výmerou do 2 ha poľnohospodárskej pôdy predstavujú malé prídomové hospodárstva, ktoré sú len doplnkovým zdrojom obživy pre rodinu. Hlavný zdroj príjmov majú zo zamestnaneckej formy, resp. zo živnosti alebo zo zdrojov z dôchodkov.

Význam týchto malých farmárov je predovšetkým v osídlení vidieka, pretože ich produkcia je bezvýznamná pre trhové účely a slúži skôr pre vlastnú, resp. čiastočnú miestnu spotrebu.

Štruktúra fariem v SR podľa veľkosti obhospodarovanej pôdy v roku 2010 v ha

(právnické a fyzické osoby)

Structure of farms in Slovak Republic by cultivated land area in the year 2010

(in hectares, legal entities and natural persons)

Tab. 3

Veľkosť fariem v ha ¹	Počet fariem ²	Podiel v % ³
< 2	9 461	38,68
2 - 4,9	6 291	25,72
5 - 9,9	2 661	10,87
10 - 19,9	1 630	6,66
20 - 29,9	730	2,98
30 - 49,9	700	2,86
50 - 90,9	780	3,19
> 100	2 210	9,04
Spolu farmy ⁴	24 463	100,00

Prameň: ŠÚ SR, Štrukturálny census fariem za rok 2010⁵

1) Size of farms in hectares, 2) Number of farms, 3) Share in %, 4) Farms in total, 5) Statistical Office of the Slovak Republic, Structural Census of Farms in the year 2010

Priemerná ekonomická veľkosť farmy (štandardný výstup) v roku 2010 predstavovala 70 769,2 EUR (Tab. 4). Až 32,0 % fariem dosahovalo menej ako 2 000 EUR na farmu. Ide prevažne o farmy s malou výmerou poľnohospodársky využívannej pôdy. Druhú podielovo najvyššiu skupinu fariem (27,3 %) tvorili farmy s ekonomickou veľkosťou od 2 000 do 3 999 EUR. Ďalšie dve skupiny s ekonomickou veľkosťou od 4 000–7 999 EUR a od 8 000–14 999 EUR boli tiež z hľadiska podielu významné.

Viac ako 500 000 EUR dosiahlo len 3,3 % fariem. Jedná sa o farmy prevažne s vyššou výmerou poľnohospodársky využívannej pôdy. Tieto farmy sú rozhodujúce z hľadiska výnosov a produkcie.

Podľa ekonomickej veľkosti fariem možno dedukovať, že slovenskí malí farmári, aj keď tvoria rozhodujúci podiel na celkovej počtosti fariem, nemôžu konkurovať veľkým farmám, pretože nemajú dostatok produktov pre celú obchodnú sieť a tiež kapitál. Úloha malého farmára je dôležitá pri osídlení (oživení) slovenského vidieka, rozvoji biodiverzity, environmentálnych cieľov a zamestnanosti. Od budúcej SPP by malí farmári mohli očakávať posilnenie týchto funkcií.

Vyhliadky malých farmárov do budúcnosti môže významne deklarovať legislatíva EÚ ako jednotný prístup k veľkosti fariem voči všetkým štátom EÚ. Tým by boli odstránené nezrovnalosti, kedy vysoká koncentrácia poľnohospodárskej výroby vedie v podmienkach Slovenska ku kumulácii vyše 80 % dotačných peňazí do rúk cca 10 % žiadateľov o ne.

Tým možno očakávať zmenu potenciálu malých farmárov a odklon od produkcie za účelom prežitia ku komerčnému hospodáreniu.

Priemerná ekonomická veľkosť farmy v roku 2010 v EUR

(právnické a fyzické osoby)

Average economic size of farm in the year 2010 in EUR

(legal entities and natural persons)

Tab. 4

Ekonomická veľkosť fariem v EUR (štandardný výstup) ¹	Počet fariem ²	Podiel v % ³
< 2 000	7 841	32,05
2 000 - 3 999	6 711	27,43
4 000 - 7 999	3 941	16,11
8 000 - 14 999	1 710	6,99
15 000 - 24 999	890	3,64
25 000 - 49 999	860	3,52
50 000 - 99 999	670	2,74
100 000 - 249 000	660	2,70
250 000 - 499 000	370	1,51
> 500 000	810	3,31
Spolu farmy ⁴	24 463	100,00

Prameň: ŠÚ SR, Štrukturálny census fariem za rok 2010⁵

1) Economic size of farms in EUR (standard output), 2) Number of farms, 3) Share in %, 4) Farms in total, 5) Statistical Office of the Slovak Republic, Structural Census of Farms in the year 2010

Posledné informácie o podporách potvrdzujú, že krátenie priamych platieb pre veľké subjekty, tzv. caping zostáva záväzný, ale je nastavený tak, že v prípade platieb vo výške viac ako 150 000 EUR je krátenie 10 % a pri platbách nad 300 000 EUR pristupuje k tomu ďalšie 4 % krátenie.

V prípade, že štát použije mechanizmus tzv. redistribučných platieb, stáva sa caping dobrovoľnou aktivitou. Redistribúcia platieb by tak znamenala výraznejšiu podporu malých, mladých a začínajúcich poľnohospodárov. V podmienkach SR to znamená, že prvých

28 hektárov každého poľnohospodárskeho podniku bude výrazne dotovaných a bude mať minimálne o 100 % vyššiu platbu ako ostatné hektáre.

Redistribučné platby pomôžu nákladovo malým poľnohospodárom, lebo im zvýšia príjmy a stanú sa tak konkurencieschopnejší oproti veľkým poľnohospodárskym podnikom.

Regionálne rozloženie fariem

Z regionálneho rozloženia fariem vidieť (Tab. 5), že početne najviac fariem *právnických osôb* hospodáril v Nitrianskom (403), Banskobystrickom kraji (387), ktoré obhospodarovali aj najviac poľnohospodárskej pôdy.

Najviac fariem *fyzických osôb – registrovaných* sa nachádzalo v Banskobystrickom (1271) a najmenej v Trenčianskom kraji (304).

Najviac *fyzických osôb – neregistrovaných* hospodáril v krajoch s menej produkčnými poľnohospodárskymi oblasťami a to v Banskobystrickom (9 463) a Košickom (9 130) kraji.

Poľnohospodárske farmy podľa počtu a výmery poľnohospodárskej pôdy v krajoch v roku 2010

Agricultural farms by number and agricultural land area in regions in the year 2010

Tab. 5

	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE	SR
<i>1. Právnické osoby spolu¹</i>									
počet fariem ²	147	331	171	403	208	387	337	292	2 276
pôda v ha ³	80855	221658	113417	315278	142799	227049	216892	211135	1529083
<i>2. Fyzické osoby spolu⁴</i>									
počet fariem ²	548	2 458	1 182	3 538	4 166	4 304	2 602	3 389	22 187
pôda v ha ³	14967	38792	17917	84702	25606	67038	43681	73714	366417
<i>2.1. Fyzické osoby registrované⁵</i>									
počet fariem ²	290	728	304	989	835	1 271	776	815	6 008
pôda v ha ³	13782	32800	14739	76121	18375	57575	38395	64584	316370
<i>2.2. Fyzické osoby neregistrované⁶</i>									
počet fariem ²	258	1730	878	2 549	3 331	3 033	1 826	2 574	16 179
pôda v ha ³	1 185	5 993	3 178	8 582	7 230	9 463	5 286	9 130	50 047
<i>Právnické a fyzické - registrované osoby spolu⁷</i>									
počet fariem ²	695	2 789	1 353	3 941	4 374	4 691	2 939	3 681	24 463
pôda v ha ³	95822	260451	131334	399980	168404	294087	260573	284849	1895500

Prameň: CD MPRV SR, VUEPP, Štrukturálny census fariem za rok 2010⁸

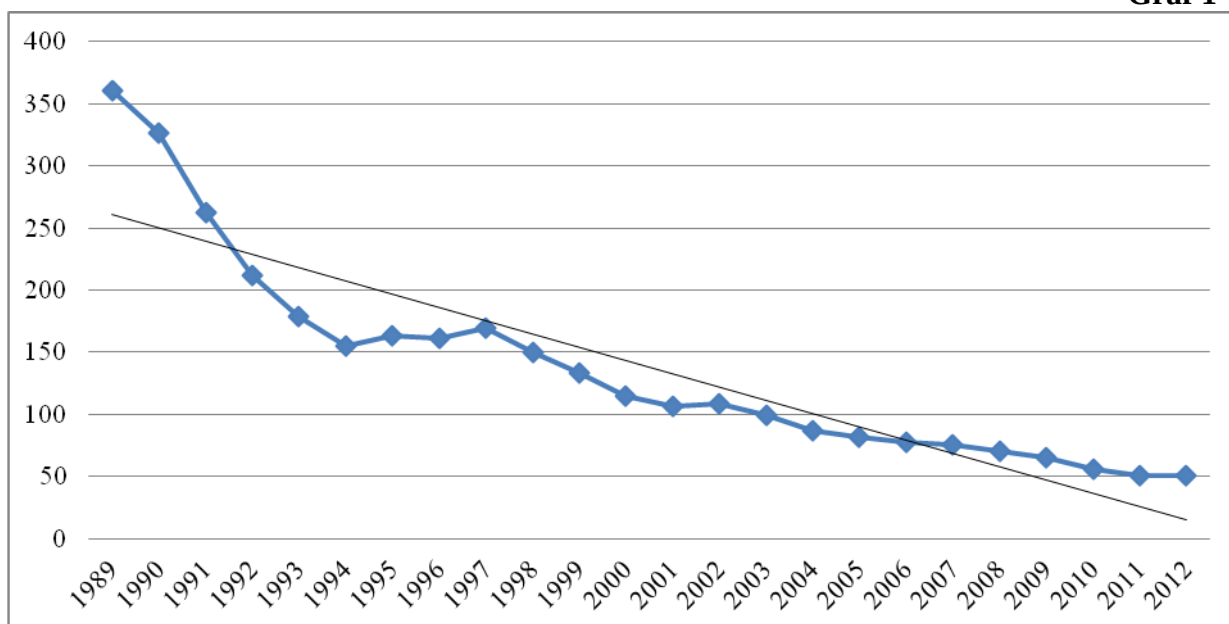
1) Legal entities in total, 2) Number of farms, 3) Land in hectares, 4) Natural persons in total, 5) Registered natural persons, 6) Unregistered natural persons, 7) Legal entities and registered natural persons in total

Source: Central Database of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, Research Institute of Agricultural and Food Economics, Structural Census of Farms in the year 2010

Zamestnanosť v poľnohospodárstve

Zamestnanosť v poľnohospodárstve má dlhodobú tendenciu poklesu. Od roku 1990 sa zamestnanosť výrazne znížila a to z 326,7 tis. osôb v roku 1990 na súčasných 50,4 tis. osôb v roku 2012 (5, 6).

Vývoj zamestnanosti v poľnohospodárstve SR v tis. osôb
Development of employment in Slovak agriculture (thousand persons)

Graf 1

Prameň: ŠÚ SR¹

1) Source: Statistical Office of the Slovak Republic

V porovnaní s predchádzajúcimi cenami sa zvýšila zamestnanosť neregistrovaných fyzických osôb, čo možno pripísať nárastu celkovej nezamestnanosti na Slovensku a hľadaniu alternatívnych foriem obživy v poľnohospodárstve. Podľa poľnohospodárskeho cenzu (Tab. 6) pracovalo v slovenskom poľnohospodárstve súhrnne 90 961 osôb. Podľa vekovej štruktúry (Tab. 7) najviac pracovníkov bolo vo veku nad 50 rokov a to tak u právnických ako aj fyzických osôb. Mladí farmári do 40 rokov tvorili u právnických osôb 18,8 % a u fyzických osôb 13,3 %.

Počet zamestnancov v poľnohospodárstve v roku 2010 v osobách
Number of employees in agriculture in the year 2010 (persons)

Tab. 6

Právnické osoby spolu ¹	42 596
- právnické osoby vedúci ²	2 276
- právnické osoby ostatní pracovníci ³	40 320
Fyzické osoby spolu ⁴	48 365
- registrovaní ⁵	14 572
- neregistrovaní ⁶	33 793
Spolu právnické osoby a registrované fyzické osoby ⁷	57 168
Spolu právnické a fyzické osoby ⁸	90 961

Prameň: CD MPRV SR, VUEPP, Štrukturálny cenzenz fariem za rok 2010⁹

1) Legal entities in total, 2) Legal entities managers, 3) Legal entities other employees, 4) Natural persons in total, 5) Registered, 6) Unregistered, 7) Legal entities and registered natural persons in total, 8) Legal entities and registered natural persons in total, 9) Source: Central Database of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, Research Institute of Agricultural and Food Economics, Structural Census of Farms in the year 2010

Štruktúra farmárov podľa vekovej štruktúry za rok 2010 v %
Structure of farmers by age structure for the year 2010 in %

Tab. 7

Veková štruktúra ¹	Právnické osoby – vedúci ²	Fyzické osoby – neregistrovaní ³
do 24 ⁴	0,57	0,59
25 - 29	2,86	1,79
30 - 34	6,33	4,23
35 - 39	9,05	6,70
40 - 44	10,72	8,76
45 - 49	15,73	12,27
50 - 54	20,17	15,00
55 - 59	17,36	15,25
60 - 64	11,82	13,46
nad 65 ⁵	5,40	21,95
Spolu ⁶	100,00	100,00

Prameň: CD MPRV SR, VUEPP, Štrukturálny cenový súhrn fariem za rok 2010⁷

1) Age structure, 2) Legal entities managers, 3) Natural persons unregistered, 4) Up to 24 years, 5) Above 65 years, 6) Total, 7) Source: Central Database of Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, Research Institute of Agricultural and Food Economics, Structural Census of Farms in the year 2010

Rozvojové problémy malých fariem

Problémy označované malými farmármi vyplývajú väčšinou z podnikateľského prostredia a nedostatočných kapitálových, vzdelanostných a osvetových možností:

- podpory na modernizáciu fariem (podpora najmä kapitálovo silné veľké farmy – nastavenie hodnotiacich kritérií v Pláne rozvoja vidieka),
- ťažkosti v získavaní vlastnej pôdy od veľkých fariem, ktoré ich majú v dlhodobom prenájme (malí farmári sa nemôžu dostať k pôde, aj v prípadoch výpovede v zákonnej lehote),
- realizácia surovín cez medzičlánok, zvyšuje nákladovosť výroby,
- fiškálne obmedzenia (napr. registračné pokladnice pre SHR, viazanie živnosti na odbornú spôsobilosť a pod.),
- absencia definície - rodinná farma, polosamosobiteľská farma, samosobiteľská farma,
- nedostatočná cieľená podpora mladých, malých a začínajúcich farmárov,
- absencia dlhodobej koncepcie pre mladých, malých a začínajúcich farmárov,
- chýbajúce sociálne zvýhodnenie malých farmárov, napr. ako je to v Poľsku,
- absencia tzv. inštitútu poľnohospodárskeho poradcu, napríklad ako je to v Poľsku, v Rakúsku, kde fungujú tzv. Poľnohospodárske informačné centrá,
- absencia kompletného poradenstva, vrátane terénneho poradenstva, vzdelávanie, osveta o prospešnosti stravovania z regionálnych potravín, čím by bol čiastočne zabezpečený odbyť produkcie miestnych farmárov,
- problémy v chove hospodárskych zvierat na vidieku v zastavaných častiach obce,
- nekonečná komasácia pôdy a nedoriešené vlastnícke vzťahy k pôde,

- obmedzenia špecifikované Zákonníkom práce,
- absencia farmárskeho zákona, ktorý by zahŕňal ochranu majetku v kompetencii mestskej polície.

Malé farmy - Schéma pre malých farmárov v SR

Podľa údajov PPA (9) v SR približne 88 % zo všetkých žiadateľov o priame platby (17 tis. žiadateľov) obhospodaruje 15 % poľnohospodárskej pôdy, pričom ide prevažne o fyzické osoby, nepodnikateľov a samostatne hospodáriacich roľníkov, čiže o podniky rodinného charakteru. Zvyšných 12 % podnikov (subjektov s právnou subjektivitou) obhospodaruje približne 1,5 mil. hektárov pôdy (85 %).

V rámci novej SPP na roky 2014-2020 sa zavádza *režim pre malých farmárov*, ktorý bude dobrovoľný. Ide o zjednodušený režim, ktorý zahŕňa všetky platby, na ktoré by mal poľnohospodár nárok podľa nariadenia o priamych platbách, suma nesmie presiahnuť 1 250,00 EUR a 10 % obálky.

- Farmári by sami mali podať žiadosť o zaradenie do režimu, členské štáty sa môžu rozhodnúť, že farmárov, ktorých výška priamych platieb nepresiahne danú sumu, automaticky zaradí do tohto režimu.
- Výhodou je zjednodušené podávanie žiadostí o platbu a vyňatie zo systému kontrol dodržiavania podmienok krížového plnenia.
- Nevýhodou môže byť, že zjednodušenie požiadaviek pre malých farmárov v oblasti krížového plnenia a kontrol môže mať za následok, že by sa tieto farmy mohli stať ekologickým rizikom.

Čo môžu malí farmári očakávať od reformy SPP

Legislatíva EÚ pre budúce programové obdobie pre oblasť rozvoja vidieka počíta s podporou malých fariem v rámci priority 2 posilnenie konkurencieschopnosti všetkých druhov poľnohospodárstva a posilnenie životaschopnosti poľnohospodárskych podnikov.

Konkrétne opatrenia, ktoré MPRV SR navrhuje implementovať v Programe rozvoja vidieka SR 2014–2020 by mali uľahčiť začatie činnosti malých farmárov, spoluprácu malých subjektov ako aj prístup k väčším investíciám formou kolektívneho investovania.

- Podpora na začatie činnosti sa bude vzťahovať na počiatočné obdobie fungovania podniku, tzn. max. počas prvých 5 rokov a bude podmienená predložením podnikateľského plánu.
- Na rozvoj podnikania malých fariem sa bude orientovať podpora foriem spolupráce, napríklad pri organizácii spoločných pracovných procesov, zdieľaní zariadení a zdrojov, pri zriaďovaní logistických platforiem a podpory propagačných činností v miestnom kontexte na podporu krátkych dodávateľských reťazcov a miestnych trhov ako aj pri vývoji nových výrobkov, postupov, procesov a technológií.
- V nadväznosti na rozvíjanie spolupráce malých fariem bude možné uplatniť vyššiu intenzitu podpory pre investičné ziskové projekty, ktoré budú realizované kolektívne

viacerými poľnohospodármi, čo má práve žiaduci efekt vo vzťahu k zvýšeniu konkurencieschopnosti malých farmárov.

Okrem štrukturálneho nepomeru v odvetví prvovýroby je situácia komplikovaná aj vzhľadom na nerovnakú vyjednávaciu pozíciu prvovýrobcov voči spracovateľskému priemyslu a voči dominantnej pozícii obchodných reťazcov.

Rodinné farmy na Slovensku

V slovenskej legislatíve rodinné podnikanie nie je definované, ale rodinné farmy je možno zakladať v zmysle doteraz všeobecne platných zákonov a nariadení, čiže na základe všeobecnej podnikateľskej legislatívy. Rodinné farmy – rodinné podnikanie si zaslúži viac pozornosti a teda aj špecifické legislatívne podmienky a podporu tejto formy podnikania.

Na Slovensku máme v súčasnosti značné množstvo rodinných fariem, kde príjmami sú príjmy z poľnohospodárskej činnosti (ako už bolo vyššie uvedené početne 88 % zo žiadateľov o podpory tvoria fyzické osoby nepodnikateľov a samostatne hospodáriacich roľníkov). Táto forma podnikania pritom môže priniesť štátu v budúcnosti viaceré výhody a to:

- zvýšenie zamestnanosti na vidieku,
- odbremenenie sociálneho systému a vyšší príjem pre štát,
- zvýšenie produkcie špecializovanej rastlinnej a živočíšnej výroby.

V aktuálnej sociálno-ekonomickej situácii Slovenska, keď sa miera nezamestnanosti pohybuje v priemere okolo 14 %, je potrebné hľadať jednoduché a overené riešenia. A práve rodinné farmy sú jednou formou takéhoto podnikania.

Rodinné farmy by mali byť zvýhodňované cez systém podpory, zjednodušenej administratívy a prístupu k štartovaciemu kapitálu.

Rodinné farmy v štátoch EÚ

Vo vyspelých krajinách sveta, hlavne Európy, výhody rodinných podnikov sú v malom podnikaní, živnosti a fariem. Rodinné farmy sú najrozšírenejšou formou hospodárenia na pôde v pôvodných členských štátoch EÚ. Majú rozhodujúci význam z hľadiska zamestnanosti, životného prostredia a udržateľnosti vidieka a poľnohospodárstva. Ľudia na vidieku, ktorí vlastnia pôdu, využívajú práve takúto formu podnikania na sebazamestnanie a zároveň vytváranie trhu pre domáce poľnohospodárske produkty.

Rodinné farmy sú osvedčenou, tradičnou formou podnikania vo vyspelých ekonomikách, ktoré okrem samotného ekonomického zabezpečenia rodiny upevňujú rodinné väzby a súdržnosť jednotlivých členov rodiny. Okrem toho podnecujú členov rodiny lepšie, efektívnejšie využívať ich schopnosti, znalosti, zručnosti pre rozvoj vzájomných rodinných podnikateľských aktivít. Odovzdávajú si navzájom skúsenosti, poznatky a tradíciu z generácie na generáciu. Výhodou rodinných fariem je aj ich dlhodobá udržateľnosť. Obyčajne členovia rodinných fariem sú v rozhodovaní a preberaní rizík často opatrnejší, čo má pozitívny dopad na ziskovosť a eliminuje tiež riziká bankrotu fariem. Preto rodinné farmy majú dlhodobú tradíciu a dedia sa z generácie na generáciu.

V tejto oblasti majú veľmi dobre vypracovanú legislatívu v susednom Rakúsku, ale aj v ostatných európskych krajinách ekonomikách. Z bývalých krajín V4 je to Poľsko, ktoré si zachovalo rodinné farmy aj v rokoch 20. storočia. Na rozdiel od Slovenska a iných postkomunistických ekonomik, tradícia rodinného podnikania a podnikania vôbec nebola prerušená v pôvodných krajinách EÚ. Často v týchto krajinách rodinné farmy existujú už aj viac ako jedno storočie a prechádzajú z generácie na generáciu. Všeobecným znakom týchto fariem je, že členovia rodín majú v nich majoritný podiel na majetku a takisto majoritný podiel na ich riadení. Skúsenosti zo západnej Európy poukazujú, že rodinné farmy tvoria až 70–80 % všetkých poľnohospodárskych podnikov, pričom väčšina z nich sú mikropodniky. Rodinné podniky sú významné aj z hľadiska zamestnanosti na vidieku.

Z hľadiska podpory alebo výhod pre rodinné farmy, vo väčšine krajín ide o podporu formou daňových úľav, jednoduchšej administratívy a tiež lepšieho prístupu k štartovaciemu kapitálu. Rodinné farmy sú vo svojich rozhodnutiach opatrnejšie, obyčajne menej ziskové, ale stabilnejšie. V týchto farmách je dôležité užšie rodinné príbuzenstvo z hľadiska preberania rodinného podniku, čo je v podstate dedenie. Je to veľmi dôležité pre zachovanie rodinného podniku pre ďalšie generácie. Netýka sa to vždy len samotného hmotného majetku. Dôležité je taktiež dedenie práv a aj duševného vlastníctva, know how, ako napr. technologických postupov, receptúr, patentov, priemyselných vzorov, značiek a pod.

Mladí farmári

Slovenské poľnohospodárstvo nemá dostatok mladých farmárov do 40 rokov, keď priemerný vek pracovníkov v poľnohospodárstve dosahuje viac ako 47 rokov a viac ako 50 % farmárov má viac ako 50 rokov a tento vek sa neustále zvyšuje (5, 6). Preto z hľadiska perspektívy slovenského poľnohospodárstva by bolo rozhodujúce oživiť poľnohospodárstvo z hľadiska vekovej štruktúry. Iba mladí farmári sú zárukou, že zostanú hospodáriť na pôde a budú rozvíjať vidiek. Vidiek bude stále spätý s poľnohospodárstvom a tu je príležitosť, kde by sa mohli viacerí mladí ľudia uplatniť.

Dnes je pre mladého začínajúceho farmára prakticky nemožné začať s farmárčením „na zelenej lúke“. Mnoho mladých absolventov je pripravených nastúpiť na prax s víziou zamestnania sa v agrárnych podnikoch, no málokto chce. A preto je rozhodujúce hľadať odpoveď na otázku, ako chceme, aby vyzerala budúcnosť slovenského poľnohospodárstva a celého vidieka.

Trendy naznačujú, že slovenské poľnohospodárstvo sa bude postupne profilovať na skupinu čoraz väčších kapitálovo silných fariem a druhú skupinu menších fariem, ktoré si nájdu uplatnenie v rámci rozvoja a tvorby vidieka. Práve mladí farmári, ktorí majú problém sa dostať ku kapitálu, by mohli tvoriť túto druhú skupinu.

Pre mladých začínajúcich farmárov je rozhodujúci vstupný kapitál. Začínajúci farmár, pokiaľ nemá rodinné zázemie, má prakticky malú šancu začať podnikáť v poľnohospodárstve.

Z tohto aspektu je potrebné podporovať činnosť mladých farmárov, čo je v súčasnom programovacom období a bude aj v novom období jednou z dôležitých priorít, na ktoré sa bude úsilie Európskej únie zameriavať. Jednou z najväčších výziev EÚ je zníženie nezamestnanosti mladých ľudí, ktorá v poslednom období neustále rastie. Pomôcť môže práve

cielená podpora pre mladých farmárov, aby tí mali čo najmenšie prekážky a čo najväčšiu motiváciu začať s poľnohospodárskou činnosťou. Už v súčasnom programovacom období bolo súčasťou programu rozvoja vidieka SR opatrenie podporujúce mladých farmárov. Ide o opatrenie 1.1 Modernizácia fariem, kde podpora je zabezpečená zvýhodneným percentom spolufinancovania pre mladých farmárov. Maximálna výška podpory z verejných zdrojov pre mladých farmárov je 60 % v znevýhodnených oblastiach, resp. 50 % v iných oblastiach.

V novom programovacom období sa navrhuje zavedenie podpory mladých farmárov aj v rámci priamych platieb - 1. pilier spoločnej poľnohospodárskej politiky. Išlo by napr. o finančnú podporu príjmov farmárov, ktorí prvý krát zakladajú podnik a majú menej ako 40 rokov alebo o ďalšiu povinnú platbu na plochu k základnej platbe. Tieto body sú však stále predmetom rokovania medzi členskými štátmi a Európskou komisiou. Podobne je to aj v rámci rozvoja vidieka, kde v návrhu nariadenia Európskeho parlamentu a Rady sú opatrenia zamerané na podporu mladých poľnohospodárov. Napríklad pomoc na začatie podnikateľskej činnosti pre mladých poľnohospodárov v rámci opatrenia rozvoj poľnohospodárskych podnikov a podnikateľskej činnosti.

Záver

Na základe doterajšieho výskumného sledovania podnikateľskej štruktúry možno konštatovať a štruktúra fariem to napovedá, že za posledné dve dekády rokov došlo k úbytku poľnohospodárskych družstiev a nárastu obchodných spoločností a registrovaných fyzických osôb, čiže SHR – samostatne hospodáriacich roľníkov.

Na Slovensku v roku 2010 existovalo 24 463 fariem právnických a fyzických osôb, ktoré obhospodarovali 1 895 500 ha poľnohospodárskej pôdy. Početne väčšinovú skupinu fariem s podielom 90,7 % tvorili podniky fyzických osôb a to registrovaných a neregistrovaných.

Opačná situácia bola podľa veľkosti obhospodarovanej pôdy, kde podniky právnických osôb obhospodarovali 80,7 % poľnohospodárskej pôdy, aj keď na celkovom počte podnikov sa podieľali len 9,3 %.

Registrované fyzické osoby boli v rozhodujúcej miere SHR - samostatne hospodáriaci roľníci rôznej veľkostnej kategórie. V roku 2010 ich bolo 6 008 a obhospodarovali 316 370 ha poľnohospodárskej pôdy, čo je 16,7 % z celkovo využívanej poľnohospodárskej pôdy Slovenska.

Neregistrované fyzické osoby tzv. samozásobiteľské alebo polosamozásobiteľské farmy (domácnosti) obhospodarovali 2,6 % z celkovo využívanej poľnohospodárskej pôdy Slovenska.

Podľa veľkostnej štruktúry poľnohospodárskych fariem početne najviac fariem (38,7 %) hospodáril na výmere menšej ako 2 ha p. p.

Podľa priemernej ekonomickej veľkosti fariem až 32,0 % fariem dosahovalo menej ako 2 000 EUR na farmu. Ide prevažne o farmy s malou výmerou poľnohospodársky využívanej pôdy. Druhú podielovo najvyššiu skupinu fariem (27,3 %) tvorili farmy s ekonomickou veľkosťou od 2 000 do 3 999 EUR.

Najviac fariem registrovaných fyzických osôb sa nachádzalo v Banskobystrickom a najmenej v Trenčianskom kraji.

Najviac neregistrovaných fyzických osôb hospodáril v krajoch s menej produkčnými poľnohospodárskymi oblasťami a to v Banskobystrickom a Košickom kraji.

Informácie o podporách potvrdzujú, že ak štát použije mechanizmus tzv. redistribučných platieb, stáva sa caping dobrovoľnou aktivitou a výrazne budú podporení malí, mladí a začínajúci farmári.

Zamestnanosť v poľnohospodárstve má dlhodobú tendenciu poklesu. Vo vekovej štruktúre tak vlastníkov ako aj zamestnancov prevládajú staršie vekové kategórie. Vzhľadom na predpokladaný trend možno do budúcnosti odhadovať existenciu dvoch rozhodujúcich skupín fariem a to veľkých a malých. Preto je potrebné vytvoriť vhodné podmienky pre rozvoj oboch skupín podnikov, ktorí budú nadobúdať (podobne ako v Rakúsku) značný význam z hľadiska oživenia vidieka, zamestnanosti a miestnej produkcie.

V budúcnosti je potrebné položiť akcent aj na mladých farmárov a vytvoriť im možnosti prístupu k poľnohospodárskej pôde. Jednou z možností sa javí sprístupniť pre nich časť štátnej pôdy, ktorá je pod gesciou Slovenského pozemkového fondu a v súčasnosti je v prenájme u etablovaných poľnohospodárskych podnikov.

Literatúra

- [1] BUCHTA, S.: Agrárna zamestnanosť a možnosti tvorby nových pracovných miest. *Ekonomika poľnohospodárstva* č. 2/2013.
- [2] HUBA, M.: Malí farmári potrebujú našu pomoc. Z vystúpenia M. Hubu na stretnutí predsedov parlamentných výborov štátov EÚ pre záležitosti vidieka vo Vilniuse, Litva 21.–22.7. 2013.
- [3] PÉM, B.: V rámci SPP navrhujeme i založenie fondu garancií pre mladých farmárov. *Agromagazín* č. 12/2010.
- [4] SEDLÁK, J.: Mladí farmári dostanú vyššie podpory. *Odvetvie starne*. Pravda, 2.9.2013.
- [5] Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v SR za rok 2011. Zelená správa, Bratislava, MPRV SR, 2012.
- [6] Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v SR za rok 2012. Zelená správa, Bratislava, MPRV SR, 2013.
- [7] Štrukturálny census fariem za rok 2010, ŠÚ SR.
- [8] CD MPRV SR, VÚEPP
- [9] www.statistics.sk
- [10] www.apa.sk

Došlo 19. 9. 2013

Kontaktná adresa

Ing. Zuzana CHRASTINOVÁ

Ing. Mária STANKOVÁ

Ing. Svetlana BELEŠOVÁ

Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55,
824 80 Bratislava, SR

tel. 02/58243 231 e-mail zuzana.chrastinova@vuepp.sk

tel. 02/58243 318 e-mail maria.stankova@vuepp.sk

tel. 02/58243 295 e-mail svetlana.belesova@vuepp.sk

Zuzana Lušňáková – Mária Šajbidorová

Formovanie imidžu ovocinárskych poľnohospodárskych podnikov

Creating a corporate image of fruit-growing farms

Abstract Every big or small business creates a certain image doing it consciously or unconsciously. Corporate image is viewed as the idea which is formed by different groups of the public. And companies are trying to influence their image. It is essential how this information is perceived by the public. Image shaping does significantly affect sales and it penetrates into all aspects of the business, including the appearance of premises, staff attitudes up to products packaging. The paper analyzes the elements of corporate image, which significantly affect the interest of retailers and customers about production of fruit-growing farms in Slovakia.

Key words corporate image - corporate culture - corporate communication - fruit-growing farm

Abstrakt Každý podnik, malý alebo veľký, vytvára určitý imidž, či sa o to pokúša vedome alebo nevedome. Imidž podniku sa chápe ako určitá predstava, ktorú si rôzne skupiny verejnosti vytvárajú o podniku, ktorého snahou je ovplyvniť svoj imidž. Podstatné však je, ako je táto informácia verejnosťou vnímaná. Formovanie imidžu totiž významne vplýva na odbyť podnikovej produkcie a preniká do všetkých aspektov podnikania, zahrňujúc vonkajší vzhľad priestorov, postoje zamestnancov až po balenie výrobkov. Príspevok analyzuje prvky firemného imidžu, ktoré významne ovplyvňujú záujem maloobchodníkov i zákazníkov o produkciu ovocinárskych poľnohospodárskych podnikov na Slovensku.

Kľúčové slová imidž podniku - podniková kultúra - podniková komunikácia - ovocinársky poľnohospodársky podnik

Problematika podnikového imidžu a jeho tvorby v podnikateľskej praxi je aktuálna téma marketingovej teórie a praxe. „Imidž spája všetky predstavy jedinca alebo skupiny verejnosti o určitom predmete mienenia, ktorým môžu byť subjekty alebo objekty, napríklad osoby (osobnostný imidž, imidž politika, imidž podnikateľa), zeme alebo mesta, inštitúcie alebo organizácie (mestské a obecné úrady, spolky a zväzy, politické strany), firmy s ich aktivitami určenými pre verejnosť (podnikový, produktový imidž, imidž značky, obalový imidž, propagačný imidž)“ (SVOBODA,V., 2006).

Imidž predstavuje súbor názvov, myšlienok a dojmov, ktoré má osoba o objekte. Je to komplex kladných alebo záporných pocitov, symbolický obraz ponúkaného výrobku, značky,

služby, podniku a pod. vo vedomí príjemcu, pričom predstavy obsahujú aj určité očakávania (ČIHOVSKÁ, V. a kol., 2001).

Timothy R. V. Foster hovorí: „Jedným zo spôsobov, ako budovať váš imidž, je robiť dobré veci. Najmä konať také dobro, ktoré považujú za dobro vaši zákazníci alebo tí, ktorí ich ovplyvňujú. A nerobiť zlé veci. Také, ktoré sa síce nemusia zdať zlými vám, ktoré by však za také mohol považovať váš klient. Nie realita vašich aktivít je realitou - realitou je ich vnímanie verejnosťou. Jediné, čo tu zaváži, je - čo si myslia ľudia“ (TIMOTHY R. V. FOSTER, 1993).

Imidž:

- je možné získať – keď sa budete chovať tak, ako hovoríte,
- je ťažké ho udržať – musíte sa chovať tak, ako hovoríte.
- je ľahké ho stratiť – keď sa budete chovať inak, ako hovoríte.
- je veľmi ťažké ho získať späť – aj keď sa začnete chovať tak, ako hovoríte – dôvera je už stratená (HALÍK, J., 2008).

Podnikový imidž je označovaný aj ako „company“ alebo „corporate“ imidž. Je určovaný kvalitou firmy a spôsobom komunikácie tejto kvality pri prijímaní verejnosťou (VYSEKALOVÁ, J. a kol., 2011).

Imidž podniku (CIm) tvoria:

- *podniková identita* (CI), ktorá prostredníctvom symbolov vykresľuje základné informácie o charaktere firmy. Najsilnejším symbolom je logo spoločnosti.
- *podniková kultúra* (CC), ktorá zreteľne a zrozumiteľne definuje, čo je v podniku nutné a naopak, čo je neprijateľné,
- *podnikový dizajn* (CD),

Všetky tieto prvky sú zabezpečované *podnikovou komunikáciou* (CCom). (HAMBÁLKOVÁ, M. – LUŠŇÁKOVÁ, Z., 2012)

$$CIm = (CI + CC + CD) \times CCom$$

Podniková identita pomocou symbolov vykresľuje základné informácie o inštitúcii. Vizuálne najsilnejším symbolom je spravidla logo spoločnosti. Účinnými sú napríklad aj jednotné interiéry pracovísk či rovnošaty zamestnancov. Aby sme sa však neobmedzili iba na materiálnu stránku, firmy tvoria svoju identitu aj sloganmi, pozdravmi i firemnými legendami (napríklad o vzniku spoločnosti) alebo určitými rituálmi (system predstavenia sa do telefónu) a zvykmi (pozdvanie na vianočné posedenie s partnermi je vždy zelená).

Ďalšími dvoma zložkami firemného imidžu sú podniková komunikácia, ktorá vytvára obraz o tom, čo sa o spoločnosti hovorí a podniková kultúra, ktorá zreteľne a zrozumiteľne definuje, čo je vo firme nutné a naopak, čo je neprijateľné. (<http://podnikanie.etrend.sk/podnikanie-riadenie/firemny-imidz-nie-su-len-prazdneslova.html>)

Podniková kultúra je pojem, ktorý vyjadruje kolektívne presvedčenie, hodnotové systémy a procesy, ktoré poskytujú spoločnosti vlastnú jedinečnosť a postoje. V podnikoch všetkých veľkostí sa uplatňuje nejaký druh podnikovej kultúry. Každý podnik má súbor hodnôt a cieľov, ktoré pomáhajú definovať jeho podnikanie (ŠAJBIDOROVÁ, M., 2006).

Podnikový dizajn poskytuje vizuálny dojem z podniku ako celku i z jeho jednotlivých častí organizačných zložiek. Dizajn nielenže dotvára obraz podniku, ale často býva smerodajným na vytvorenie si názoru o podniku (BARTOŠEK, J., 2003).

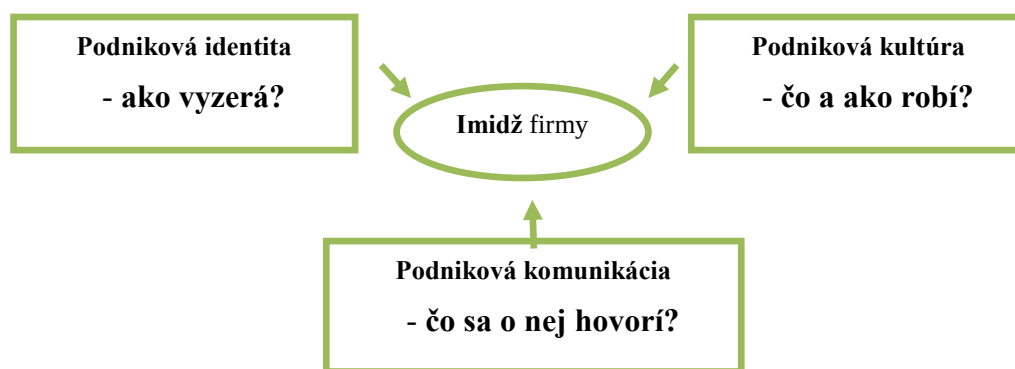
Podniková komunikácia je práve tým nástrojom, ktorým *firma* kontroluje svoje vzťahy smerom k dôležitým cieľovým skupinám, svoju povest' a dobré meno. Prostredníctvom nej spoločnosť pozoruje a počúva, čo sa deje v jej okolí a na základe toho adekvátne reaguje. Úlohou firemnej komunikácie je vytvoriť u tých skupín ľudí, ktoré majú vplyv na aktivity spoločnosti, pozitívne postoje, vybudovať povedomie a kredit dôveryhodnosti pre firmu aj pre jej produkty. Nástrojmi firemnej komunikácie, ktoré pomáhajú informovať verejnosť, sú osobné stretnutia, rôzne oslavy, špeciálne vytvorené príležitosti alebo napríklad návštevy mienkotvorných ľudí vo výrobnom závode.

(<http://www.euroekonom.sk/marketing/public-relations-pr/firemna-komunikacia/>)

Firemná identita je teda s firemnou komunikáciou a kultúrou dôležitým činiteľom vytvárania firemného imidžu. Vzájomnú previazanosť vyjadruje schéma:

Vzájomná previazanosť firemnej identity *Mutual linkage of corporate identity*

Obr. 1

Prameň: http://www.caspermedia.sk/index.php?id_s=33

Na Slovensku dlhodobo klesá produkcia ovocia, ktorá musí byť nahrádzaná dovozom zo zahraničia na pokrytie dopytu, hoci Slovensko disponuje vhodnými produkčnými, technologickými, vzdelanostnými a pracovnými predpokladmi. Významnou príčinou zníženia produkcie ovocia na Slovensku sú výrazne zhoršené podmienky súvisiace s predajom ovocia. Pred desaťročím dokázali slovenskí producenti ovocia prakticky na 100 % zásobovať domáci trh. V maloobchodnej sieti sa v posledných rokoch v čoraz väčšom meradle presadzujú dodávatelia ovocia a ovocných potravinárskych výrobkov z Poľska, Českej republiky, Maďarska, Holandska, Nemecka, Rakúska a Talianska (MASÁR, I., 2013). Na základe uvedeného je dôležité zamyslieť sa nad postavením a imidžom slovenských ovocinárskych podnikov a ich úlohou v snahe zmeniť tento nepriaznivý stav.

Metodický postup

Problematicou imidžu ovocinárskych poľnohospodárskych podnikov sme sa rozhodli zaoberať vzhľadom na meniaci sa životný štýl populácie spojený práve s konzumáciou zdravých potravín, ktorým ovocie je, ako aj ponuku ovocia v maloobchodných predajniach, kde konzumenti ovocie často nakupujú. Ovocie, ktoré je v ponuke maloobchodných predajní na Slovensku, nie je domáceho, ale zvyčajne zahraničného pôvodu. Dôvodom je pokles domácej produkcie ovocia, kde domáci producenti nedokážu pokryť dopyt, slabá vyjednávacía schopnosť malých producentov najmä v rokovaniach s nadnárodnými obchodnými reťazcami ako aj prezentácia ovocinárskych podnikov v očiach verejnosti – imidž podnikov. Predpokladáme, že práve imidž ovocinárskych poľnohospodárskych podnikov na Slovensku môže byť dôvodom nezáujmu maloobchodov ponúkať či spotrebiteľov konzumovať práve domáce ovocie. Vybraný bol ovocinársky poľnohospodársky podnik s dlhou tradíciou a uspokojujúcimi ekonomickými ukazovateľmi, u ktorého sme zisťovali ako formuje svoj imidž prostredníctvom využívania prvkov podnikovej kultúry, identity, dizajnu a komunikácie. V rámci skúmania sme využili metódy analýzy, syntézy, indukcie a dedukcie. Zistenia boli zosumarizované a navrhnuté boli odporúčania, ktoré majú podniku napomôcť formovať svoj imidž tak, aby bol podnikom konkurencieschopným a úspešným – s množstvom spokojných zákazníkov.

Vlastná práca

Na analýzu budovania firemného imidžu ovocinárskych poľnohospodárskych podnikov bol vybraný tradičný ovocinársky podnik, ktorý sa od svojho vzniku zaoberá výrobou ovocných výpestkov a výsadbou produkčných sádov jabloní. Jeho cieľom je vyprodukovať kvalitný biologický materiál a dopestovať dostatok kvalitného ovocia a tým vyplniť voľný priestor na domácom trhu.

V súčasnosti podnik obhospodaruje takmer 230 ha intenzívnych ovocných sádov v odrodovej skladbe jablone, hrušky, slivky, broskyne a iné. Výmerou produkčných sádov sa radí na prvé miesto v Slovenskej republike.

K hlavným činnostiam podniku patrí hlavne výroba a predaj ovocia, skladovanie, triedenie a balenie ovocia, výroba a predaj ovocných výpestkov a viniča, poradenská činnosť spojená s výsadbou ovocných sádov a viníc a výroba a predaj 100 % jablčnej šťavy.

Podnik sa zaoberá tiež výrobou kvalitných ovocných štiav, ktoré majú podobné zloženie a účinky ako samotné jablko.

Analýza faktorov ovplyvňujúcich formovanie imidžu podniku

Podnik má vlastné *logo*, ktoré používa k svojej jednoznačnej identifikácii. Slovné logo sa skladá z názvu podniku, ktoré je žltej farby a tento názov dopĺňa jablko červenej farby, ktoré pôsobí zdravo a čerstvo. Takéto logo napomáha podniku k jeho jednoznačnej identifikovateľnosti medzi konkurenciou. Farba, ktorá prevažuje, je žltá a symbolizuje veselosť, optimizmus a radosť zo života. Červená farba zasa vzbudzuje pocit životnosti,

ctížiadostivosť, chuť na aktivity a napomáha odvahe a sile. Rovnako aj *obchodné meno* podniku evokuje, že je to značka plná života a zaoberá sa ovocinárstvom.

Povesť podniku na domácom trhu nebola nikdy poznačená negatívnymi informáciami, čo môže byť pre podnik v rámci formovania vhodného imidžu a konkurenčného boja o zákazníka pozitívom.

Vhodne formovaný imidž dokresľuje *slogan* podniku „Z našich stromov priamo do Vašich rúk“, čo naznačuje, že ponúka vždy čerstvé a chutné ovocie pre svojich zákazníkov.

Architektúra budov, ako aj farebnosť, kde opäť dominuje žltá farba, prispieva k celkovému obrazu a prezentácii podniku na verejnosti. Exteriér podniku ako aj príjemne upravené pracovné prostredie pôsobí nielen na zamestnancov podniku, ale rovnako aj na zákazníkov či obchodných partnerov.

Podnik neoslovuje širokú verejnosť prostredníctvom masových *reklamných kampaní*. Prezentuje sa najmä prostredníctvom *internetu* - vlastnou internetovou stránkou, ktorá obsahuje základné informácie a e-shop na predaj ovocných štiav. Inak je veľmi strohá a ak má podniku pomôcť v budovaní imidžu, mali by kompetentní popremýšľať nad jej doplnením a zatraktívením.

Na najväčšej *sociálnej sieti* Facebook sme našli stránku podniku, avšak bez akýchkoľvek informácií, zdieľaní, súťaží a podobne. Ak chce podnik držať krok s dobou moderných technológií a chce osloviť najmä mladých zdravo žijúcich ľudí, je naozaj nevyhnutné využiť v podstate zdarma možnosť osloviť čo najviac potenciálnych zákazníkov práve prostredníctvom sociálnych sietí.

Na oslovenie verejnosti podnik využíva ešte *bilboardy*. Ich umiestnenie je ale na regionálnej úrovni a preto oslovuje obmedzený počet zákazníkov.

Podnik na prezentáciu seba a svojich produktov nevyužíva formu *televíznej či rozhlasovej reklamy*, avšak informácie o podniku ako aj ponuke jeho produktov a ďalšie informácie môžeme nájsť v odbornej tlači - článkoch časopisov so zameraním na poľnohospodárstvo a ovocinárstvo. Opäť môžeme očakávať oslovenie len jednej cieľovej skupiny zákazníkov.

SWOT analýza so zameraním na formovanie imidžu

SWOT analysis with focus on image shaping

<i>Silné stránky</i>	<i>Slabé stránky</i>
- výhodná geografická poloha a optimálne pôdne a klimatické podmienky - vysokokvalitná a objemná produkcia - dlhodobé a stabilné postavenie na trhu - významný slovenský producent - dobré meno medzi obchodnými partnermi - disponovanie modernými technológiami - zdravá podniková klíma - logo a slogan podniku	- finančná náročnosť výrobných postupov, skladovania,... - nedostatočne spracované prvky dizajnu podniku - slabá a nevyužitá marketingová komunikácia - medzery v externej ako aj internej komunikácii - neidentifikovateľné oblečenie zamestnancov - neprepracovaný systém odmeňovania zamestnancov i zákazníkov
<i>Príležitosti</i>	<i>Ohrozenia</i>
- možnosť expanzie na nové trhy EÚ (minimálne susediace krajiny) - konkurenčné výhody na domacom i zahraničnom trhu - atraktivnosť produktov v rámci zdravého životného štýlu - lepšia kvalita tovaru a služieb – bioprodukcia, ... - rozšírenie vlastnej obchodnej siete v rámci regiónov Slovenska i susedných krajín - rozšírenie sortimentu výrobkov z dopestovaného ovocia - skvalitnenie architektúry a interiéru pracovísk - vylepšenie celkového podnikového dizajnu - vytvorenie etického kódexu podniku - prepracovanie komunikačných nástrojov externej aj internej komunikácie firmy - aktívnejšie zapájanie sa v rámci spoločenskej zodpovednosti podniku	- neúctichajúci dovoz lacných a často nekvalitných substitútov z okolitých krajín - vstup nového silného konkurenta na regionálny trh - rast cien vstupov a pokles kúpyschopnosti obyvateľstva - zastarávanie technológií a nevyužívanie prostriedkov z eurofondov - zaostávanie v aktivitách komunikačnej politiky podniku a budovania podnikového imidžu

Prameň: Vlastné spracovanie

Uskutočnenou SWOT analýzou sme zistili, že v rámci naplnenia faktorov budovania podnikového imidžu má podnik značné nedostatky a mal by im venovať skutočne náležitú pozornosť. Formovanie imidžu podniku je veľmi dôležité nielen kvôli získavaniu nových, ale aj udržaniu si pôvodných zákazníkov. A samozrejme aj kvôli konkurencii. Svoj imidž si podnik neustále buduje aj voči svojim investorom, zamestnancom, dodávateľom.

Cielené budovanie podnikového imidžu zvyšuje atraktivitu podniku v konkurenčnom prostredí a stimuluje odbyt jeho produktov. Rovnako motivuje vlastných zamestnancov k vyššej produktivite práce v rámci identifikovania sa s firmou. Formovanie podnikového

imidžu zlepšuje postavenie podniku v rámci rebríčkov firiem vzhľadom na imidž či známosť podniku.

Na základe zistených skutočností v problematike formovania imidžu vybraného ovocinárskeho poľnohospodárskeho podniku by sme odporúčali nasledovné:

- *Biovýrobky.* Podnik by sa mohol výraznejšie zamerať na produkciu bio-ovocia a ovocných štiav pre vybranú cieľovú skupinu. Náklady na biopotraviny sú síce vyššie, ale sú spotrebiteľia, ktorí sú ochotní si za biokvalitu priplatiť.
- *On-line predaj čerstvého ovocia.* Podnik prostredníctvom e-shopu na internetovej stránke ponúka možnosť zakúpiť si ovocné šťavy v pet fľašiach a tetrapakových obaloch. Rovnako by sme odporúčali zaradenie čerstvého ovocia do ponuky e-shopu. Spotrebiteľom by to veľmi uľahčilo dostupnosť zdravého a kvalitného domáceho ovocia a podniku by sa mohol zvýšiť odbyť produkcie a skrátiť a zefektívniť by sa odbytový kanál.
- *Ekologické vratné obaly.* Podnik ponúka ovocné šťavy nielen v plastoch a tetrapakoch, ale aj v sklenených, no nevratných obaloch. Vratné sklenené fľaše by boli určite ekologickejšou alternatívou a ani po ich prípadnom poškodení sa nemusia stať odpadom – stačí ich triediť pre recykláciu, nakoľko je sklo jeden z najlepšie recyklovateľných materiálov.
- *Účasť na výstavách.* Každá prezentácia na verejnosti môže pozitívne prispieť k dobrému imidžu firmy. Účasť na veľtrhoch a výstavách zameraných na gastronómiu, poľnohospodárstvo, podporená propagačnými materiálmi a ochutnávkami jabĺk a štiav, môže napomôcť podniku v budovaní pozitívneho imidžu a v získavaní nových zákazníkov.
- *Dni otvorených dverí.* Veľmi významnou formou práce s verejnosťou a priblíženia sa k zákazníkom je organizovanie „dňa otvorených dverí“ vo vhodne stanovenom termíne s možnosťou prípadného opakovania počas roka. Verejnosť by na vlastné oči videla, odkiaľ produkty pochádzajú, ako sa skladujú, spracúvajú. Exkurzie pre študentov stredných, vysokých ale aj základných škôl spojené s výkladom o technológiách výroby, o výrobnom procese štiav či návštevy sádov, môže zaujať mladú generáciu a ovplyvniť ju správnym smerom v nákupnom správaní a konzumácii domáceho kvalitného ovocia.
- *Oslavy výročia založenia podniku.* Podnik mohol realizovať event spojený s výročím založenia tradičného podniku, pozvať ľudí na ochutnávku svojich produktov a rozdávať drobné spomienkové darčeky.
- *Zahraničné stáže a školenia zamestnancov.* Pre rozvoj ľudského potenciálu v podniku by mohli byť zamestnanci vysielaní na pracovné stáže do podobných podnikov v zahraničí, aby získali nové skúsenosti a vedomosti potrebné pre ďalší rozvoj podnikania materského podniku. Kurzy cudzieho jazyka pre manažérov sú dôležité z dôvodu možného obchodovania so zahraničnými obchodnými partnermi.
- *Zákazník a zamestnanec mesiaca.* Vyhodnocovanie najlepšieho zamestnanca podniku, ktorému môže podnik poskytnúť finančnú motiváciu, prípadne sociálny benefit a rovnako odmeniť najvernejšieho zákazníka poskytnutím zľavy k ďalšiemu nákupu alebo nejaký bonus.

- *Jednotné oblečenie zamestnancov v podnikových predajniach.* Predavači podnikových predajní by mali mať na sebe rovnaké oblečenie kvôli ľahkej identifikácii, ktoré má byť farebne zladené s farbami spoločnosti a mať na oblečení logo podniku.
- *Teambuilding.* V rámci skvalitnenia formálnej ako aj neformálnej komunikácie v podniku sa odporúča realizácia teambuildingových aktivít mimo podniku, v prírode.
- *Sponzoring.* Podnik by mohol pomôcť formovaniu svojho imidžu aj prostredníctvom poskytovania sponzorských darov - svojich produktov napríklad pri organizovaní športových súťaží, rovnako do nemocníc alebo základných či materských škôl.
- *Odbytové organizácie výrobcov.* Združovanie menších ovocinárskych podnikov v rámci odbytových organizácií výrobcov im môže veľmi významne napomôcť najmä v posilnení vyjednávacích pozícií s odberateľmi ako aj v plánovaní a realizácii marketingových aktivít.

Záver

Imidž charakterizuje podnik, jeho výrobky a služby. Vytvára auru, ktorá odlišuje daný podnik od ostatných, ktorí ponúkajú výrobky rovnakého charakteru, teda od konkurencie. Vytváranie pozitívneho imidžu môže zvýšiť hodnotu výrobku, zvýšiť jeho predaj a tým pádom aj tržby daného podniku.

Návod na získanie dobrého mena neexistuje. Je to vec viacerých uhlov pohľadu. Od názvu, zariadenia, loga podniku cez rovnošatu, reklamu, profesionálne nastavené štandardy a pravidlá podnikovej kultúry až po najelementárnejšiu komunikáciu či úsmev.

Ak chcú ovocinárske poľnohospodárske podniky na Slovensku dosiahnuť stabilnú pozíciu na trhu v konkurenčnom boji o zákazníka, záujem o firemnú identitu, kultúru i dizajn je pre formovanie podnikového imidžu nevyhnutný. Podniky sa musia prispôbovať novým trendom, medzi ktoré patrí už spomínaný zdravý životný štýl, ale napríklad tiež ochrana životného prostredia v rámci spoločenskej zodpovednosti podnikania. Z uvedeného vyplynuli návrhy ako výroba bioproduktov či používanie ekofliaš. Pozitívny imidž by mohol podnik dosiahnuť aj aktívnym využívaním informačných technológií – internetová stránka, prepracovaný on-line predaj produkcie či propagácia podniku ako celku prostredníctvom sociálnych sietí. Odporúčame tiež, aby sa firma zúčastňovala doma i v zahraničí veľtrhov a výstav a prezentovala tam svoje výrobky. Odporúčania sme zamerali tiež na zamestnancov a zákazníkov. V neposlednom rade je potrebná vhodne zacielená a efektívna reklama, ktorá podniku významne chýba a združovanie ovocinárskych podnikov v rámci odbytových organizácií výrobcov. Formovanie pozitívneho podnikového imidžu má rozhodne vplyv na profitovanie podniku a jeho rozvoj v budúcnosti.

Literatúra

- [1] BARTOŠEK, J.: Kultúra manažerské komunikace. 3.vyd. Zlín: FME UTB, 2003. s. 98-99. ISBN 80-7318-113-4
- [2] ČIHOVSKÁ, V. a kol.: Firemný imidž: kultúra, identita, dizajn, komunikácia. Bratislava: Eurounion, 2001. 135 s. ISBN 80-889-8424-6

-
- [3] HALÍK, J.: Vedení a řízení lidských zdrojů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. 128 s. ISBN 978-80-247-2475-1
 - [4] HAMBÁLKOVÁ, M. – LUŠŇÁKOVÁ, Z.: Manažment obchodnej firmy. Nitra: SPU, 2012. 158 s. ISBN 978-80-552-0894-7
 - [5] MASÁR, I.: Príčiny poklesu produkcie ovocia na Slovensku. Ekonomika poľnohospodárstva ročník XIII. 3/2013. ISSN 1335- 6186
 - [6] SVOBODA, V.: Public relations moderne a účinne. Praha: Grada Publishing, a. s., 2006. 162 s. ISBN 80-247-0564-8
 - [7] ŠAJBIDOROVÁ, M.: Vplyv vnútorných determinantov na formovanie podnikovej kultúry. In MVD 2006: Konkurencieschopnosť v EÚ – výzva pre krajiny V4. ISBN 80-8069-704-3
 - [8] TIMOTHY R. V. FOSTER.: 101 ways to get great publicity. London: Kogan Page, 1993. 114 s. ISBN 07-494-0958-4
 - [9] VYSEKALOVÁ, J. a kol.: Chování zákazníka. Praha: Grada Publishing, a. s., 2011. 360 s. ISBN 978-80-247-3528-3
 - [10] <http://podnikanie.etrend.sk/podnikanie-riadenie/firemny-imidz-nie-su-len-prazdne-slova.html>
 - [11] <http://www.euroekonom.sk/marketing/public-relations-pr/firemna-komunikacia/>
 - [12] http://www.caspermedia.sk/index.php?id_s=33

Došlo 2.11.2013

Kontaktná adresa

Ing. Zuzana LUŠŇÁKOVÁ, PhD.

Katedra manažmentu, Fakulta ekonomiky a manažmentu SPU v Nitre, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, SR

tel. 037/ 6414169 e-mail Zuzana.lusnakova@uniag.sk

Doc. Ing. Mária ŠAJBIDOROVÁ, PhD.

Katedra manažmentu, Fakulta ekonomiky a manažmentu SPU v Nitre, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, SR

tel. 037/ 6414139 e-mail Maria.sajbidorova@uniag.sk

Tomáš Rábek – Zuzana Čierna – Marián Tóth

Náklady kapitálu a finančný leverage v poľnohospodárskych podnikoch na Slovensku

Cost of capital and financial leverage in agricultural enterprises in Slovakia

Abstract Our previous research focused on indebtedness and financial leverage in agricultural enterprises showed that to increase the proportion of foreign capital is beneficial for less than 20 percent of companies from 2007 to 2010. Only in these enterprises the increase in liabilities results in increase of ROE based on the comparison of the cost of foreign capital and return on total capital.

The aim of this paper is to present the results for year 2011 and partial results of a more detailed analysis focusing on the differences in two groups of enterprises using selected indicators of financial analysis. Group "A" covers enterprises fulfilling the condition of higher basic earning power ratio (BEP) compared to the cost of foreign capital. The group "B" consists of enterprises that do not meet this condition. In both groups we focus also on the legal form of enterprises with division into companies and cooperatives. The observed period is 2007 to 2011.

Key words indebtedness – return on capital – cost of borrowed capital – return on equity – leverage

Abstrakt Z hodnotenia zadlženosti a finančnej páky poľnohospodárskych podnikov vyplynulo, že iba u menej ako 20 % podnikov (v rokoch 2007 až 2010) sa oplatí zvyšovať stupeň zadlženosti tak, aby pôsobením finančnej páky dokázali zvyšovať rentabilitu vlastného kapitálu. Vychádzalo sa z porovnania nákladov na cudzí kapitál s rentabilitou celkového kapitálu.

Cieľom príspevku je prezentovať výsledky výskumu aj za rok 2011, ako aj parciálne výsledky podrobnejšej analýzy so zameraním sa na rozdiely v dvoch súboroch podnikov pomocou vybraných ukazovateľov finančnej analýzy. Súbor „A“ tvoria podniky spĺňajúce podmienku vyššej rentability celkového kapitálu (základná produkčná sila) oproti nákladom na cudzí kapitál a súbor „B“ tvoria podniky, ktoré túto podmienku nespĺňajú. V oboch súboroch zisťujeme aj štruktúru právnych foriem, t.j. zastúpenie obchodných spoločností a družstiev. Sledovaný horizont predstavuje obdobie rokov 2007 až 2011.

Kľúčové slová stupeň zadlženosti – rentabilita celkového kapitálu – náklady na cudzí kapitál – rentabilita vlastného kapitálu – finančná páka

Súčasná dotačná politika naďalej vytvára „živé podhubie“ preto, aby poľnohospodárske podniky čerpali okrem investičných úverov aj tzv. preklenovacie úvery. Tým poľnohospodárskym podnikom sa vynára otázka optimálneho zadlženia. V odbornej literatúre sa uvádzajú viaceré všeobecné odporúčania pre optimálnu zadlženosť, pritom však musí mať každý podnik na pamäti, že jeho situácia je jedinečná a preto by mal citlivo zvažovať svoje ďalšie zadlžovanie sa formou úverov. Aj keď sa cudzí kapitál považuje za lacnejší oproti vlastnému, treba vždy rešpektovať otázky finančnej stability, voľnosti a možné problémy finančných ťažkostí.

Negatívom zavedenia dlhov do štruktúry podnikového kapitálu, ako uvádza Hrdý, M. - Krechovská, M. (2013) je skutočnosť, že od určitej výšky zadlženia dochádza k zvýšenému riziku a následne k finančnej tiesni, ktorá môže vyvrcholiť až bankrotom podniku. Základným pozitívom zavedenia dlhov do štruktúry podnikového kapitálu je využitie lacnejšieho druhu podnikového kapitálu, pretože úroky za požičaný kapitál sú daňovo uznateľné a dlh je menej rizikový ako vlastný kapitál a preto lacnejší. Každý kapitál má svoju cenu, ktorú musí podnik za jeho využívanie zaplatiť, či je to úroková miera z plateného dlhu, alebo vyplatené dividendy, či požadovaná výnosnosť majiteľov. Úroky sa platia ešte zo zisku pred zdanením a v prípade zániku podniku na základe konkurzu, sú veritelia uspokojovaní skôr ako majitelia. Tieto skutočnosti sa potom prejavujú v nižšom riziku cudzieho kapitálu a preto i v nižšej požadovanej výnosnosti.

Kotulič, R. - Király, P. - Rajčániová, M. (2010) vysvetľujú pozitívny a negatívny pákový efekt nasledovne:

Pozitívny pákový efekt - ak sú náklady na investovaný cudzí kapitál (úroková miera investovaných cudzích zdrojov) nižšie ako rentabilita celkového kapitálu, s rastúcim sa zadlžovaním podniku rentabilita (návratnosť kapitálu - ROE) rastie, t.j. cudzí kapitál je lacnejší ako vlastný kapitál.

Negatívny pákový efekt - ak sú náklady na investovaný cudzí kapitál (úroková miera investovaných cudzích zdrojov) vyššie ako rentabilita celkového kapitálu, s rastúcim sa zadlžovaním podniku rentabilita vlastného kapitálu (ROE) klesá, t.j. cudzí kapitál je drahší ako vlastný kapitál.

Preto jedným z možných prístupov ako odporučiť pre podnik jeho ďalšie zadlžovanie, je porovnať jeho náklady na cudzí kapitál s rentabilitou celkového kapitálu. Ak sú tieto náklady nižšie ako rentabilita celkového kapitálu, je možné rastom stupňa zadlženosti zvyšovať pôsobením efektu finančnej páky rentabilitu vlastného kapitálu, čím vlastne rastie trhová hodnota firmy. Rentabilita zároveň vplýva na ďalšie podnikateľské činnosti.

Napríklad Savov, R. - Lančarič, D. - Paška, Ľ. (2011) sa zaoberali problematikou rentability ako dôležitého faktora kvality podnikateľskej činnosti. Hodnotili poľnohospodárske podniky na základe kritérií Malcolm Baldrige National Quality Award (MBNQA) a identifikovali vzťah dosiahnutých výsledkov a zavedeného systému riadenia kvality.

Teda v našom prípade sa nám otvára otázka, jednak schopnosti podniku dosahovať dobré výsledky v oblasti rentability celkového kapitálu, ale aj primeranej ceny za cudzí kapitál. Z toho dôvodu sa v príspevku zamerali na zhodnotenie pomocou analýzy a vzájomnej

komparácie dvoch súborov poľnohospodárskych podnikov, ktoré spĺňajú podmienku vyššej rentability celkového kapitálu oproti nákladom na cudzí kapitál s podnikmi, ktoré túto podmienku nespĺňajú.

Metodický postup

Podkladové údaje pre zhodnotenie vybraných pomerových ukazovateľov boli získané z Informačných listov Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR (MPRV SR) za právnické osoby za roky 2007 až 2011, ktoré sú získavané a spracované agentúrou Radela, s.r.o. Pre zaradenie každého podniku do výberového súboru bol predpoklad, aby bolo možné u neho kvantifikovať náklad na cudzí kapitál. Teda podnik musel vykazovať hodnoty v položkách bankových úverov, či finančných výpomocí. Následne sa porovnala rentabilita celkového kapitálu s nákladmi na cudzí kapitál. Tie podniky, ktoré dosahovali vyššie hodnoty rentability celkového kapitálu oproti nákladom na cudzí kapitál, boli zaradené do súboru „A“ a ostatné podniky do súboru „B“. Použitý tvar na výpočet nákladov na cudzí kapitál, ako aj ďalších potrebných pomerových ukazovateľov je uvedený v jednotlivých vzorcoch (1 až 4), pričom tieto ukazovatele boli počítané pre oba súbory zvlášť.

$$\text{rentabilita celkového kapitálu (RCK)} = \frac{\text{VH pred zdanením} + \text{nákladové úroky}}{\text{celkový kapitál}} * 100$$

(1)

$$\text{náklady na cudzí kapitál} = \frac{\text{nákladové úroky}}{\text{dlhod.} + \text{krátkod. bankové úvery} + \text{krátkodobé fin. výpomoci}} * 100$$

(2)

$$\text{úverová zataženosť} = \frac{\text{dlhod.} + \text{krátkod. bankové úvery} + \text{krátkodobé fin. výpomoci}}{\text{celkový kapitál}} * 100$$

(3)

$$\text{rentabilita vlastného kapitálu (RVK)} = \frac{\text{VH po zdanení (čistý zisk)}}{\text{vlastný kapitál}} * 100$$

(4)

Pre ich bližšie charakterizovanie sme zvolili opisné štatistiky, ktoré sú menej ovplyvnené extrémnymi hodnotami (oproti klasickému aritmetickému priemeru). Týmito opisnými štatistikami sú dolný kvartil (dolný 25 percentil), medián a horný kvartil (horný 25 percentil).

Vlastná práca

V prvom kroku sme z podkladových údajov získaných z Informačných listov MPRV SR za právnické osoby metódou selekcie vybrali iba tie podniky, u ktorých sa dal vypočítať náklad na cudzí kapitál. Boli to tie podniky, ktoré vykazovali hodnoty bankových úverov (dlhodobých, krátkodobých), alebo krátkodobých finančných výpomocí, teda hodnota menovateľa zlomku (podľa vzorca na výpočet nákladov na cudzí kapitál) bola vyššia ako

nula. Prehľad o pôvodnom počte podnikov v základnom súbore, ako aj vo výberovom súbore (podniky po vyselektovaní) za roky 2007 až 2011 poskytuje Tab. 1. Po vyradení podnikov nespĺňajúcich túto podmienku ostalo vo vzorke v každom roku viac ako 68 % podnikov. Tab. 1 zároveň poskytuje aj prehľad o veľkosti obhospodarovanej poľnohospodárskej pôdy podľa katastra. Vybrané podniky obhospodarujú dokonca 79,9 % p. p. v roku 2007 a až 83,5 % p. p. v roku 2008. V roku 2011 to bolo najmenej a to na úrovni 78,8 %. Pritom rozdiely medzi jednotlivými rokmi nie sú príliš veľké. Takto sme dostali súbor podnikov, ktorý obsahuje všetky poľnohospodárske podniky za právnické osoby vykazujúce nenulové hodnoty, či už bankových úverov, alebo krátkodobých finančných výpomocí, preto reprezentatívnosť tohto súboru nie je potrebné ďalej testovať.

Charakteristika výberovej vzorky podnikov

Definition of the sample of the enterprises

Tab. 1

Rok ¹	2007	2008	2009	2010	2011
Početnosť podnikov VS ²	930	933	940	818	770
Početnosť podnikov ZS ³	1 359	1 251	1 268	1 131	1 066
Podiel v % ⁴	68,43	74,58	74,13 %	72,33	72,23
Obhospodarovaná p. p. podľa katastra VS v ha ⁵	1 230 220	1 238 972	1 228 197	1 135 811	1 076 263
Obhospodarovaná p. p. podľa katastra ZS v ha ⁶	1 539 767	1 483 530	1 497 667	1 411 992	1 365 052
Podiel v % ⁴	79,90	83,52	82,01 %	80,44	78,84

Prameň: databáza údajov MPRV SR, vlastné výpočty⁷

Poznámka: VS – výberový súbor; ZS – základný súbor, p. p. – poľnohospodárska pôda⁸

1/ Year, 2/ Number of the enterprises in a sample, 3/ Number of the enterprises in a basic group, 4/ % share
5/ Cultivated agricultural land according to the land register of the sample, 6/ Cultivated agricultural land according to the land register of the basic group, 7/ Database of the Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, own calculations, 8/ Note: VS – Selected files, ZS – Basic files, p.p. – agricultural land

S týmto súborom sme v druhom kroku pracovali podobne, ako sme už prezentovali v článku „Možnosti zvyšovania rentability vlastného kapitálu pôsobením finančnej páky v poľnohospodárskych podnikoch“ v „Ekonomika poľnohospodárstva. roč. 12, č. 2 (2012)“. Teda sme porovnávali náklad na cudzí kapitál s rentabilitou celkového kapitálu, pričom platí, že iba u podnikov s vyššou rentabilitou celkového kapitálu odporúčame ďalšie zadlžovanie, čím pôsobením finančnej páky rastie rentabilita vlastného kapitálu a teda aj tržová hodnota firmy. Podľa Neumaierovej, I. - Neumaiera, I. (1996) optimálnu zadlženosť má podnik v prípade, kedy je rentabilita vlastného kapitálu maximálna. Vtedy je maximálna zároveň aj tržová cena vlastného kapitálu.

Z hľadiska definície optimálnej zadlženosti podľa Neumaierovej, I. - Neumaiera, I. (1996) je dôležitá hodnota rozdielu medzi výnosovou mierou aktív, t.j. celého podniku a výnosovou mierou dlhov, t.j. úrokovou mierou. Pokiaľ je rozdiel záporný, t.j. požadovaný výnos dlhu je vyšší ako výnos aktív, je optimálne mať 100 % vlastného kapitálu. Pokiaľ je rozdiel kladný, optimálne by bolo mať iba dlhy, čo by však znamenalo, že dlžníci by prevzali podnik a dlh by sa premenil na vlastný kapitál (tzv. extrémny zadlženosť).

Podľa záverov autorov vyplýva, že zadlžovať by sa mali iba podniky, pre ktoré platí nasledovné:

$$\frac{EBIT}{aktíva} > \frac{úroky}{úvery} * \left(1 - \frac{zuávázky}{aktíva}\right) \quad (5)$$

Podľa Kostkovej, A. (2007) možno žiaduce vzťahy medzi rentabilitou vlastného kapitálu, rentabilitou celkového kapitálu a úrokovou mierou vyjadriť nasledovne: $RVK > RCK > i$. Na toto porovnanie je potrebné poznať rentabilitu cudzieho kapitálu. Tá je reprezentovaná úrokovou mierou (i) a vypočítame ju ako podiel nákladových úrokov a všetkých záväzkov a úverov, ktorými financuje podnik svoje potreby.

Holečková, J. - Grunwald, R. (2001) uvádzajú, že rovnicu výpočtu rentability vlastného kapitálu možno pretransformovať s použitím jednotlivých kategórií zisku – zisk pred zdanením a úrokmi (EBIT), zisk pred zdanením (EBT) a zisk po zdanení (EAT). Potom možno napísať tento vzťah ako:

$$RVK = \frac{EBIT}{CA} * \frac{EBT}{EBIT} * \frac{CA}{VI} * \frac{EAT}{EBT} = \frac{EBIT}{TR} * \frac{TR}{CA} * \frac{EBT}{EBIT} * \frac{CA}{VI} * \frac{EAT}{EBT} \quad (6)$$

Z daného vzťahu vyplýva, že rentabilita vlastného kapitálu môže byť rozpísaná na päť samostatných ukazovateľov:

EBIT/TR – prevádzková ziskovosť tržieb

TR/CA – obrat celkových aktív

EBT/EBIT – úroková redukcia zisku

CA/VI – finančná páka

EAT/EBT – daňová redukcia zisku

Z týchto vzťahov je zrejmé, že RVK je ovplyvňovaná rentabilitou celkového kapitálu, zdanením a úrovňou zadlženosti. Vplyv zadlženosti na rentabilitu vlastného kapitálu vyjadrujú dva z vyššie uvedených faktorov, úroková redukcia zisku a tzv. finančná páka, pričom tieto dva faktory pôsobia protichodne. To znamená, že zvýšenie podielu cudzieho kapitálu, teda zadlženosti, ktorá sa prejaví v raste ukazovateľa finančná páka, má podľa tohto vzťahu pozitívny vplyv na rentabilitu vlastného kapitálu. Avšak na druhej strane zvýšenie podielu cudzích zdrojov je spravidla sprevádzané zvýšením úrokov, ktoré znižujú podiel zisku plynúceho investorom a spôsobuje tým pokles ukazovateľa úroková redukcia zisku a tým aj hlavného ukazovateľa, ktorým je rentabilita vlastného kapitálu.

V Tab. 2 prezentujeme výsledky nášho porovnania nákladov na cudzí kapitál s rentabilitou celkového kapitálu za roky 2007 až 2011. Sú v nej zobrazené početnosti podnikov, ktoré spĺňajú kritérium vyššej rentability celkového kapitálu oproti nákladom na cudzí kapitál. Najlepšie sa javí rok 2007, kedy to bolo až 24,4 % podnikov, druhým v poradí je rok 2011 s podielom 22,34 % podnikov. Naopak, najhorším je rok 2009, kedy to bolo necelých 13 % podnikov. Tento rok je všeobecne známy zlými výsledkami u väčšiny poľnohospodárskych podnikov. Celkovo môžeme danú situáciu zhodnotiť, že v celom sledovanom období iba veľmi málo podnikov splnilo túto podmienku. Iba u týchto podnikov by sme odporúčali ďalšie zadlžovanie, čím by sa pôsobením finančnej páky zvyšovala

rentabilita vlastného kapitálu a tým aj trhovú hodnotu firmy. Tieto podniky budú tvoriť náš súbor „A“. U ostatných podnikov by sme, naopak odporúčali zvyšovať stupeň samofinancovania a budú zaradené do súboru „B“:

Počet podnikov s väčšou rentabilitou celkového kapitálu oproti nákladom na cudzí kapitál

Number of enterprises with higher basic earning power ratio compared to the costs of foreign capital

Tab. 2

Rok ¹	2007	2008	2009	2010	2011
Počet podnikov spolu ²	930	933	940	818	770
Počet podnikov s väčšou RCK oproti nákladom na cudzí kapitál – súbor „A“ ³	227	174	122	135	172
Podiel v % ⁴	24,41	18,65	12,98	16,50	22,34

Prameň: databáza údajov MPRV SR, vlastné výpočty⁵

1/ Year, 2/ Number of enterprises together, 3/ Number of enterprises with higher Return on investments compared to the costs of foreign capital, 4/ % share, 5/ Database of the Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, own calculations

Prvým ukazovateľom, ktorý ovplyvňuje rozdiel medzi podnikmi v súbore „A“ a v súbore „B“ je rentabilita celkového kapitálu, ktorý vypočítame ako podiel výsledku hospodárenia pred zdanením a nákladových úrokov k celkovému kapitálu. Takto formulovaný ukazovateľ sa zvykne v zahraničnej literatúre označovať aj ako ukazovateľ základnej produkčnej sily (basic earning power ratio – BEP). Tým, že sme v čitateli zlomku použili EBIT, vieme porovnávať podniky s rôznou kapitálovou štruktúrou, ako aj s rôznym daňovým zaťažením v oblasti priamych daní. Podľa Bojňanského, J. a kol. (2012) daňové zaťaženie daňou z príjmov u poľnohospodárskych podnikov v rokoch 2007 až 2009 ide o druhé najvýznamnejšie daňové zaťaženie. Uvedené konštatovanie je však značne individuálne a závisiace od hospodárenia konkrétneho poľnohospodárskeho podniku.

V Tab. 3 sú uvedené hodnoty dolného a horného kvartilu ako aj mediánu v oboch súboroch „A“ aj „B“. Už na prvý pohľad je zrejmé, že podniky v súbore „A“ sú na tom oveľa lepšie, čo dokumentuje aj fakt, že hodnoty horného kvartilu v súbore „B“ nedosahujú ani len hodnoty v dolnom kvartile v súbore „A“ v celom sledovanom období. Podniky v súbore „B“ dosahujú v niektorých rokoch dokonca záporné hodnoty, z čoho vyplýva, že tieto podniky generujú takú stratu (výsledok hospodárenia pred zdanením), že aj keď sa k nej pripočítajú nákladové úroky, stále dostávame záporné číslo. Teda tieto podniky nie sú schopné zo svojej činnosti uhradiť svojim finančným veriteľom ich nárok na odmenu vo forme úrokov. Tieto podniky preto musia hľadať iné finančné zdroje, napr. z odpisov, čím však „degenerujú“ svoje investície a nebudú schopné zo svojich interných zdrojov financovať ich obnovu. To môže viesť k ich ďalšiemu zadlžovaniu, čo je v danej situácii nežiaduce, keďže tieto podniky by mali skôr znižovať stupeň zadlženosti, ak chcú zvyšovať svoju trhovú hodnotu.

Rentabilita celkového kapitálu

Basic earning power (BEP) ratio

Tab. 3

Súbor ¹	Rok ²	2007	2008	2009	2010	2011
„A“	Dolný kvartil ³	5,55 %	5,44%	4,39%	5,06%	5,82 %
	Medián ⁴	10,96 %	9,66 %	8,41 %	8,57 %	10,48 %
	Horný kvartil ⁵	19,07 %	16,35 %	15,96 %	12,54 %	16,43 %
„B“	Dolný kvartil ³	0,86 %	-0,05%	-8,60%	-3,56%	-0,87%
	Medián ⁴	2,22 %	2,01 %	-0,10%	1,01 %	1,62 %
	Horný kvartil ⁵	4,40 %	4,02 %	2,14%	2,66 %	3,58 %

Prameň: databáza údajov MPRV SR, vlastné výpočty⁶

1/ Group of enterprises, 2/ Year, 3/ Lower quartile, 4/ Median, 5/ Upper quartile, 6/ Database of the Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, own calculations

Druhým faktorom, ktorý sme sledovali pre podniky súboru „A“ a „B“ je náklad na cudzí kapitál. Ako sme už aj v predchádzajúcich publikáciách uviedli, týmto prepočtom sa nedopracujeme k presnému vyčísleniu nákladov na cudzí kapitál, pretože v menovateli zlomku sa nachádza stav jednotlivých účtov k 31.12. príslušného roka. To znamená, že v priebehu roka čerpané a zároveň aj splatené bankové úvery, resp. finančné výpomoci, tu nebudú figurovať. Premietnu sa však v ukazovateli nákladové úroky. Tým daný ukazovateľ môže dosahovať vyššie hodnoty ako sú skutočné náklady na cudzí kapitál (efekt nadhodnotenia). Naopak, v podnikoch, ktoré prijali úver koncom roka a zaplatili iba úroky, napríklad za jeden mesiac, môže byť tento ukazovateľ podhodnotený (efekt podhodnotenia). Toto možné skreslenie môže znázorniť aj ukazovateľ úverovej zaťaženia (zadlženosti), ktorý sme vypočítali ako pomer bankových úverov a krátkodobých finančných výpomocí k celkovému kapitálu (Tab. 4). Z výsledkov vyplýva, že podniky v súbore „A“ majú vyšší stupeň úverovej zaťaženia vo všetkých rokoch v rovnakom kvartile v porovnaní so súborom podnikov „B“. Teda na jedno euro vloženého celkového kapitálu pripadá viac úverov a finančných výpomocí v súbore „A“. Tým potom aj menovateľ zlomku nákladov na cudzí kapitál v súbore „A“ je väčší, ako v súbore „B“, čo v konečnom dôsledku môže viesť k nižším nákladom na cudzí kapitál v súbore „A“, oproti súboru „B“.

Úverová zaťaženosť

Credit indebtedness

Tab. 4

Súbor ¹	Rok ²	2007	2008	2009	2010	2011
„A“	Dolný kvartil ³	10,8%	10,2%	9,1%	10,3%	10,0%
	Medián ⁴	20,4%	21,4%	20,6%	20,5%	20,0%
	Horný kvartil ⁵	33,5%	36,6%	33,0%	31,7%	33,1%
„B“	Dolný kvartil ³	4,2%	6,2%	6,8%	4,2%	5,4%
	Medián ⁴	10,3%	12,9%	14,2%	10,4%	12,5%
	Horný kvartil ⁵	19,5%	22,3%	24,2%	19,1%	21,4%

Prameň: databáza údajov MPRV SR, vlastné výpočty⁶

1/ Group of enterprises, 2/ Year, 3/ Lower quartile, 4/ Median, 5/ Upper quartile, 6/ Database of the Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, own calculations

Tab. 5 poskytuje pohľad na nami vypočítané hodnoty nákladu na cudzí kapitál v oboch súboroch podnikov. Opäť je zrejmé, že podniky v súbore „A“ dosahujú oveľa nižšie hodnoty

oproti podnikom v súbore „B“. Rozdiely sú však veľmi vysoké, až nepravdepodobné, pretože napr. podniky súboru „A“ v dolnom kvartile by získali úvery a finančné výpomoci za veľmi výhodných podmienok. Preto tu predpokladáme efekt podhodnotenia tohto ukazovateľa. Na druhej strane u podnikov v súbore „B“ v hornom kvartile sú hodnoty príliš vysoké, čo je opäť málo pravdepodobné, že by podniky boli ochotné pristúpiť k takým nevýhodným podmienkam. Tu predpokladáme efekt nadhodnotenia nákladov na cudzí kapitál. Preto z hľadiska vzájomnej komparácie oboch súborov podľa kritéria náklad na cudzí kapitál, odporúčame použiť iba hodnoty mediánu v oboch súboroch.

Náklady na cudzí kapitál *Cost of foreign capital*

Tab. 5

Súbor ¹	Rok ²	2007	2008	2009	2010	2011
„A“	Dolný kvartil ³	1,20 %	2,05 %	0,43 %	2,30 %	2,80 %
	Medián ⁴	4,55 %	4,55 %	3,04 %	3,87 %	4,28 %
	Horný kvartil ⁵	8,16 %	7,11 %	5,46 %	6,46 %	6,59 %
„B“	Dolný kvartil ³	6,62 %	5,92 %	4,60 %	4,57 %	4,90 %
	Medián ⁴	10,00 %	9,29 %	7,35 %	7,76 %	7,90 %
	Horný kvartil ⁵	19,86 %	16,35 %	14,50 %	14,31 %	15,99 %

Prameň: databáza údajov MPRV SR, vlastné výpočty⁶

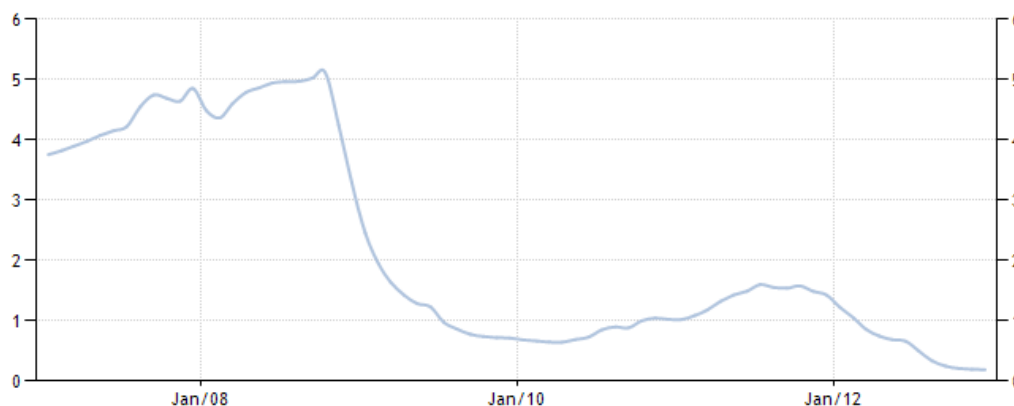
1/ Group of enterprises, 2/ Year, 3/ Lower quartile, 4/ Median, 5/ Upper quartile, 6/ Database of the Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, own calculations

K zaujímavým výsledkom sa dopracujeme, ak porovnáme hodnoty mediánov oboch súborov s trojmesačným EURIBOR-om (priemerná medzibanková úroková sadzba európskych bánk) (Graf 1). Ide o medzibankovú úrokovú sadzbu a jej hodnota predstavuje základ pre určenie výšky úrokovej sadzby z úveru. Od začiatku roku 2007 po koniec roku 2012 zaznamenala prudký pokles, čo malo spôsobiť výrazné zníženie úrokových sadzieb z úverov. Avšak vzhľadom na ekonomickú krízu sa v rovnakom období zvýšilo riziko žiadateľov o úver a preto sa pokles medzibankovej úrokovej miery neprejavil v plnej miere na poklese úrokovej sadzby z úverov. V porovnaní s hodnotami nákladov na cudzí kapitál v Tab. 5 môžeme konštatovať, že pokles úrokových sadzieb sa výraznejšie prejavil v podnikoch súboru B. To indikuje, že medzibanková úroková sadzba predstavujúca náklady na získanie zdrojov, je len jeden z faktorov ovplyvňujúci náklady na cudzí kapitál.

Vývoj 3M EURIBOR-u v rokoch 2007-2012

Development of 3M EURIBOR in 2007-2012

Graf 1

Prameň: ECB

Výsledky predchádzajúcich analýz otvárajú priestor pre niekoľko otázok.

1. Možno podniky zaradené v súbore „A“ jednoznačne považovať za lepšie oproti podnikom v súbore „B“?
2. Nebolo samotné zaradenie podnikov do súboru „A“ skôr spôsobené efektom podhodnotenia nákladov na cudzí kapitál ako vyššou rentabilitou celkového kapitálu?
3. Dokážu podniky v súbore „A“ naozaj zo zdrojov vo forme bankových úverov a finančných výpomocí vyprodukovať vyššie hodnoty ako sú náklady na cudzí kapitál a preto sú ochotné sa viac zadlžovať vo forme týchto bankových úverov či finančných výpomocí?

Odpoveď poskytuje práve porovnanie rentability vlastného kapitálu u oboch súborov podnikov, pretože práve zvyšovanie rentability vlastného kapitálu by malo byť jednou z kľúčových úloh každého podniku.

Tab. 6 poskytuje prehľad o výške rentability vlastného kapitálu v oboch súborech. Jednoznačne podniky v súbore „A“ dosahujú vyššie hodnoty v celom sledovanom období a vo všetkých kvartiloch. Dokonca, podobne ako pri rentabilite celkového kapitálu, sú hodnoty dolného kvartilu v súbore „A“ vyššie ako hodnoty horného kvartilu v súbore „B“. Preto môžeme tvrdiť, že podniky v súbore „A“ skutočne využili priaznivý efekt finančnej páky na zvyšovanie rentability vlastného kapitálu.

Rentabilita vlastného kapitálu Return on equity

Tab. 6

Súbor ¹	Rok ²	2007	2008	2009	2010	2011
„A“	Dolný kvartil ³	9,4%	7,6%	8,0%	7,7%	9,1%
	Medián ⁴	21,6%	16,1%	18,2%	15,2%	17,8%
	Horný kvartil ⁵	39,1%	30,9%	34,7%	30,3%	28,5%
„B“	Dolný kvartil ³	0,3%	-0,7%	-17,8%	-6,5%	-2,4%
	Medián ⁴	1,9%	1,2%	0,1%	0,4%	1,2%
	Horný kvartil ⁵	7,9%	5,7%	2,6%	3,9%	6,4%

Prameň: databáza údajov MPRV SR, vlastné výpočty⁶

1/ Group of enterprises, 2/ Year, 3/ Lower quartile, 4/ Median, 5/ Upper quartile, 6/ Database of the Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, own calculations

K zaujímavým výsledkom sa dopracujeme, ak sa ešte pozrieme na štruktúru súboru „A“ aj „B“ z hľadiska právnej formy, teda v členení na obchodné spoločnosti a družstvá. Z Tab. 7 vyplýva, že v súbore „B“ prevláda predovšetkým právna forma družstvo. Táto právna forma v percentuálnom zastúpení v súbore „A“ je tiež väčšia, ale nie s takými rozdielmi, ako v súbore „B“. Okrem týchto podnikov, sú v tabuľke uvedené aj podniky, u ktorých sme neboli schopní identifikovať právnu formu, tie však tvoria zanedbateľné percento.

Rozdelenie z hľadiska právnej formy Division by legal form

Tab. 7

Súbor ¹	Právna forma ²	2007	2008	2009	2010	2011
"A"	Družstvá ³	58,8%	57,1%	57,2%	55,7%	56,0%
	Kapitálové spoločnosti ⁴	41,2%	42,9%	41,9%	44,0%	43,5%
	Neurčené ⁵	0,0%	0,0%	0,9%	0,3%	0,5%
	Spolu ⁶	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
"B"	Družstvá ³	84,1%	77,0%	88,5%	82,3%	64,5%
	Kapitálové spoločnosti ⁴	15,9%	23,0%	10,7%	17,7%	34,9%
	Neurčené ⁵	0,0%	0,0%	0,8%	0,0%	0,6%
	Spolu ⁶	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Prameň: databáza údajov MPRV SR, vlastné výpočty⁷

1/ Group of enterprises, 2/ Legal form, 3/ Cooperatives, 4/ Capital company, 5/ Unspecified, 6/ Total, 7/ Database of the Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, own calculations

Záver

Cieľom príspevku bolo prezentovať výsledky výskumu sledovaného súboru podnikov za roky 2007 až 2011, pričom nami sledovaný prvotný súbor bol rozdelený na dve skupiny. Kritériom rozdelenia bola podmienka, že rentabilita celkového kapitálu je vyššia ako náklady na cudzí kapitál. Podniky, ktoré splnili túto podmienku boli zaradené do súboru „A“, ostatné do súboru „B“. Z následnej vzájomnej komparácie vyplynulo, že podniky v súbore „A“:

- tvorili iba približne 20 % podnikov z pôvodného počtu;
- dosahujú výrazne lepšie hodnoty rentability celkového kapitálu;
- majú vyššiu úverovú záťažnosť;

- majú nižšie náklady na cudzí kapitál (tu sme poukázali aj na isté možné nedostatky výpočtu tohto ukazovateľa, teda na možnosti jeho nadhodnotenia, resp. podhodnotenia);
- dosahujú vyššie hodnoty kľúčového ukazovateľa rentability vlastného kapitálu a teda dokázali využiť priaznivý efekt finančnej páky (keďže majú aj vyššiu úverovú zaťaženosť), čím podstate zvyšovali trhovú hodnotu firmy;
- zastúpenie právnej formy družstvo je v tom súbore síce vyššie, ako právnej formy obchodnej spoločnosti, avšak oproti súboru podnikov „B“ nie je toto zastúpenie také markantné.

Je však potrebné skonštatovať, ako uvádza Serenčేశ, P. a kol. (2010), že u právnej formy družstvo, podstatná časť pasív, konkrétne vlastné imanie a v ňom jeho dve zložky – základné imanie a kapitálové fondy, vznikla na základe procesu transformácie majetku družstiev a môže byť do určitej miery nadhodnotená. Pre príspevok má toto tvrdenie význam v tom, že vypočítané hodnoty rentability vlastného kapitálu u podnikov s právnou formou družstvo môžu byť hodnoty nižšie práve pod vplyvom toho, že menovateľ ukazovateľa rentability vlastného kapitálu môže byť nadhodnotený.

Literatúra

- [1] BOJŇANSKÝ, J. – TÓTH, M. – SERENČేశ, P.: Vplyv verejných financií na finančné hospodárenie podnikov poľnohospodárskej výroby. In: *Acta economica et informatica*. Roč. 15, 2012, č.1, vedecký časopis pre ekonomiku a informatiku v poľnohospodárstve. SPU Nitra. s. 14-17. ISSN 1336-9261 (online), ISSN 1335-2571 (tlačené vydanie).
- [2] ČIERNA, Z. – RÁBEK, T.: Možnosti zvyšovania rentability vlastného kapitálu pôsobením finančnej páky v poľnohospodárskych podnikoch = Increasing the return on equity by financial leverage in agricultural enterprises. In *Ekonomika poľnohospodárstva*. Roč. 12, č. 2 (2012), s. 31-40. ISSN 1335-6186
- [3] HOLEČKOVÁ, J. – GRUNWALD, R.: *Finanční analýza a plánování podniku*. 2. vydání. Praha: VŠE, 2001. 197 s. ISBN 80-7079-587-5
- [4] HRDÝ, M. – KRECHOVSKÁ, M.: *Podnikové financie v teórii a praxi*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 268 s. ISBN 978-80-7478-011-0
- [5] KOSTKOVÁ, A.: *Ekonomická analýza podniku. Praktikum*. Bratislava: Ekonóm, 2007. 190 s. ISBN 978-80-225-2251-1
- [6] KOTULIČ, R. – KIRÁLY, P. – RAJČÁNIOVÁ, M.: *Finančná analýza podniku*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2. vyd., 2010. 238 s. ISBN 978-80-8078-342-6
- [7] NEUMAIEROVÁ, I. – NEUMAIER, I.: Úvaha o optimálnej zadluženosti, In.: *Finance a úvér*, 1/1996, roč. 46, s. 15, (dostupné na: http://journal.fsv.cuni.cz/storage/2172_199601in.pdf)
- [8] SAVOV, R. – LANČARIČ, D. – PAŠKA, Ľ.: *Strategický manažment kvality v podmienkach agropodnikateľských subjektov na Slovensku*. Nitra, SPU, 2011. 117 s. ISBN 978-80-552-0705-6

- [9] SERENČEŠ, P. – SERENČEŠ, R. – TÓTH, M. – ČIERNA, Z. – RÁBEK, T.: *Financie v poľnohospodárstve*. 1. vyd. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2010. 183 s. ISBN 978-80-552-0438-3

Došlo 29. 1. 2013

Kontaktná adresa

Ing. Tomáš RÁBEK, PhD.

Ing. Zuzana ČIERNA, PhD.

Ing. Marián TÓTH, PhD.

Slovenská poľnohospodárska univerzita, Fakulta ekonomiky a manažmentu, Katedra financií,
Tr. A. Hlinku 34, 949 01 Nitra, SR

tel. + 421 (0)37 641 4140 e-mail tomas.rabek@uniag.sk

tel. + 421 (0)37 641 4140 e-mail zuzana.cierna@uniag.sk

tel. + 421 (0)37 641 4164 e-mail marian.toth@uniag.sk

Vývoj situácie v sektore ovocia a zeleniny v rokoch 2008 až 2012 na Slovensku*Situation development in fruit and vegetables sector in the years 2008 until 2012 in Slovakia*

Rok 2012 bol z hľadiska produkcie ovocia menej úspešný ako rok 2008. Plocha ovocných sadov sa zmenšila o 5,7 %. Príčinou je to, že mnoho sadov je starých, opustených a bez produkcie. Pre dosiahnutie pokrytia domácej spotreby je potrebné obnoviť alebo vysadiť 4 000 až 5 000 ha sadov. Je nevyhnutné zavádzanie nových progresívnych technológií s vysoko produkčnými odrodami ovocia. Napriek zníženej výmere plochy sadov sa vďaka vyšším hektárovým úrodám produkcia ovocia zvýšila o 3,2 %. Produkcia ovocia celkom v SR (v sadoch a záhradách spolu) sa v sledovanom období znížila o 17,3 %.

Spotreba ovocia v rokoch 2008 až 2011 klesla o 22,2 %, domáca produkcia ovocia je schopná ju pokryť v priemere na 20 %, ostatok sa musí doviesť. Dovoz ovocia sa v roku 2012 v porovnaní s rokom 2008 znížil o 8,5 %, vývoz klesol výraznejšie, o 26,6 %. V tomto je započítané aj ovocie tropické. Keď uvažujeme len o ovocí mierneho pásma, ktoré sa u nás vypestuje, jeho spotreba klesla o 16,9 %. Domáca produkcia dokáže túto spotrebu pokryť v priemere na 56,5 %. Dovážame aj tie druhy ovocia, ktoré dokážeme vypestovať.

V období hodnotených rokov sa priemerné ceny producentov ovocia zvýšili i znížili. Najvýraznejšie sa zvýšila cena tých druhov ovocia, ktorých bol nedostatok - marhúľ (o 27,1 %), hrušiek (o 26,7 %) a červených ríbezlí (o 25,9 %). Naopak, cena broskýň klesla o 13,2 % a cena čerešní o 12,2 %.

V hodnotenom období sa zväčšila výmera ornej plochy zeleniny o 9,8 %. Plocha pre pestovanie zeleniny vrátane záhradkárov sa zväčšila o 2,6 %. Vplyvom veľmi suchého a teplého počasia v roku 2012 sa produkcia zeleniny znížila. Produkcia na ornej pôde klesla o 22,9 % a na Slovensku spolu (vrátane produkcie v záhradkách) klesla o 6,8 %.

Spotreba zeleniny v priebehu rokov 2008 až 2011 klesla o 0,2 %. Domáca produkcia zeleniny pokryje spotrebu v priemere na 58 %. Dovoz zeleniny v roku 2012 sa v porovnaní s rokom 2008 zvýšil o 1,8 % a jej vývoz klesol o 31 %.

Priemerné ceny výrobcov zeleniny klesli len u rajčiakov konzumných, uhoriek šalátových a kalerábu s vňaťou. Cena všetkých ostatných druhov stúpala.

Produkčná výmera v ovocných sadoch podľa druhu ovocia

Tab. 1

Druh ovocia	2008	2009	2010	2011	2012	Index 2012/08
Jablone	3 953	4 548	4 325	4 178	3 686	93,2
Hrušky	188	204	206	205	178	94,7
Broskyne	774	856	787	738	636	82,2
Marhule	304	303	271	239	223	73,4
Slivky	693	673	695	687	621	89,6
Čerešne	173	285	293	309	269	155,5
Višne	213	195	191	172	106	49,8
Ringloty	18	45	45	44	22	122,2
Egreše	20	24	21	18,7	17	85,0
Ríbezle	817	804	783	700	505	61,8
Orechy	103	193	286	313	311	301,9
Maliny šľachtené	52	39	38	17	12	23,1
Lieskové orechy	2	6,9	6,9	7	7	350,0
Jedlé gaštany	14	26	12,5	19	19	135,7
Ostatné	149	304	353	412	437	293,3
Spolu	7 473	8 506	8 313	8 057	7 048	94,3

Prameň: ŠÚ SR, ÚKSÚP

Počet stromov v ovocných sadoch podľa druhu ovocia

Tab. 2

Druh ovocia	2008	2009	2010	2011	2012	Index 2012/08
Jablone	5 742 377	6 476 033	6 302 422	6 357 483	5 586 363	97,3
Hrušky	177 231	171 637	179 070	188 322	206 622	116,6
Broskyne	479 720	535 756	516 434	444 163	366 365	76,4
Marhule	136 131	126 555	136 186	108 258	90 510	66,5
Slivky	293 223	322 719	340 191	324 351	260 681	88,9
Čerešne	114 814	139 593	156 677	154 806	77 018	67,1
Višne	58 534	70 952	72 518	58 089	23 872	40,8
Ringloty	7 036	25 971	18 115	18 576	3 609	51,3
Egreše	39 948	49 968	44 258	43 986	44 145	110,5
Ríbezle	3 564 176	4 904 607	3 076 850	2 534 426	1 988 165	55,8
Orechy	18 320	40 919	45 783	34 088	19 807	108,1
Maliny šľachtené	-	-	155 804	99 890	91 505	-
Lieskové orechy	1 213	3 766	2703	1 634	389	32,1
Jedlé gaštany	538	3 068	747	3 680	3 481	647,0
Ostatné	111 479	158 223	180 970	207 338	188 746	169,3
Spolu	10 744 740	11 890 927	11 228 728	10 579 090	8 951 278	83,3

Prameň: ŠÚ SR, ÚKSÚP

Vývoj produkcie ovocia v ovocných sadoch (t)

Tab. 3

Ovocný druh	2008	2009	2010	2011	2012	Index 2012/08
Jablká	41 803	37 689	34 215	31 355	44 481	106,4
Hrušky	387	719	668	379	317	81,9
Broskyne	2 865	3 209	1 903	1 750	2 012	70,2
Marhule	414	629	331	283	265	64,0
Slivky	2 238	2 915	2 296	2 144	2 052	91,7
Čerešne	614	437	780	733	413	67,3
Višne	140	142	82	163	139	99,3
Ringloty	2	11	1	4	2	100,0
Egreše	0	19	0,03	0,11	0,3	-
Ríbezle	247	305	143	214	194	78,5
Orechy	1,2	5	2	5	5	x
Jedlé gaštany	0,4	1	0,1	0,1	0,2	-
Maliny	14	6	2	4	5	35,7
Ostatné ovocie	38	177	94	124	202	x
Jahody		1 077	313	546	239	-
Spolu	48 762	46 264	40 519	37 158	50 326	103,2

Prameň: ŠÚ SR, ÚKSÚP

Vývoj produkcie ovocia v produkčných sadoch a záhradách spolu (t)

Tab. 4

Ovocný druh	2008	2009	2010	2011	2012	Index 2012/08
Jablká	54 639	49 688	45 108	37 365	51 296	93,9
Hrušky	2 825	2 241	2 082	1 224	928	32,8
Broskyne	4 190	4 362	2 688	2 331	2 687	64,1
Marhule	2 089	2 086	1 198	965	973	46,6
Slivky	5 984	6 456	4 386	5 184	4 132	69,1
Čerešne	1 866	1 768	1 920	1 730	1 481	79,4
Višne	751	633	366	409	410	54,6
Ringloty	390	283	131	121	13	3,3
Egreše	108	135	60	40	1	0,9
Ríbezle	522	446	240	267	240	46,0
Orechy	1 070	772	412	938	205	19,2
Lieskové orechy	-	-	8	0	0	-
Jedlé gaštany	30	27	12	22	6	20,0
Maliny šľachtené	14	6	2	4	5	35,7
Ostatné ovocie	76	243	108	133	215	282,9
Spolu	75 656	69 086	58 722	50 732	62 590	82,7

Prameň: ŠÚ SR, ÚKSÚP

- neuvedené

Bilancia výroby a použitia ovocia mierneho pásma v SR (t)

Tab. 5

Ukazovateľ	2008	2009	2010	2011	2012	Index 2012/08
Domáca produkcia	74 572	69 086	58 722	50 732	62 590	83,9
z toho: produkčné sady	48 762	46 264	40 519	37 158	50 326	103,2
Dovoz	96 016	78 986	101 438	97 260	93 203	97,1
Celková ponuka	170 588	148 072	160 160	147 992	155 793	91,3
Dodávky pre sprac. priem.	5 510	5 700	7 045	6 055	6 498	117,9
Priama spotreba	120 682	115 500	110 736	100 346	*100 902	83,6
Ostatná spotreba a straty*	14 456	8 283	8 408	14 428	16164	111,8
Vývoz	29 940	18 589	33 971	27 163	32 229	107,6
Celkové použitie	170 588	148 072	160 160	147 992	155793	91,3

Prameň: ŠÚ SR, Colné riaditeľstvo, ÚKSÚP

* odhad

Celková spotreba ovocia (t)

Tab. 6

Druh ovocia	2008	2009	2010	2011	Index 2011/08
Ovocie a ovocné výrobky spolu	351 065	299 477	291 198	273 174	77,8
Ovocie južné	179 784	156 330	151 079	140 987	78,4
Citrusové plody	99 088	83 235	82 765	79 437	80,2
Hrozno	23 619	20 578	16 351	19 574	82,9
Ostatné ovocie mier. pásma lesné plody	147 662	122 569	123 768	112 613	76,3
Ovocie čerstvé	228 999	221 413	224 001	216 067	94,4
Orechy škrupinové	14 933	14 874	16 032	15 803	105,8
Orechy v hodnote jadra	8 751	7 994	8 640	7 972	91,1

Prameň: ŠÚ SR

Vývoj spotreby ovocia (kg/obyvateľ/rok)

Tab. 7

Druh	2008	2009	2010	2011	2012	Index 2012/11
Ovocie a ovocné výrobky (v hodnote čerstvého)	65,0	55,3	53,6	50,6	53,4	105,5
z toho ovocie čerstvé	42,3	40,9	41,2	40,0	38,8	97,0

Prameň: ŠÚ SR

Priemerné ročné ceny výrobcov ovocia v poľnohospodárstve (Sk/t, €/t)

Tab. 8

Druh ovocia	2008 (Sk/t)	2008 (€/t)	2009 (€/t)	2010 (€/t)	2011 (€/t)	2012 (€/t)	Index 2012/08
Jablká stolové	11 413	378,84	338,76	393,87	396,98	393,00	103,7
Hrušky	11 045	366,63	372,30	449,17	434,41	464,60	126,7
Broskyne	19 408	644,23	558,71	632,48	564,93	558,90	86,8
Marhule	20 955	695,58	688,70	855,21	762,92	884,10	127,1
Slivky	14 165	470,19	336,36	451,39	418,48	459,70	97,8
Čerešne	34 698	1 151,76	1 030,49	985,02	1 099,55	1 011,80	87,8
Višne	23 147	768,34	773,99	828,10	781,28	763,30	99,3
Ríbezle červené	19 889	660,19	689,09	758,70	773,55	831,20	125,9
Orechy	36 445	1 209,75	-	-	-	-	-
Stolové hrozno	17 273	573,36	540,07	587,17	605,65	661,70	115,4
Jahody záhradné	31 589	1 048,56	1 052,15	1 190,27	1 082,42	1 335,30	127,3

Prameň: ŠÚ SR

- údaj sa nevyskytol

- prepočítací kurz SK na € je 1 € = 30,126 Sk

Bilancia zahraničného obchodu SR s ovocím**Tab. 9**

Rok	Údaje v tonách			Údaje v tis €		
	Export	Import	Rozdiel ⁵	Export	Import	Saldo ⁴
2008	75 758	264 304	-188 546	78 430	221 002	-142 571
2009	51 534	255 293	-203 759	57 371	194 548	-137 177
2010	49 301	251 247	-201 946	50 075	197 595	-147 520
2011	49 887	252 995	-203 108	57 616	204 030	-146 414
2012	55 618	241 875	-186 257	67 848	219 148	-151 300

Prameň: MPRV SR, ŠÚ SR

Vývoj zberových plôch zeleniny na ornej pôde (ha)**Tab. 10**

Druh	2008	2009	2010	2011	2012	Index 2012/08
Kapusta biela	668	559	548	587	487	72,9
Kapusta červená	34	33	24	11	18	52,9
Kapusta pekinská	17	4	4	6	1	5,9
Karfiol	141	117	171	146	131	92,9
Brokolica	13	9	33	41	79	607,7
Kel hlávkový	33	27	33	27	19	57,6
Kel ružičkový	D	0	D	-	-	
Kaleráb	35	36	39	46	44	125,7
Zeler	40	31	32	28	27	67,5
Mrkva a karotka	455	387	347	286	250	54,9
Petržlen	247	241	342	338	357	144,5
Červená repa	20	23	33	37	32	160,0
Red'kovka	13	22	83	21	15	115,4
Uhorky nakladačky	166	151	145	130	104	62,7
Uhorky šalátové	68	70	116	73	50	73,5
Melóny cukrové	65	45	39	55	47	72,3
Dyňa červená	219	224	210	191	204	93,2
Paprika	365	383	352	297	270	74,0
Rajčiaky konzumné	163	159	137	154	138	84,7
Rajčiaky priemyselné	613	601	403	613	370	60,4
Cibuľa	780	622	804	804	690	88,5
Cesnak	29	25	22	43	30	103,4
Pór	1	1	1	1	D	
Šalát hlávkový	36	36	36	26	10	27,8
Špenát	169	187	130	128	189	111,8
Fazuľa struková	1	1	1	7	7	700,0
Hrach strukový	327	1 301	1 645	1 332	1 079	330,0
Špargľa	366	359	360	357	268	73,2
Kukurica cukrová	1 898	1 137	2 017	1 965	1 759	92,7
Cukety	28	33	14	32	44	157,1
Tekvica	459	659	1 395	1 581	1 363	296,9
Baklažán	D	1	-	-	D	
Ostatná zelenina	13	65	111	37	132	1015,4
Orná pôda spolu	7 482	7 547	9 626	9 401	8 214	109,8

Prameň: ŠÚ SR

- údaj sa nevyskytol

D dôverný údaj

Produkcia zeleniny na ornej pôde (t)

Tab. 11

Zelenina	2008	2009	2010	2011	2012	Index 2012/08
Kapusta biela	18 212	13 896	10 700	15 059	11 571	63,5
Kapusta červená	614	745	517	410	494	80,5
Kapusta pekinská	78	88	35	102	14	17,9
Kapusta spolu	18 904	14 729	11 252	15 571	12 079	
Karfiol	1 367	1 194	981	1 333	2 796	204,5
Brokolica	119	99	30	185	2 572	2 161,3
Kel hlávkový	437	543	508	476	190	
Kel ružičkový	D	0	D	-	-	
Kaleráb	457	495	378	688	583	
Zeler	581	398	340	303	375	64,5
Mrkva a karotka	9 435	7 934	7 159	7 024	6 685	70,9
Petržlen	3 257	2 124	2 601	3 657	5 602	172,0
Červená repa	402	426	610	872	468	116,4
Red'kovka	82	131	46	140	125	152,4
Uhorky nakladačky	1 540	1 531	1 130	1 235	1 144	74,3
Uhorky šalátové	3 207	3 766	3 580	4 531	3 034	94,6
Melóny cukrové	329	455	190	321	375	114,0
Dyňa červená	2 497	2 888	1 519	1 847	2 491	99,8
Paprika zeleninová	5 108	6 727	4 073	6 266	5 746	112,5
Rajčiaky konzumné	8 977	7 475	5 598	7 511	4 303	47,9
Rajčiaky priemyselné	*21 621	*18 510	*4 871	*11 577	9 943	46,0
Cibuľa	14 981	12 831	14 659	21 594	12 983	86,7
Cesnak	91	84	104	269	118	
Pór	4	6	6	12	D	
Šalát hlávkový	459	435	306	152	221	48,1
Špenát	1 994	1 627	1 079	2 041	2 473	124,0
Fazuľa struková	3	3	3	23	19	633,3
Hrach strukový	381	2 892	2 428	4 749	2 062	541,2
Špargľa	1 242	1 296	744	1 003	801	64,5
Kukurica cukrová	18 743	6 887	9 432	11 648	9 913	52,9
Cukety	706	555	181	582	534	75,6
Tekvica	771	976	3 676	2 776	3 013	
Baklažán	D	2	-	-	D	
Ostatná zelenina	91	324	237	241	152	167,0
Zelenina spolu	117 805	97 250	77 721	108 627	90 806	77,1

Prameň: ŠÚ SR, PPA

- údaj sa nevyskytol

D dôverný údaj

*podľa údajov PPA produkcia priemyselných rajčiakov bola:

v roku 2004: 29 622 t, v roku 2005: 23 558 t, v roku 2006: 26 995 t, v roku 2007: 20 604 t,

v roku 2008: 23 589 t, v roku 2009: 21 245 t, v roku 2010: 1 400 t, v roku 2011: 12 419 t

Vývoj zberových plôch zeleniny vrátane odhadu samozásobiteľov (ha)

Tab. 12

Druh	2008	2009	2010	2011	2012	Index 2012/08
Kapusta biela	3 827	3 718	3 707	-	-	-
Kapusta červená	420	420	411	-	-	-
Kapusta pekinská	23	4	4	-	-	-
Kapusta spolu	4 270	4 142	4 122	4 150	4408	103,2
Karfiol	873	849	903	878	652	74,7
Brokolica	125	121	145	153	129	103,2
Kel hlávkový	882	876	881	876	640	
Kel ružičkový	108	108	108	108	60	
Kaleráb	1 177	1 179	1 181	1 189	1186	
Zeler	242	233	233	230	179	74,0
Mrkva a karotka	2 562	2 494	2 454	2 393	2500	97,6
Petržlen	1 022	1 016	1 116	1 113	1132	110,8
Červená repa	285	288	298	302	297	104,2
Red'kovka	152	161	222	160	225	148,0
Uhorky nakladačky	1 213	1 198	1 192	1 177	1304	107,5
Uhorky šalátové	978	981	1 027	983	961	98,3
Melóny cukrové	126	106	101	116	68	54,0
Dyňa červená	334	339	326	307	219	65,6
Paprika	2 067	2 084	2 053	1 998	1971	95,4
Rajčiaky konzumné	2 321	2 321	2 300	-	-	
Rajčiaky priemyselné	617	601	403	-	-	
Rajčiaky spolu	2 938	2 922	2 703	2 929	2958	100,7
Cibuľa	2 346	2 188	2 370	2 369	2255	
Cesnak	529	526	523	544	530	
Pór	14	14	14	14	14	100,0
Šalát hlávkový	310	310	310	300	284	91,6
Špenát	229	246	190	188	249	108,7
Fazuľa struková	220	220	220	225	226	102,7
Hrach záhradný	1 032	2 006	2 350	2 038	1784	172,9
Špargľa	304	358	360	357	268	88,2
Kukurica cukrová	2 264	1 503	2 383	2 331	2227	98,4
Cukety	832	837	818	836	523	
Tekvica	894	1 094	1 829	2 015	1667	
Baklažán	18	18	17	17	5	27,8
Ostatná zelenina	80	132	111	37	242	302,5
Zelenina spolu	28 426	28 547	30 559	30 334	29 164	102,6

Prameň: ŠÚ SR

- údaj sa nevyskytol

* rajčiaky spolu

Celková produkcia zeleniny vrátane odhadu samozásobiteľov (t)**Tab. 13**

Zelenina	2008	2009	2010	2011	2012	Index 2012/08
Kapusta biela	49 991	45 674	42 479	-	-	-
Kapusta červená	4 295	4 426	4 198	-	-	-
Kapusta pekinská	555	88	35	-	-	-
Kapusta spolu	54 841	50 188	46 712	51 030	56 952	103,8
Karfiol	9 633	9 461	6 168	6 520	6 664	69,2
Brokolica	1 140	1 120	652	807	2 835	248,7
Kel hlávkový	8 382	8 487	6 953	6 921	5 099	
Kel ružičkový	808	808	808	808	450	
Kaleráb	13 703	13 740	11 723	12 033	11 007	
Zeler	2 331	2 148	2 089	2 052	1 578	67,7
Mrkva a karotka	37 155	35 654	34 879	35 044	32 560	87,6
Petržlen	9 761	8 627	8 204	9 261	12 052	123,5
Červená repa	3 332	3 355	3 540	3 802	3 542	106,3
Red'kovka	867	917	832	926	1 341	154,7
Uhorky nakladačky	12 120	12 111	11 710	11 815	12 184	100,5
Uhorky šalátové	15 235	15 795	15 608	16 560	18 373	120,6
Melóny cukrové	859	984	719	850	528	61,5
Dýňa červená	4 089	4 479	2 790	3 119	2 643	64,6
Paprika zeleninová	24 620	26 238	23 584	25 777	27 691	112,5
Rajčiaky konzumné	34 960	33 373	31 586	32 657	-	
Rajčiaky priemyselné	*21 626	*18 510	*4 871	*12 419	-	
Rajčiaky spolu	56 586	51 883	36 457	45 076	44 393	78,5
Cibuľa	28 544	26 394	28 222	35 157	33 328	
Cesnak	2 129	2 121	2 141	2 307	2 239	
Pór	84	86	86	92	93	110,7
Šalát hlávkový	2 900	2 876	2 747	2 593	2 591	89,3
Špenát	2 395	2 028	1 480	2 442	3 133	130,8
Fazuľa struková	1 118	1 118	998	828	523	46,8
Hrach záhradný	2 803	5 314	4 850	7 171	3 408	121,6
Špargľa	1 080	1 296	744	1 003	801	74,2
Kukurica cukrová	20 852	8 997	11 542	13 758	12 547	60,2
Cukety	9 629	9 478	9 104	9 505	5 507	
Tekvica	5 451	5 655	8 756	7 265	5 445	
Baklažán	186	168	93	93	50	26,9
Ostatná zelenina	325	558	237	241	592	182,2
Zelenina spolu	332 954	312 084	284 429	314 855	310 148	93,2

Prameň: ŠÚ SR, PPA

- údaj sa nevyskytol

D dôverný údaj

* údaj PPA

Celková bilancia zeleniny (ha, t)**Tab. 14**

Ukazovateľ	2008	2009	2010	2011	2012	Výhľad 2013
Zberová plocha	28 426	28 547	30 559	30 334	29 165	28 500
Produkcia	332 954	312 084	284 429	314 855	310 148	305 379
Dovoz	248 774	252 651	261 884	265 986	250 150	257 668
Celková ponuka	581 728	564 735	546 313	580 841	560 298	563 047
Dodávky pre sprac. priem	30356	28 081	27 090	20 736	41 519	29 357
Vývoz	51 682	45 198	56 751	28 115	35 429	41 373
Spotreba	406 008	386 222	383 581	384 182	*368 286	380 568
Ostatný predaj, spotreba a straty*	93 682	105 234	78 891	147 808	115 064	111 749
Celkové použitie	581 728	564 735	546 313	580 841	560 298	563 047

Prameň ŠÚ SR, MPRV SR, VÚEPP

* odhad

Celková spotreba zeleniny (t)**Tab. 15**

Druh zeleniny	2008	2009	2010	2011	Index 2011/08
Zelenina a zeleninové výrobky	544 029	555 312	513 691	543 046	99,8
Zelenina čerstvá	406 008	386 222	364 334	384 182	94,6

Prameň ŠÚ SR

Vývoj spotreby zeleniny (kg/obyvateľ)**Tab. 16**

Druh	2008	2009	2010	2011	2012	Index
Zelenina a zeleninové výrobky (v hodnote čerstvej)	100,6	102,5	94,6	100,6	100,1	99,5
Zelenina čerstvá	75,1	71,3	67,0	71,2	69,2	92,1

Prameň ŠÚ SR

Priemerné ročné ceny výrobcov zeleniny**Tab. 17**

Zelenina	2008 (Sk/t)	2008 (€/t)	2009 (€/t)	2010 (€/t)	2011 (€/t)	2012 (€/t)	Index 2012/08
Zeler s vňaťou	13 272	440,55	410,51	458,80	454,27	496,30	112,7
Zeler bez vňate	11 007	365,37	319,05	400,98	400,13	436,20	119,4
Červená repa	5 326	176,79	171,57	182,45	187,63	192,40	108,8
Karotka s vňaťou	13 867	460,30	486,54	542,27	636,14	667,70	145,1
Karotka bez vňate	7 115	236,17	145,59	261,70	266,56	267,40	113,2
Petržlen s vňaťou	13 275	440,65	466,53	598,36	681,96	739,70	167,9
Petržlen bez vňate	13 529	449,08	452,68	523,55	555,02	594,30	132,3
Cibuľa s vňaťou	30 368	1 008,03	1 099,39	1 116,44	1 144,79	1 142,80	113,4
Cibuľa bez vňate	8 372	277,90	249,97	291,43	274,93	285,50	102,7
Dyňa červená	5 821	193,22	198,12	224,56	222,55	251,70	130,3
Uhorky nakladačky	15 153	502,99	463,07	511,32	517,97	581,50	115,6
Uhorky šalátové	22 429	744,51	604,14	623,43	609,28	613,70	82,4
Rajčiaky konzumné	32 936	1 093,27	771,74	817,63	896,85	905,10	82,8
Rajčiaky priemyselné	3 597	119,40	128,78	140,28	154,76	174,20	145,9
Kaleráb s vňaťou	32 151	1 067,22	921,87	1 015,72	978,49	998,30	93,5
Kaleráb bez vňate	5 806	192,72	192,26	201,01	196,31	194,90	101,1
Kel hlávkový	8 018	266,15	243,43	267,78	277,87	318,50	119,7
Karfiol	15 099	501,19	507,16	524,47	547,17	586,20	117,0
Kapusta biela	5 002	166,04	151,10	238,75	230,33	224,40	135,1
Paprika zeleninová	20 738	688,38	693,94	853,99	793,29	793,50	115,3
Šalát hlávkový	39 426	1 308,70	1 293,91	1 288,89	1 236,67	1 263,70	96,6

Prameň: ŠÚ SR

prepočítací kurz SK na € je 1 € = 30,126 Sk

Bilancia zahraničného obchodu SR so zeleninou**Tab. 18**

Rok	Údaje v tonách			Údaje v tis. €		
	Vývoz	Dovoz	Rozdiel	Vývoz	Dovoz	Saldo
2008	51 682	248 774	-197 092	41 556	147 006	-105 451
2009	45 198	252 651	-207 453	35 793	143 752	-107 959
2010	56 751	261 884	-205 133	45 101	171 792	-126 691
2011	28 115	265 986	-237 871	24 618	165 480	-140 862
2012	35 638	253 209	-217 571	35 940	163 894	-127 954

*Prameň: MPRV SR, ŠÚ SR**Ing. Eva Meravá*

Štandardné výsledky FADN (Farm Accountancy Data Network) v členských štátoch EÚ v roku 2010 (v Eurách; priemer za podnik / hektár / kus)*FADN Standard Results 2010 in EU Member States (in Euro; average per farm, / hectare / unit)*

Hlavným zdrojom informácií pre posudzovanie stavu a vývoja poľnohospodárstva v krajinách Európskej únie je dátová informačná sieť účtovníctva poľnohospodárskych podnikov (Farm Accountancy Data Network, FADN), fungujúca na princípoch stanovených Nariadením Rady (ES) č. 1217/2009 o vytvorení siete pre zhromažďovanie účtovných údajov o príjmoch a hospodárskej činnosti poľnohospodárskych podnikov v Európskom spoločenstve. Je založená na každoročnom zisťovaní a zbere účtovných údajov od vybraných podnikov do reprezentatívneho výberového súboru. Zber dát vykonávajú Styčné agentúry pre FADN v členských štátoch EÚ prostredníctvom svojich národných farmárskych výkazov. Do databázy, spravovanej Výborom FADN Generálneho riaditeľstva pre poľnohospodárstvo a vidiecky rozvoj EÚ, sú dáta poskytované v jednotnom formáte podľa Nariadenia Komisie (EC) č. 868/2008 o forme dotazníka na zistenie príjmov poľnohospodárskych podnikov a analyzovanie ich činnosti. Formát výkazu je záväzný a jednotný pre celú EÚ, čím sa databáza FADN stala jediným harmonizovaným zdrojom mikroekonomických dát, zabezpečujúcim ich kompatibilitu a komparabilitu. Zhromažďované účtovné dáta sú, okrem hodnotenia a porovnávania situácie v krajinách EÚ a vydávania správ o výsledkoch, využívané aj ako podkladové materiály pre tvorbu a hodnotenie dopadov a účinnosti opatrení Spoločnej poľnohospodárskej politiky, prípadne pri rozhodovaní o ich zmenách.

Informácie, zhromažďované od fariem a poskytované do databázy FADN, obsahujú približne 1000 premenných z dvoch okruhov: fyzické a štrukturálne údaje (umiestnenie, výmera poľnohospodárskej pôdy pre jednotlivé plodiny, počty chovaných zvierat, pracovné sily) a ekonomické a finančné údaje (hodnota produkcie rôznych plodín, zásoby, predaje a nákupy, výrobné náklady, majetok, záväzky, výrobné kvóty, dotácie, vrátane tých, ktoré súvisia s aplikáciou opatrení SPP).

Metodológia výberu podnikov do databázy FADN si kladie za cieľ poskytnúť reprezentatívne údaje podľa jednotnej typológie (Nariadenie Komisie (EC) č. 1242/2008 z 8. 12. 2008, ktorým sa stanovuje typológia Spoločenstva pre poľnohospodárske podniky) na základe troch základných kritérií: región, ekonomická veľkosť a typ výrobného zamerania podniku.

Podľa výsledkov poľnohospodárskych štatistických prieskumov (cenzus, štrukturálne zisťovanie fariem) každý členský štát vypracováva Plán výberu podnikov z oblasti prieskumu, reprezentujúcej najmenej 90 % celkovej štandardnej produkcie v členskom štáte, do výberového súboru podľa uvedených kritérií. Každému podniku výberového súboru je

priradená individuálna váha podľa počtu poľnohospodárskych podnikov z oblasti prieskumu, ktoré tento podnik reprezentuje.

Za účtovný rok 2010 bolo do databázy FADN odoslaných celkom 82 872 výkazov, ktoré cez prepočty podľa priradených váh reprezentujú približne 5 miliónov fariem v oblasti prieskumu. Oneskorenie publikovania dát je spôsobené veľkým rozsahom súboru, podrobným testovaním správnosti dát, kontrolami nadväzností a limitov, rôznymi triediacimi kritériami a pod.; v účtovnom roku 2010 metodickou zmenou výpočtu štandardnej produkcie.

Štandardné výsledky detailne popisujú ekonomickú situáciu poľnohospodárskych podnikov podľa rôznych agregácií a sú každoročne zverejňované na stránke FADN. Pre rozsiahlosť súboru prezentujeme hodnoty za jednotlivé krajiny, bez podrobnejšieho triedenia.

*Mgr. Katarína Bradáčová
Ing. Peter Husár
VÚEPP Bratislava*

Štandardné výsledky Farm Accountancy Data Network (FADN) za rok 2010 (priemer za podnik)

Ukazovateľ	Belgicko	Bulharsko	Cyprus	Česká republika	Dánsko	Estónsko	Fínsko	Francúzsko	Grécko	Holandsko	Írsko	Litva	Lotyšsko	Luxembursko	Maďarsko	Malta	Nemecko	Poľsko	Portugalsko	Rakúsko	Rumunsko	Slovensko	Slovinsko	Spojené kráľovstvo	Španielsko	Švédsko	Taliansko	EU-27		
YS02	30620	115270	10220	14820	28700	8010	39170	291430	314630	51140	103820	53400	21970	1550	105340	2960	192880	727750	110590	93250	1042280	4270	40960	92360	514870	27370	781220	4820850		
YS03	Počet podnikov vo výberovom súbore	1000 - <2000	2000 - <3000	200 - <500	1000 - <2000	1000 - <2000	500 - <1000	500 - <1000	7000 - <8000	3000 - <4000	1000 - <2000	1000 - <2000	1000 - <2000	200 - <500	1000 - <2000	500 - <1000	8000 - <9000	10000 - <20000	2000 - <3000	2000 - <3000	5000 - <6000	500 - <1000	500 - <1000	2000 - <3000	8000 - <9000	1000 - <2000	10000 - <20000	80000 - <90000		
Štruktúra a výnosy (natúralné ukazovatele)																														
SE005	Ekonomická veľkosť	236,40	22,20	33,10	247,40	292,70	66,90	75,10	154,10	16,60	370,10	35,40	23,60	32,50	158,00	40,10	29,90	200,90	23,70	31,80	56,70	8,80	352,70	20,30	186,40	55,90	119,20	57,60	57,10	
SE010	Pracovné sily celkom (AWU)	2,11	2,46	1,47	6,66	1,69	2,00	1,29	2,40	1,54	2,77	1,11	1,79	2,30	1,73	1,46	1,43	2,23	1,68	1,57	1,39	1,36	12,87	1,77	2,90	1,35	1,41	1,27	1,58	
SE011	Pracovné sily celkom (hod.)	4 984,81	4 566,77	3 049,38	13 575,49	3 184,76	4 428,49	2 592,38	3 297,74	2 964,10	5 981,30	2 342,20	3 872,47	4 038,45	3 818,68	3 217,58	3 374,83	4 940,99	3 827,19	3 012,10	3 156,98	3 386,29	23 875,18	3 234,08	4 962,86	2 658,84	2 997,93	2 721,68	3 401,50	
SE015	Neplatené pracovné sily (AWU)	1,66	1,18	1,40	1,30	0,82	1,10	1,50	1,47	1,36	1,45	1,50	1,42	1,35	1,45	0,70	1,30	1,37	1,47	1,28	1,30	1,19	1,25	1,69	1,27	0,98	1,11	0,96	1,21	
SE016	Neplatené pracovné sily (hod.)	4 145,46	2 182,02	2 160,89	2 857,66	1 625,85	2 247,50	2 176,65	2 356,59	2 594,24	3 337,66	2 208,82	3 117,45	2 729,61	3 202,03	1 550,38	3 078,91	3 017,70	3 358,15	2 463,19	2 973,98	2 971,78	144,36	3 089,72	3 143,71	1 967,77	2 429,44	2 164,37	2 649,02	
SE020	Platené pracovné sily (AWU)	0,45	1,29	0,43	5,35	0,87	0,99	0,24	0,57	0,18	1,32	0,06	0,37	0,68	0,28	0,76	0,13	0,87	0,21	0,29	0,09	0,17	11,62	0,08	0,82	0,37	0,30	0,31	0,37	
SE021	Platené pracovné sily (hod.)	839,35	2 384,75	888,49	10 717,83	1 558,91	2 180,99	415,73	941,16	369,85	2 643,64	133,38	755,02	1 308,84	616,64	1 667,20	295,92	1 923,29	469,04	548,91	183,00	414,51	21 451,30	144,36	1 819,15	691,07	568,49	557,30	752,48	
SE025	Využívaná poľnohospodárska pôda (ha)	47,94	33,32	9,20	226,23	93,09	116,99	55,00	87,59	8,63	35,06	44,06	47,03	70,75	83,37	46,80	2,69	85,24	18,35	24,32	31,00	9,89	501,60	11,88	157,56	36,70	98,02	15,77	32,16	
SE030	Prenajatá poľnohospodárska pôda (ha)	35,47	30,11	5,85	190,25	25,62	72,01	19,82	76,22	4,37	14,48	7,88	26,81	33,90	42,48	27,51	2,20	59,15	5,10	6,75	8,58	5,28	478,83	4,28	66,78	13,60	51,33	6,48	17,34	
SE035	Obilniny (ha)	12,15	17,60	3,50	97,29	53,50	38,57	23,29	30,88	3,30	3,83	3,13	21,47	25,62	17,86	24,19	0,00	35,11	10,46	2,20	9,80	4,91	173,43	2,41	33,12	11,98	34,74	5,20	11,80	
SE041	Ostatné poľné plodiny (ha)	5,99	9,95	0,21	41,87	11,86	17,00	6,71	11,53	1,30	5,00	0,26	7,70	6,43	3,57	7,98	0,26	12,99	2,54	0,39	2,88	1,67	82,78	0,42	12,17	2,49	8,94	0,98	3,78	
SE042	Plodiny pre energetické účely (ha)	0,20	0,00	0,00	0,12	0,19	0,44	0,02	0,73	0,00	0,00	0,05	0,04	0,00	0,21	0,03	0,00	1,21	0,01	0,00	0,34	0,00	0,55	0,00	0,01	0,00	0,19	0,00	0,11	
SE046	Zelenina a kvety (ha)	1,24	0,18	0,42	0,81	0,50	0,12	0,15	0,68	0,12	2,27	0,00	0,06	0,39	0,00	0,64	0,65	0,52	0,19	0,40	0,08	0,07	2,25	0,07	0,80	0,28	0,69	0,37	0,30	
SE050	Vínice (ha)	0,00	0,46	0,25	1,27	0,00	0,00	0,00	2,37	0,26	0,00	0,00	0,00	0,00	0,72	0,52	0,24	0,44	0,00	1,20	0,48	0,10	1,10	0,41	0,00	1,28	0,00	0,66	0,51	
SE054	Trvalé kultúry (ha)	0,69	0,44	1,22	0,82	1,90	0,27	0,25	0,55	2,11	0,67	0,06	0,28	0,47	0,00	0,82	0,23	0,29	0,50	3,38	0,17	0,13	2,71	0,26	0,19	6,34	0,01	1,98	1,43	
SE055	Ovocné sady (ha)	0,57	0,41	0,62	0,76	0,37	0,23	0,09	0,50	0,49	0,38	0,00	0,28	0,42	0,00	0,78	0,19	0,25	0,48	1,70	0,15	0,13	2,00	0,25	0,17	2,89	0,01	0,69	0,67	
SE060	Olivové sady (ha)	0,00	0,00	0,60	0,00	0,00	0,00	0,00	0,03	1,61	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,04	0,00	0,00	2,31	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,45	0,00	1,25	0,73
SE065	Ostatné trvalé kultúry (ha)	0,12	0,03	0,00	0,06	0,72	0,04	0,16	0,02	0,01	0,29	0,06	0,00	0,05	0,00	0,05	0,00	0,05	0,01	0,01	0,00	0,00	0,70	0,00	0,02	0,00	0,00	0,04	0,03	
SE071	Kŕmne plodiny (ha)	27,23	3,91	3,30	82,87	22,10	47,93	21,41	39,50	1,58	23,20	40,51	15,74	30,85	61,18	9,47	1,21	34,53	4,38	11,94	17,71	2,93	234,12	8,27	105,88	10,35	47,33	6,10	13,10	
SE072	Neobhospodávaná p.p. (ha)	0,06	0,25	0,00	0,00	2,38	0,53	0,17	0,31	0,44	0,15	0,10	0,00	0,00	0,05	0,02	0,01	0,64	0,06	4,60	0,54	0,01	0,00	0,00	0,11	2,96	3,44	0,03	0,57	
SE073	Výľatá pôda (ha)	0,00	0,53	0,53	0,93	0,18	4,59	2,63	1,66	0,00	0,00	0,00	2,90	5,94	0,00	2,78	0,09	0,72	0,19	0,00	0,00	0,03	4,17	0,00	0,62	0,70	0,00	0,71	0,53	
SE074	Pôda bez produkcie celkom (ha)	0,17	0,78	0,53	1,14	4,40	13,30	2,80	1,97	0,47	0,15	0,10	2,28	5,94	0,05	3,60	0,10	1,36	0,27	4,97	0,54	0,05	4,17	0,00	2,82	3,92	3,46	0,74	1,21	
SE075	Lesné pozemky (ha)	0,00	5,51	0,00	0,98	0,00	1																							

Kód	Ukazovateľ	Belgicko	Bulharsko	Cyprus	Česká republika	Dánsko	Estónsko	Fínsko	Francúzsko	Grécko	Holandsko	Írsko	Litva	Lotyšsko	Luxembursko	Maďarsko	Malta	Nemecko	Poľsko	Portugalsko	Rakúsko	Rumunsko	Slovensko	Slovinsko	Spojené kráľovstvo	Španielsko	Švédsko	Taliansko	EU-27
SE631	Jednotná platba na farmu	15 784,00	0,00	0,00	0,00	31 152,00	0,00	11 898,00	23 121,00	5 283,00	14 833,00	13 280,00	0,00	0,00	22 748,00	0,00	1 158,00	27 937,00	0,00	2 923,00	7 109,00	0,00	0,00	3 404,00	33 315,00	7 322,00	20 674,00	4 639,00	6 217,00
SE632	Jednotná platba na plochu/ha (SAPS)	0,00	2 836,00	1 851,00	36 169,00	0,00	8 870,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4 628,00	3 960,00	0,00	7 766,00	0,00	0,00	2 582,00	0,00	0,00	787,00	70 522,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1 059,00	
SE640	Doplnkové podpory	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
SE650	Podpora podľa článku 68	48,00	38,00	0,00	2 092,00	135,00	180,00	1 229,00	936,00	100,00	680,00	556,00	0,00	563,00	0,00	182,00	0,00	0,00	43,00	204,00	259,00	8,00	0,00	264,00	0,00	64,00	21,00	276,00	
SE699	Ostatné platby	1 572,00	1 739,00	507,00	12 213,00	521,00	4 508,00	1 661,00	2 033,00	200,00	1 658,00	18,00	1 525,00	3 493,00	2 958,00	987,00	222,00	46,00	1 719,00	111,00	88,00	486,00	21 179,00	564,00	788,00	152,00	135,00	172,00	
SE390	Dane a poplatky	2 063,00	170,00	63,00	2 304,00	5 374,00	268,00	359,00	2 154,00	61,00	3 643,00	175,00	106,00	373,00	1 206,00	417,00	20,00	2 104,00	237,00	100,00	640,00	151,00	6 300,00	81,00	781,00	385,00	113,00	1 228,00	
SE395	Saldo DPH bez DPH na investície	1 240,00	0,00	1,00	0,00	0,00	75,00	0,00	-1,00	207,00	62,00	-372,00	-252,00	-128,00	8 893,00	-419,00	0,00	3 071,00	-36,00	-183,00	2 400,00	-2,00	0,00	-357,00	-3,00	1 085,00	0,00	356,00	
SE405	Saldo investičných podpôr a daní	618,00	57,00	647,00	4 452,00	156,00	2 803,00	1 005,00	1 337,00	22,00	-568,00	-134,00	4 066,00	1 444,00	3 188,00	512,00	1 838,00	-2 075,00	48,00	534,00	-513,00	5,00	14 024,00	1 242,00	1 357,00	-46,00	0,00	155,00	
SE406	Podpory na investície	2 721,00	57,00	647,00	4 452,00	156,00	2 876,00	1 005,00	1 292,00	29,00	389,00	657,00	4 134,00	1 444,00	13 782,00	630,00	1 838,00	488,00	253,00	597,00	1 968,00	5,00	14 024,00	1 872,00	1 357,00	216,00	0,00	230,00	
SE407	Prémie za zrušenie produkcie mlieka	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	45,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
SE408	DPH na investície	2 102,00	0,00	0,00	0,00	0,00	73,00	0,00	0,00	0,00	0,00	791,00	68,00	0,00	10 594,00	118,00	0,00	2 564,00	205,00	63,00	2 481,00	0,00	0,00	630,00	0,00	262,00	0,00	75,00	
SE410	Hrubý dôchodok farmy	119 803,00	19 151,00	19 783,00	127 249,00	165 409,00	39 230,00	59 558,00	100 628,00	19 594,00	199 391,00	28 824,00	20 547,00	21 543,00	99 259,00	26 932,00	12 020,00	101 501,00	15 837,00	18 550,00	43 515,00	7 491,00	167 261,00	14 467,00	108 847,00	32 645,00	64 460,00	35 112,00	
SE415	Čistá pridaná hodnota farmy	90 670,00	15 376,00	17 024,00	94 574,00	125 819,00	28 281,00	35 654,00	70 690,00	16 400,00	146 187,00	21 651,00	14 488,00	14 495,00	47 035,00	21 417,00	9 800,00	73 896,00	11 795,00	15 072,00	28 547,00	6 369,00	75 181,00	6 515,00	82 318,00	29 212,00	43 030,00	28 468,00	
SE420	Dôchodok rodinnej farmy	64 820,00	8 032,00	13 265,00	22 381,00	9 091,00	17 738,00	23 907,00	42 457,00	14 021,00	60 509,00	17 169,00	15 198,00	10 499,00	28 776,00	12 749,00	9 666,00	34 055,00	9 981,00	12 538,00	23 354,00	5 233,00	-44 142,00	6 660,00	52 251,00	22 194,00	17 036,00	22 573,00	
Dôchodok na ročnú pracovnú jednotku (na osobu v €)																													
SE425	Čistá pridaná hodnota / AWU	42 882,30	6 244,98	11 616,70	14 207,25	74 444,88	14 170,10	27 652,79	34 695,40	10 668,69	52 775,81	19 467,22	8 106,30	7 150,63	27 220,54	14 643,17	6 874,95	33 066,92	7 026,17	9 600,59	20 557,09	4 691,62	5 842,10	3 685,28	39 441,53	21 646,23	30 615,00	22 471,92	17 143,26
SE430	Dôchodok rodinnej farmy/rodiinná pracovná jednotka	39 040,62	3 375,24	12 702,62	12 674,64	11 053,72	12 579,86	22 794,45	28 820,17	10 317,26	41 661,22	16 357,87	10 332,23	7 164,55	19 860,19	15 695,53	7 584,09	26 026,83	6 528,32	9 765,89	17 917,70	3 840,78	4 803,24	3 944,89	41 271,24	22 137,76	15 568,28	23 560,42	14 518,96
SE436	Majetok celkom	580 064,00	103 276,00	256 029,00	794 704,00	2 603 184,00	185 321,00	395 895,00	408 916,00	93 469,00	2 240 756,00	800 851,00	106 029,00	105 969,00	1 086 776,00	134 677,00	190 955,00	790 328,00	145 600,00	98 854,00	395 710,00	33 303,00	829 884,00	213 003,00	1 400 865,00	330 591,00	710 126,00	342 414,00	299 997,00
SE441	Neobežný majetok	500 069,00	82 760,00	226 420,00	600 140,00	2 251 783,00	141 884,00	327 672,00	243 296,00	88 909,00	1 941 275,00	759 497,00	72 297,00	68 697,00	897 656,00	87 779,00	176 700,00	670 673,00	129 147,00	79 265,00	311 179,00	25 431,00	408 099,00	199 925,00	1 246 064,00	220 492,00	554 543,00	288 039,00	243 636,00
SE446	Poľnohospodárska pôda, trvalé porasty a kvóty	231 220,00	57 822,00	191 510,00	86 112,00	1 682 408,00	35 045,00	163 926,00	66 460,00	62 394,00	1 453 078,00	651 649,00	18 760,00	24 944,00	447 901,00	37 008,00	92 172,00	453 904,00	72 887,00	49 249,00	84 641,00	7 062,00	51 512,00	101 194,00	1 037 242,00	179 383,00	300 258,00	215 367,00	163 793,00
SE450	Budovy	143 865,00	8 087,00	13 217,00	277 760,00	354 385,00	45 852,00	85 172,00	67 448,00	7 302,00	281 746,00	56 518,00	11 801,00	14 538,00	215 658,00	22 813,00	55 151,00	91 050,00	32 863,00	11 051,00	156 686,00	11 878,00	180 890,00	62 867,00	57 065,00	21 287,00	128 831,00	42 477,00	40 561,00
SE455	Stroje a zariadenia	67 991,00	13 774,00	12 508,00	198 998,00	178 472,00	48 937,00	69 524,00	71 207,00	14 783,00	166 092,00	28 352,00	37 375,00	23 365,00	192 308,00	24 128,00	23 888,00	95 612,00	20 377,00	13 214,00	61 944,00	4 151,00	140 579,00	30 459,00	98 592,00	11 401,00	100 641,00	25 721,00	29 404,00
SE460	Základné stádo a ťažné zvieratá	56 992,00	3 076,00	9 185,00	37 270,00	36 518,00	12 050,00	9 050,00	39 182,00	4 331,00	40 358,00	22 978,00	4 361,00	5 850,00	41 790,00	3 830,00	5 489,00	30 107,00	3 020,00	5 750,00	7 708,00	2 339,00	35 117,00	5 404,00	53 165,00	8 422,00	24 813,00	4 474,00	9 878,00
SE465	Obežné aktiva	79 995,00	20 516,00	29 609,00	194 564,00	351 401,00	43 437,00	68 223,00	165 620,00	4 660,00	299 481,00	41 354,00	33 731,00	37 272,00	189 120,00	46 898,00	14 255,00	119 655,00	16 453,00	19 599,00	84 531,00	7 873,00	421 785,00	13 073,00	154 801,00	110 099,00	155 583,00	54 375,00	56 361,00
SE470	Ostatné hospodárske zvieratá	47 105,00	2 181,00	3 612,00	30 574,00	73 484,00	7 290,00	8 642,00	23 317,00	1 492,00	31 965,00	22 088,00	2 759,00	3 231,00	45 131,00	2 991,00	6 137,00	27 897,00	3 110,00	2 733,00	9 698,00	1 477,00	35 886,00	3 988,00	40 434,00	4 038,00	20 113,00	3 979,00	7 609,00
SE475	Zásoby poľnohospodárskych výrobkov	10 155,00	3 598,00	10,00	26 477,00	50 967,00	11 955,00	12 706,00	49 918,00	912,00	53 762,00	3 551,00	5 942,00	6 008,00	10 944,00	7 091,00	0,00	6 113,00	6 153,00	3 479,00	6 344,00	945,00	55 237,00	8 731,00	23 997,00	1 454,00	20 681,00	5 056,00	7 883,00
SE480	Ostatný obežný majetok	22 736,00	14 736,00	25 987,00	137 512,00	226 950,00	24 192,00	46 875,00	92 385,00	2 355,00	213 755,00	15 715,00	25 030,00	28 033,00	133 045,00	36 815,00	8 118,00	85 645,00	7 190,00	13 377,00	68 499,00	5 450,00	330 662,00	359,00	90 370,00	104 606,00	114 789,00	45 340,00	40 869,00
SE485	Cudzie zdroje (záväzky celkom)	176 007,00	11 399,00	5 085,00	184 198,00	1 446 546,00	56 634,00	113 235,00	162 546,00	612,00	793 829,00	20 283,00	13 351,00	31 685,00	207 620,00	25 936,00	6 916,00	153 022,00	9 935,00	2 992,00	40 460,00	756,00	125 480,00	4 014,00	138 604,00	8 049,00	220 168,00	2 599,00	45 064,00
SE490	Dlhodobé a strednodobé záväzky	175 509,00	6 264,00	4 945,00	113 431,00	1 376 753,00	33 140,00	106 875,00	107 301,00	378,00	701 927,00	17 398,00	6 650,00	21 614,00	180 560,00	10 785,00	4 814,00	104 938,00	6 292,00	1 388,00	30 116,00	453,00	53 265,00	3 674,00	76 781,00	7 129,00	187 353,00	2 483,00	35 181,00
SE495	Krátkodobé záväzky	498,00	5 135,00	141,00	70 767,00	69 793,00	23 494,00	6 361,00	55 246,00	233,00	91 902,00	2 885,00	6 700,00	10 070,00	27 060,00	15 151,00	2 102,00	48 085,00	2 643,00	1 604,00	10 345,00	302,00	72 214,00	340,00	61 822,00	920,00	32 815,00	116,00	9 883,00
SE501	Vlastný majetok	404 058,00	91 877,00	250 944,00	610 505,00	1 156 638,00	128 687,00	282 660,00	246 370,00	92 858,00	1 446 927,00	780 568,00	92 678,00	74 284,00	879 156,00	108 741,00	184 039,00	637 305,00	136 665,00	95 862,00	355 249,00	32 548,00	704 405,00	208 989,00	1 262 262,00	322 541,00	489 958,00	339 815,00	254 933,00
SE506	Zmena vlastného majetku	5 686,00	3 138,00	-783,00	11 128,00	-65 772,00	6 737,00	19 419,00	12 678,00	-2 772,00	138 242,00	-21 156,00	7 270,00	3 576,00	7 833,00	8 687,00	3 893,00	8 082,00	2 051,00	2 649,00	3 325,00	2 512,00	-844 116,00	-943,00	77 935,00	-3 582,00	33 087,00	16 109,00	6 263,00
SE510	Priemerná hodnota vlastného majetku	352 773,00	46 899,00	72 448,00	716 976,00	924 776,00	148 369,00																						

POKYNY PRE AUTOROV A PÍSANIE TEXTU

Vo vedeckom periodiku „Ekonomika poľnohospodárstva“ uverejňujeme pôvodné doteraz nepublikované práce (príspevky) k otázkam agrárnej ekonomiky a politiky (ekonomika odvetvia, ekonomika výrobných odvetví, podnikové riadenie, domáci a medzinárodný trh, medzinárodná ekonomická integrácia, sociálno-ekonomické problémy poľnohospodárstva a rozvoj vidieka, informačné technológie).

Obsah periodika delíme na stálu rubriku Vedecké práce a výberové rubriky Prehľady a konzultácie, Informácie z vedy, Informácie zo sveta, Poradenstvo, Recenzie, Diskusia, Štatistické prehľady a Prílohy.

Príspevky zodpovedajúce profilu periodika publikujeme v slovenskom, českom alebo anglickom jazyku.

Názov príspevku musí byť krátky a výstižný. Za názvom nasleduje 10 riadkový súhrn (**abstract**) v anglickom a slovenskom jazyku. Ďalej nasleduje 4-6 kľúčových slov (**key words**) v anglickom a slovenskom jazyku, oddelených pomlčkami.

Text príspevku musí byť písaný v editore MS Word (.doc; docx). Príspevky vo formáte pdf nebudú akceptované. Tabuľky, grafy a ostatné podklady (napr. obrázky a mapy) musia byť predložené oddelene od textu. Word editor musí byť použitý aj k tvorbe tabuliek, t. j. tabuľka musí byť vo Worde editovateľná. Grafy musia byť predložené v MS Excel (.xls) a musia obsahovať originálne dáta. Obrázky vo formáte JPGE alebo TIF musia byť predložené vo vysokom rozlíšení (min. 300 dpi). Všetky grafy a obrázky musia byť číslované kontinuálne v poradí, v akom sú zahrnuté v texte.

Rozsah textu príspevku v rubrike „Vedecké práce“ je 10-15 normalizovaných strán, vrátane tabuliek, grafov v texte alebo prílohových tabuliek a grafov.

Literatúra a bibliografické citácie (odkazy na použitú literatúru) majú zodpovedať medzinárodnej norme ISO 690. Zoznam literatúry uvádzame za textom na konci príspevku.

Autor zodpovedá za pôvodnosť príspevku a taktiež za jeho vecnú a formálnu správnosť. Ďalej autor uvedie **kontaktnú adresu** svojho pracoviska, príp. bydliska, telefónne číslo, fax, e-mail a získané tituly.

Redakcia periodika prijíma príspevky na uvedenej adrese v tiráži a vyhradzuje si právo postúpiť rukopis príspevku na lektorské posúdenie.

Redakčná rada schvaľuje publikovanie jednotlivých príspevkov na základe posúdenia ich vhodnosti pre periodikum a na základe hodnotenia lektorov v lektorských posudkoch.

Podrobné „**Pokyny pre autorov**“ sú k dispozícii priamo v redakcii na VÚEPP Bratislava.

Dokumenty, informácie a poznatky získané z vedeckého časopisu Ekonomika poľnohospodárstva je možné využívať len na študijné a vedecké účely a pre vlastnú potrebu a nie je možné ich použiť na komerčné účely. Využívanie informácií, poznatkov a údajov získaných z časopisu sa riadi všeobecne platnými zásadami vedeckého publikovania a rešpektovania autorských práv, t.j. je nevyhnutné dodržiavať zásady citovania a uvádzania použitej literatúry. Obsahy príslušných vedeckých a odborných statí sú chránené autorským zákonom. Na spracovanie, preklad, adaptáciu, zaradenie do súborného diela, vystavenie,

vykonávanie alebo presun príslušného dokumentu je potrebný súhlas nositeľa autorských práv. Vyhradené je aj právo na udelenie súhlasu na rozmnožovanie a verejné rozširovanie rozmnožením, predajom alebo inou formou prevodu vlastníckeho práva. Bez súhlasu je možné použiť iba krátku časť príslušnej state alebo dokumentu vo forme citácie, len na účel jeho recenzie, jeho kritiky alebo na vyučovacie, resp. vedeckovýskumné účely. Rozsah citácie nesmie presiahnuť rámec odôvodnený jej účelom.

Redakcia

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS OF PAPERS

The scientific periodical, ***Economics of Agriculture***, publishes original papers that have not been published to date; papers are dedicated to ***the issues of agricultural economics and policy*** (sector economics, commodity economics, farm economics, domestic and international markets, international economic integration, socio-economic issues of agriculture and rural development, information technologies). The periodical comprises further sections: Scientific Papers; Information from abroad; Reviews and Consultations; Discussion, Extension service; Statistical Reviews; Book Reviews and Supplements.

The papers that reflect the profile of the periodical are published in Slovak, Czech or English languages.

The papers title will be short and accurate. An Abstract will follow after the title, 10 lines long, in English and Slovak languages. Next come 4 to 6 key words in English and Slovak languages separated by hyphens.

Text of contribution will be written in MS Word editor (.doc; docx). Contributions written in pdf format are not accepted. Tables, graphs and other impressions (for example pictures and maps) will be provided apart from text. Word editor will be used also for tables creation, i.e. all tables will be editable in Word. Graphs will be presented in MS Excel (.xls) and they will include original data. Pictures in JPGE or TIF format will be provided in high resolution (min. 300 dpi). All graphs and pictures will be numbered continually, i.e. their order will correspond with text.

In terms of the number of pages, ***the paper*** in the section Papers will contain between 10 and 15 standard pages, including tables and graphs, or supplementary exhibits and graphs. In other sections, the number of pages will vary.

References and bibliographic quotations (references to literature) will comply with ISO 690 International Standard. References are placed after the text, at the end of the paper.

The author/authoress is responsible for the original contents of his/her paper and correctness in terms of the presented facts and format. Also, the author/authoress will give his/her ***contact address*** of his/her workplace, or home address, and also telephone number, fax, and e-mail and specify his/her academic distinctions.

Papers are to be delivered to the address of the RIAFE ***Editorial Office***; the Editorial Office, the Editorial Office reserves the right to forward the manuscript for a reader's review.

The Editorial Board approves of the publishing of the individual papers based on the evaluation of their appropriateness for the periodical and readers' evaluations.

For detailed ***Instructions for Authors of Papers***, please contact the Editorial Office at RIAFE, Bratislava.

Documents, information and knowledge gained from the scientific journal “Economics of Agriculture” can be used only for educational and scientific purposes and for personal use and cannot be used for commercial purposes. The use of information, knowledge and data obtained from the journal shall be governed by generally accepted principles of scientific publishing and respect for copyright, i.e. it is necessary to respect the principles of citation

and references. The contents of the relevant scientific and professional articles are copyrighted. For processing, translation, adaptation, inclusion in the collective work, exposure, exercise or transfer of the document is required the consent of the copyright holder. Reserved is also the right to consent to reproduction and public dissemination of reproduction, sale or other form of transfer of ownership. Without the consent only short part of particular treatise or a document in the form of citations can be used, only for the purpose of review, criticism, or to teaching, resp. scientific research purposes. Scope of citations may not go beyond its reasonable purpose.

Editorial Office

Adresa redakcie
Editorial Office

Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva
Research Institute of Agricultural and Food Economics
Trenčianska 55, 824 80 Bratislava
Tel. č. (Phone) ++421/2/5824 3317, 5824 3251
E-mail miroslava.morarova@vuepp.sk
Web www.vuepp.sk

Ekonomika poľnohospodárstva ***vedecké periodikum k otázkam agrárnej ekonomiky a politiky***

ekonomika odvetvia

sociálno-ekonomické problémy poľnohospodárstva a rozvoj vidieka

ekonomika výrobných odvetví

podnikové riadenie

domáci a medzinárodný trh

medzinárodná ekonomická integrácia

informačné technológie

Economics of Agriculture ***Scientific periodical on the issues of agricultural economics and policy***

Sectoral economics

Socio-economic issues of agriculture and rural development

Commodity economics

Farm business management

Domestic and International markets

International economic integration

Information technologies